

VILNIAUS UNIVERSITETAS
KLASIKINĖS FILOLOGIJOS KATEDRA

Vaiva Vasiliauskaitė

Atminties pasauliai Pindaro epikinėje poezijoje

Magistro darbas

Darbo vadovas doc. dr. Vytautas Ališauskas

Vilnius, 2023

Turinys

1. Įvadas.....	3
1.1. Darbo objektas.....	3
1.2. Darbo tikslas	3
1.3. Metodologija	3
1.4. Naudoti šaltiniai ir literatūra	3
1.5. Temos aktualumas ir naujumas.....	4
1.6. Darbo struktūra.....	5
2. Pasaulių kūrimo poetika	6
2.1. Pindaras ir kosmografija.....	6
2.2. Galimų pasaulių žemėlapis.....	10
3. Pindaro pasaulėkūros principai.....	16
3.1. Giesmė kaip šlovės monumentas.....	16
3.2. <i>Ars memoriae</i> epinikiniame žanre: Hierono Sirakūziečio pasaulis	20
3.3. Epinikijo pasaulio erdvinės konfigūracijos	26
3.3.1. Sakraliosios ašys: Olimpija, Delfai, Nemėja ir Istmas	30
3.3.2. Kosmografinės ribos ir užribiai.....	39
3.3.3. Kosmografiniai horizontai.....	44
3.4. Krono kalva ir epinikinė chronologija	50
3.5. Giesmė ir pasaulio architektūra.....	60
4. Išvados	65
5. Šaltiniai ir literatūra	67
5.1. Šaltiniai.....	67
5.2. Literatūra	67
6. Santraukos	71
6.1. Santrauka.....	71
6.2. Summary	72

1. Įvadas

1.1. Darbo objektas

Darbe nagrinėjami Pindaro pasaulėkūros principai, epinikinių odžių korpuse leidžiantys išreikšti laimėtojo pergalę įprasminančios pasaulio tvarkos (kosmo) idėją.

1.2. Darbo tikslas

Šiuo magistro darbu siekiama atsakyti į klausimą, kokie esminiai erdvės, laiko ir priežastingumo dėsniai charakterizuoja Pindaro odžių projektuojamą kosmą ir kaip kiekvienoje pergalės giesmėje perteiktas pasaulis padeda atlikti esminę epinikinio žanro funkciją: sukurti apdainuojamam žaidynių nugalėtojui atminties monumentą.

1.3. Metodologija

Tyrimas atsispiria nuo Renaud Gagné (2021) pasiūlytos kosmografinės prieigos, tyrinėjančios pasaulėkūros poetiką: t.y. kaip tekstai retoriškai artikuliuoja jų prasmei aktualias kosmologijas. Siekiant pademonstruoti, kokiū būdu Pindaras disponuoja nuorodomis į empirinę tikrovę ir į tradicijoje egzistuojančias kosmologijas, kurdamas apie atleto pasiekimą organizuotą kosmą, pasitelkiamos ir fikcinių pasaulių teorijos sąvokos, leidžiančios skirti teksto pasaulį nuo referuojamųjų.

1.4. Naudoti šaltiniai ir literatūra

Pagrindinis šaltinis, cituojamas šiame darbe, yra William H. Race parengtas Pindaro odžių leidimas su anglišku vertimu (1997).

Tyrimas paremtas kosmografinę prieigą pristatančiu Renaud Gagné veikalu „Cosmography and the Idea of Hyperborea in Ancient Greece“ (2021). Kitos reikšmingos studijos – Kurke ir Neer (2016) studija apie Pindaro erdvės vaizduoseną, Spelman (2018) ir Sigelman (2016) studijos apie Pindaro

„išliekamumo poetiką“ bei Fearn, Athanassaki ir Pavlou tyrimai, liečiantys materialiosios kultūros reprezentacijas Pindaro epinikijuose. Pilnas cituojamos literatūros sąrašas pateikiamas Šaltinių ir literatūros skyriuje.

1.5. Temos aktualumas ir naujumas

Esminė Pindaro epinikijus liečianti mokslinė diskusija vystosi tarp „formalistų“ ir „kontekstualistų“, pirmiesiems tyrinėjant teksto formaliuosius aspektus, antriesiems – kontekstą, lėmusį šių tekstų atsiradimą ir prasmę. „Formalistų“ prieigą geriausiai atstovauja klasikinis Elroy Bundy veikalas „Studia Pindarica“ (1962), pradėjęs retorinę mokyklą, kurios tikslas – išgryninti „chorinio stiliaus gramatiką“, siekiant suprasti „bendrųjų simbolių sistemas, kurios leido poetui ir jo publikai patirti epinikijus kaip menines visumas“ (Bundy 1986 (1962), 35). Tuo tarpu „kontekstualistai“, eidami Bruno Gentili (1984) išmintu taku, pabrėžia būtinybę senovės graikų lyriką interpretuoti turint omeny jos sukūrimo, atlikimo ir recepcijos aplinkybes – pirminį kontekstą. Pastaroji mokykla yra tapusi standartiniu ir dominuojančiu interpretacijos stiliumi, o epinikijų atlikimo kontekstas – pagrindiniu Pindarą tyrinėjančių mokslininkų dėmesio objektu. Tačiau nors ši analizės kryptis leidžia daryti vertingų pastebėjimų apie teksto prasmei ir formai įtaką dariusias politines, socialines, ekonomines ir kultūrinės aplinkybes, šiandien ją galima kritikuoti dėl poetinio teksto redukcijos į atliekamas funkcijas, nuvertinant literatūrinės teksto savybes ir jo pajėgumą autonomiškai steigti prasmę aiškinantį pasaulį.

Pastarąjį dešimtmetį mokslinėje literatūroje auga susidomėjimas klausimu, kaip savo paskirtį ir prasmę artikuluoja pats tekstas. Naujas kryptis gerai apibrėžia graikų lyrikai skirta Philip Budelmann ir Tom Phillips (2018) parengta studija, ginanti perspektyvą, jog kiekvienas poetinis kūrinys yra „tekstinis įvykis“, savo paties viduje steigiantis supratimui reikalingą kontekstą. Į šią kryptį atliepia Henry Spelman (2018) ir Asya Sigelman (2016) tyrimai apie Pindaro epinikijuose artikuluojamą intenciją išlikti – transcenduoti sukūrimo konteksto horizontą. Spelmanas domisi „literatūrinio išlikimo retorika“ ir teigia, jog epinikijai numato būti skaitomi ne vien „pirminės auditorijos“ pergalės kontekste, bet ir „antrinių auditorijų“ ateityje. Sigelman domisi, kaip Pindaras suvokia nemirtingumą ir kaip epinikijuose yra artikuluojama amžinybė. Mūsų tyrimas, taip pat domėdamasis teksto autonomija, apžvelgs, kaip tekste išreiškiama išliekamumo intencija yra susijusi su pasaulio idėja ir priklauso nuo artikuluojamos pasaulio tvarkos.

Kosmografinė prieiga, nuo kurios šis tyrimas atspiriasi, buvo pasiūlyta Renaud Gagné (2021): jos dėmesio centre yra „pasaulių komponavimo retorika“ arba klausimas, kaip tekstas steigia savo galimą pasaulį. Prieiga inovatyvi tuo, jog siūlo antikinius tekstus interpretuoti pagal jų steigiamą pasaulio tvarką, kurią vėliau galima lyginti su dominuojančiais pasaulėvaizdžiais ir stebėti, kokias inovacijas tekstas įneša į pasaulių vaizduoseną vėlesnėse savo recepcijos stadijose. Perspektyvą atveriančiame Gagné tyrime buvo tik prisiliesta prie Pindaro pasaulio komponavimo principų, daugiausiai dėmesio skiriant „totalinės erdvės“ (t.y. erdvės, nusakančios pasaulio visumą) artikuliacijai 3 *Olimpinėje odėje*. Liko nepalieti tokie aspektai, kaip laiko vaidmuo steigiamame pasaulyje, platesni epikinio korpuso erdvės komponavimo dėsniumai, pasaulio kaip laimėtojo tapatybę perteikiančio atminties monumento idėja, į kuriuos bus atkreipiamas dėmesys šiame darbe. Nors laiko ir erdvės dėsniumų analizė nėra visiškai naujas reiškinys literatūros teorijoje – laiko ir erdvės tarpusavio susietumą antikiniame romane nagrinėjo jau Bakhtinas, įvedęs *chronotopo* sąvoką – teksto projektuojamo pasaulio analizė siekia ne tik išskirti žanrui būdingas laiko ir erdvės vaizdavimo tendencijas, bet ir atskleisti, kaip jos sąveikauja konkretaus kūrinio pasaulio atveju, padeda komunikuoti unikalią prasmę ir autorinį balsą. Ši prieiga gali padėti geriau atskleisti tvarką, į darnų vienį apjungiančią sudėtingą Pindaro nuorodų sistemą.

1.6. Darbo struktūra

Darbas yra suskirstytas į dvi dalis: įvadinė teorinė dalis „Pasaulių kūrimo poetika“ pristato pasaulėkūros retorikai aktualias teorines prieigas ir sąvokas, kurios bus taikomos analizuojant Pindaro epinikijuose artikuluojamus pasaulius. Antroji dalis „Pindaro pasaulėkūros principai“ nagrinėja esmines prasmines struktūras, lemiančias pasaulio tvarką Pindaro epinikijuose. Pirmiausia, skyriuose „Giesmė kaip šlovės monumentas“ ir „*Ars memoriae* epinikiniame žanre“ skiriamas dėmesys memorialinei epinikijo funkcijai; parodoma, kaip pasaulio idėja gali pasitarnauti šią funkciją išpildant. Sekančiame skyriuje „Epinikijo pasaulio erdvinės konfigūracijos“ aptariama, kaip reikšminiai centrai ir ribos, steigiami epinikijuose, suteikia išskylančioms pasaulio versijoms specifinę tapatybę. Skyriuje „Krono kalva ir epikinė chronologija“ apžvelgiama, kaip epinikiniame kosme laikas atlieka laimėtojo lemties išpildytojo vaidmenį. Paskutinis skyrius – „Giesmė ir pasaulio architektūra“ aptaria giesmės vaidmenį surišant erdvę ir laiką į integralų prasminį vienetą, komunikuojantį laimėtojo tapatybę ir jo pasiekimo reikšmę.

2. Pasaulių kūrimo poetika

2.1. Pindaras ir kosmografija

Senovės graikų epinėje tradicijoje poetai savo kūriniai pradėdavo invokuoti dievus. Be šio fundamentalaus veiksmo, užtikrinančio, kad kūrybos veiksmo dalyvauja ir jį įgalina dieviškoji instancija, kūrinys negalėjo būti tinkamai išpildytas. Poetinio veiksmo sankcionavimas buvo svarbus ir todėl, kad poetas mikrokosminiu lygmeniu imitavo tai, ką darė dievai: steigė pasaulį (*κόσμος*). Kaip yra užfiksavęs Dionas Chrizostomas (68 B 21 DK):

Ὁ μὲν Δημόκριτος περὶ Ὀμήρου φησὶν οὕτως· Ὀμηρος φύσεως λαχὼν θεαζούσης ἐπέων **κόσμον**¹ ἐτεκτήνατο παντοίων· ὡς οὐκ ἔνδον ἄνευ θείας καὶ δαιμονίας φύσεως οὕτως καλὰ καὶ σοφὰ ἔπη ἐργάσασθαι.²

Poetai atliko aktyvią rolę senovės graikų teologijos ir religinės pasaulėžiūros formavime (žr. Clay 2003, 1).³ Mikėnų laikotarpiu poetas netgi vaidino šventiko, bendradarbiaujančio su valdovu steigiant pasaulyje tvarką, vaidmenį (Detienne 1996, 52). Ir nors archajiniu laikotarpiu sakralinė poezijos funkcija tapo mažiau išreikšta visuomeniniuose santykiuose, įvairiuose, dažniausiai religinio pobūdžio kontekstuose poetas savo auditorijoms pasakojo apie pasaulį, poetiniu kūriniu (poema) artikuluodamas religijoje išreikštus pamatinius kosmologinius ir etinius principus, žmogui pažinios gyvenamosios Žemės dalies, Oikumenos (gr. *οἰκουμένη*), formą, mastą ir tolimiausias ribas, kaip ir vien vaizduote pasiekiamus turinius to, kas manomai plyti anapus jų.⁴ Westphalio žodžiais tariant, senovės graikų poetas buvo

¹ Sąvoką „kosmas“ (gr. *κόσμος*) galima suprasti tiek kaip grožį, papuošimą, tvarką, tiek kaip darnią visumą, visatą, pasaulio tvarką arba pasaulį. Diskusijai apie sąvoką ir jos istoriją įvairiuose kontekstuose daugiau žr. Jaeger (1933), Diller (1956), Finkelberg (1998).

² O Demokritas apie Homerą šitaip kalbėjo: „Homeras, kuriam teko dieviškai įkvėpta prigimtis, iš įvairių eilių sukomponavo kosmą,“ juk neįmanoma be dieviškos ir daimoniškos prigimties kurti tokias gražias ir išmintingas eiles.

Čia ir kitur cituojamo gr. teksto vertimai – autorės.

³ Apie „dainuojamosios kalbos teologiją“ taip pat žr. Detienne 1967, 11–2.

⁴ Religinės galios priskyrimas dainuojamam žodžiui gyvavo iki klasikinio periodo, kada tapo anachronizmu (Detienne 1996, 51).

„pasaulių pribuvėja“ (Westphal 2007, 77) – ne tik kurdavo reprezentacijas, bet ir sufleruodavo, kaip pasaulį matyti ir suprasti.

Pindaras savo profesionalioje karjeroje buvo gerai susipažinęs ne tik su įvairių poezijos žanrų reikalavimais, bet ir su teologinėmis savo meno implikacijomis.⁵ Šalia gausiausiai išlikusių pergalės odžių (epinikijų, gr. ἐπινίκιον), partenijų bei simpotinių enkomijų, taip pat kūrė dievų pagarbinimui skirtus himnus, pajanus, ditirambus ir prozodijus, skirtus lokalioms ir panheleninėms religinėms šventėms.⁶ Pergalės odės buvo kuriamos atlikti religinių švenčių metu, kurių proga Graikijoje periodiškai vykdavo „šventosios“ sportinės žaidynės, dalyvavimui suburiančios dalyvius iš viso graikiškojo pasaulio. Tokio masto su sakralinėmis vietovėmis Olimpijoje, Delfuose, Nemėjoje, Istme susijusios atletinės varžybos suteikdavo progą atiduoti dievams pagarbą, parodyti žmonių dėkingumą: laikyta, jog tai dievas padeda iškovoti laimėtoji pergalę, parodančią pastarojo pranašumą tarp žmonių (Instone 2008, xi).

Galima išskirti keletą esminių Pindaro epinikijų tematinį sandų: tai prielaidos apie poetinio darbo svarbą, religinis aspektas, susijęs su odžių paskirtimi pašlovinti dievų apdovanotą mirtingąjį – žaidynių nugalėtoją, o kartu epinikinio žanro reikalavimas⁷ nusakyti apdainuojamo įvykio vietą, laimėtojo gyvenamąjį kontekstą, šeimos ir gyvenamosios aplinkos specifiką, surišti laimėtojo asmeninę praeitį su pergalės reikšme tarp graikų. Šie epinikijų sandai Pindaro poezijoje įpavidalinami kaip unikalūs pasaulėvaizdžiai, artikuluojami aplink žaidynių šventoves ir laimėtojo kilmės kraštą. Todėl, Renaud Gagné nuomone, Pindarą reikėtų vadinti „kosmografu“ (Gagné 2021, 1). Jo odės, kurių kiekviena – nedidelis kosmas, apdainuoja ne tiek patį žygdarbį, kiek žygdarbiui prasmę suteikiančią pasaulį (*ibid.*, 23).

⁵ Daugiausiai apie Pindarą žinome iš jo paties poezijos, nors pastarąją kaip biografinių duomenų šaltinį reikėtų traktuoti atsargiai. Pindaras kilo iš Bojotijos Tebų, mitologinės Heraklio gimtinės, tad Heraklis, atletų prototipas, jo odėse užima itin reikšmingą vietą. Netrumpą laiką Pindaras viešėjo Sicilijoje pas tironą Hieroną, kuriam parašė 1-ąją *Olimpinę* ir 1–3 *Pitines odes*. (Instone 2008, x).

⁶ Pindaro kūriniai buvo surinkti, sutvarkyti ir suredaguoti Aleksandrijos bibliotekoje, kaip manoma, daugiausiai Aristofano Bizantiečio rūpesčiu. Septyniolikos knygų kolekcija buvo sudaryta III a. pr. Kr., tačiau mūsų laikus pasiekė tik keturios knygos, iš kurių gausiausiai ir geriausiai išsilaikė pergalės odžių rinkinys, turintis viso 44 odes (Norwood 1945, 22).

⁷ Bazinius faktus, reikalingus atletinei pergalei deramai apdainuoti, išvardija Simonidui priskiriama epigrama (AP. 16.23):

εἶπον, τίς, τίνας ἔσσι, τίνας πατρίδος, τί δὲ νικῆς;

Κασμύλος, Εὐαγόρου, Πύθια πύξ, Ρόδιος.

„Pasakyk: kas, kieno esi, iš kokios tėvynės, kokią laimėjai pergalę?

Kasmilas, Euagoro sūnus, boksininkas Pitinėse, rodietis.“

Išvardytieji elementai: nugalėtojo, jo tėvo vardas, kilmės miestas, pergalės vieta ir rungtis, paprastai visuomet yra paminimi epinikijuje. Jie būdavo pirmiausiai išvardijami šaukliui skelbiant pergalę žaidynėse ir yra išlikę įrašuose akmenyje bei papirusuose (Race 1997, 16).

Renaud Gagné tyrimas sutelkia dėmesį į pasaulių kūrimo poetiką arba kosmografiją. Pindarą autorius pasitelkia pirmuoju pavyzdžiu knygoje „Kosmografija ir Hiperborėjų idėja senovės Graikijoje“⁸ pristatomai kosmografini tekstui nagrinėjimo prieigai iliustruoti. Kosmografiją⁹ autorius apibūdina kaip „kosmologijos retoriką: pasaulių komponavimo meną“ (*ibid.*, 3); jos dėmesio centre figūruoja klausimas, kaip tekstas steigia ir projektuoja unikalią pasaulio versiją, tiek semdamas išteklius iš tradicijoje („archyve“¹⁰) egzistuojančių pasaulio reprezentacijų, tiek tradiciją keisdamas, transformuodamas ir papildydamas. Keliamas klausimas apie „totalinės erdvės“ komponavimo principus: „totalinė erdvė“ šiuo atveju suprantama kaip ryšių sistema, kurioje išsitenka teritorijos, reikalingos pasaulio idėjai išreikšti, o pasaulis įvardijamas kaip „laike išdėstyta (totalinė) erdvė, konkrečių individų ir objektų buveinė“. Studijoje vystomos prieigos dėmesio centre – retorika, per kurią tokie pasauliai sudaromi (*ibid.*, 27).

Gagné pateikia ir atvejo studiją, kuri iliustruoja, kaip kosmografinė prieiga galėtų būti taikoma teksto interpretacijoje. Savo tikslui išskirdamas trečiąją *Olimpinę odę* dėl joje figūruojančio Hiperborėjų įvaizdžio, centrinio jo darbo tikslo, Gagné parodo, kaip pasaulis šiuo atveju yra „pastatomas“ ant dendroforinio¹¹ ritualo, Hiperborėjų alyvmedžio atgabenimo į Olimpiją, trajektorijų, nubraižančių kosmo siluetą: jo centrą ir ribas, kurie suteikia jam tapatybę ir prasmę. Odėje, šlovinant 476 m. pr. Kr. vežimų lenktynėse pergalę iškovojusį Akraganto tironą Tèroną, pasakojamas etiologinis mitas¹² apie tai, kaip alyvmedis tapo Olimpiją charakterizuojančiu medžiu, kurio šlovingas vainikas, juosęs ir Tèrono Akragantiečio galvą (17), buvo pagrindinis prizas, reiškias didžiausią garbę žaidynių nugalėtojui. Mitologinėje praeityje, kuomet Heraklis įkūrė Olimpijos šventyklą ir lenktynių trasą Pisoje, šventa žemė, plytinti aplink Krono kalvą, stokojo šešėlingų medžių, tad ją negailestingai kepino saulė. Tai matydamas Heraklis prisiminė, kaip vykdydamas trečiąjį Euristėjo pavedimą ir medžiodamas Artemidei pašvęstą Kerinės elnią, buvo nukakęs į šiaurės kraštus „anapus šaltų Borėjo gūsių“ (31) ir grožėjęsis tenykščiais

⁸ Orig. k. *Cosmography and the Idea of Hyperborea in Ancient Greece*.

⁹ Gr. κοσμογραφία, pažodžiui – „pasaulio aprašymas“.

¹⁰ „Archyvas“ – Jan Assman sąvoka įvairių medijų pagalba palaikomai kultūrinei atminčiai apibūdinti: *In contrast to the sensually concrete memory linked to bodies and places, the archive exists independently of both, and so remains abstract and general. A precondition for its existence as a collective store of knowledge is a material data-carrier that must function as a support, above all, for the written world. Archives, therefore, depend on technical media. [...] The archive is not just a place in which documents from the past are preserved; it is also a place where the past is constructed and produced* (Assmann 1999, 12–3).

¹¹ Dendroforija – ritualinis sakralinių medžių pergabenimas iš vienos vietos į kitą.

¹² Odėje mitas pasakojamas chronologiškai nenuosekliai, sumaišyta įvykių tvarka, kuri čia aiškumo tikslams bus papasakota chronologiškai.

medžiais. Būtent šiais šešėlių teikiančiais medžiais – alyvmedžiais – jis panorą apšodinti žirgų lenktynių trasos ribą (τέρμα δρόμου, 33) ir nuvykęs, kur teka Dunojus, įkalbėjo Hiperborėjų krašto gyventojus leisti jų parsivežti. Nuo to laiko alyvmedis yra gražiausias Olimpinių varžybų atminimas (μνᾶμα τῶν Οὐλυμπία κάλλιστον, 15). Išdėstęs mitą, Pindaras užsklendžia odę jam įprastu būdu: dar kartą pagirdamas Tèroną ir jo šeimą už puikumą bei pakomentuodamas įvykio svarbą ir skalę: „Tèronas tolimiausią ribą (ἐσχατία) pasiekia dėl įgimto savo puikumo. Jis pasiekia Heraklio stulpus (Ἡράκλειαι Στήλαι). Toliau išmintingiesiems nevalia žengti; nevalia ir nemokšoms. Aš ten nesiveršiu; būčiau kvailys“ (43–5). Gagné, aptaręs naratyvinę odės struktūrą, atkreipia dėmesį, kaip odė artikuliuoja tolimiausias ribas: tolimiausios Oikumenos pažinimo ribos, Hiperborėjai, prieinamos tik šauniausiam didvyriui, atletų prototipui – Herakliui, – yra paralelinės lenktynių finišo linijai, kurią kerta laimėtojas, šiuo atveju – Tèronas Akragantietis, kuris įrodo esąs geriausias tarp konkurentų, tad yra karūnuojamas Heraklio pargabento alyvmedžio vainiku. Savo ruožtu ribos atitinka ir Heraklio stulpus, reprezentuojantiems pačias tolimiausias dievų mirtingiesiems, tarp jų ir pačiam poetui, suteiktas leistinos didybės ir pažinimo ribas. Šie kontūrai yra paraleliškai apdainuojamo įvykio vietai – Dzeuso šventykloi Olimpijoje, Krono kalvai, kuri, pati būdama ribota, koncentruota vieta, glaudžia savyje tolimiausių pasiekinių ribų perspektyvą. „Odės schema gali būti išversta į integralią visiškos tvarkos struktūrą, kurioje telpa viskas nuo šiauriausių *eschatia*, iki Krono kalvos,“ – rašo Gagné (*ibid.*, 12). Kuriamas pasaulis padeda komunikuoti mintį apie žmogui dievo valia leistinas puikumo ir tobulumo ribas, kurios tik pabrėžia jas pasiekusio Tèrono išskirtinumą ir pranašumą tarp mirtingųjų.

Tačiau nors Gagné pasitelkia Pindaro epinikijus kosmografinėi prieigai iliustruoti ir pademonstruoja jos taikymo galimybes aptartąją atvejo studiją, autoriaus tikslas nėra sistemiškai domėtis Pindaro pasaulėkūros principais ir dėsningumais, atsikartojančiais poeto odžių rinkiniuose. Tyrimo objektu autorius renkasi Hiperborėjų idėją nuo Antikos iki Naujųjų laikų ir analizuoja, kaip šis pasaulio ribas išreiškiantis mitinis kraštas yra perdirbamas įvairių tekstų pasaulio reprezentacijose (kartais įtraukiant ir vaizduojamojo meno pavyzdžius). Tad nors Gagné praveria galimybę Pindaro odes skaityti kosmografiškai, tai yra, siekiant atskleisti, kaip funkcionuoja ir unikalią tapatybę įgauna jų projektuojamos pasaulio versijos, savo studijoje jis nesiekia plėtoti nuoseklaus Pindaro odžių korpuso kosmografinio tyrimo ir nepaaiškina bendrųjų pasaulių kūrimo poetikos dėsnių, tvarkančių epinikinių odžių laiką ir erdvę. Todėl šio darbo tikslas yra pratęsti Gagné pradėtą darbą tyrinėjant Pindaro pasaulių kūrimo poetiką keturiuose odžių rinkiniuose ir parodyti, kokiais principais visuose rinkiniuose

komponuojamas apie žaidynių šventovės ašį besisukantis pasaulis, suteikiantis laimėtojiui patvarią tapatybę, o jo pasiekimui – prasmę.

Pagrindinis dėmesys bus skiriamas erdvės kompozicijai ir prasme įkrautų realių ir mitologinių vietų siejimui skirtingose laiko plotmėse. Papildant tai, ką jau yra pasakęs Gagné ir remiantis tyrimais apie Pindaro siekį suteikti laimėtojams „amžinybę“, jų pasiektai šlovei – patvarų atminimą, teigiama, jog išskylantys pasaulėvaizdžiai yra „mnemoniniai“ – išskirtinių mirtingųjų, žaidynių nugalėtojų, tapatybes rišantys su išliekamumo statusą turinčiomis referuojamojo pasaulio erdvėmis, braizantys laimėtojo tapatybę piešiančias trajektorijas laike ir erdvėje tokiu būdu, kad jos generuotų prasmę net ir, pritaikant Henry Spelmano formuluotę, antrinėms auditorijoms – šiuolaikiniam skaitytojui.¹³

2.2. Galimų pasaulių žemėlapis

Prieš pradėdant analizuoti Pindaro pasaulėkūros principus, verta plačiau aptarti literatūrinius pasaulius ir jų darybos principus nusakančias sąvokas, kurios šiame darbe padės skirti fikcinius, galimus, referuojamuosius ir diskurso pasaulius.

Fikcinių pasaulių teorija – literatūros teorijos sritis, tyrinėjanti teksto veikimą konstruojant prasmę per vienokią ar kitokią galimos pasaulio versijos projekciją (Tureček 2006, 223). Sekant struktūralistų mąstymo principais, pasaulių projektavimas yra susijęs su estetinė funkcija, specifiskai – su joje glūdinčiu izoliacijos efektu, kuris atsiejia objektus, jausmus ir veiksmus nuo pirminio konteksto (referuojamojo pasaulio), perkeldamas juos į fikcinį pasaulį, kur jie gali būti derinami, kuriant tiek atpažįstamumo, tiek susvetimėjimo ir naujumo efektą (Červenka, 16). Pasak Doleželio, fikciniai pasauliai yra „estetiniai artefaktai, konstruojami, palaikomi ir cirkuliuojantys per fikcinių tekstų mediumą“ (Doležel 1998, 16). Tačiau kalbėti apie „teksto pasaulį“ būtų neįmanoma neatsispiriant nuo referuojamo „tikrojo pasaulio“ (angl. *actual world*) sąvokos. Joks teksto pasaulis negalėtų būti sudaromas ir interpretuojamas be mimetinio ir dialoginio ryšio su pirmavaizdžiu, nuo kurio yra priklausomas, nors tas ryšys neturėtų būti suprstas tiesmukai, t.y., kad fikcinis kūrinys būtinai vaizduoja pasaulį pažodiškai. Tikrasis pasaulis skolina fikciniam modeliui semantines struktūras, kategorijas, statybinius turinio elementus, perduoda reikšmės kūrimo principus; iššaukia tikras vietas, kad skaitytojo vaizduotėje sukurtų fikcines (Doležel 1998, 21; Coste 1989, 100). Dėl šios priežasties literatūros teorijoje tikrasis pasaulis vadinamas „referuojamuoju“ – norint pabrėžti jį kaip fikcinio pasaulio *fons et origo*.

¹³ Žr. Spelman 2018, 13–8.

Kyla klausimas, kas iš tiesų yra pats „tikrasis“ pasaulis. Būtų galima pradėti nuo elementaraus atsakymo, jog apskritai pasaulis yra patyrimui ir pažinimui atvira visuma, kurioje gyvename, antropocentrinio požiūriu – Žemė, o padidinus skalę, kosmosas, visata. Tačiau keblumai iškyla prisimenant, jog taip pat pasauliais vadiname savipakankamas konceptualias sritis, saistomas savų vidinių dėsnių, disponuojame tokiais sąvokomis kaip mirusiųjų pasaulis, politikos pasaulis, pasakų pasaulis, vidinis pasaulis, meno pasaulis ir pan. Nors ir susiduriame su problema, jog kiekvienas iš mūsų pasaulį supranta, patiria ir apibūdina skirtingai, ir koncepcijų skirtumai gali varijuoti nuo subtilių iki kardinalių variacijų individų, tautų, civilizacijų ir epochų pasaulėžiūrose, vis dėlto, pasak Wertho, egzistuoja „tylus susitarimas“, jog mūsų pasaulių kontūrai yra daugiau ar mažiau tapatūs (Werth 1995, 49). Šią prielaidą išreiškiame ir patvirtiname per kalbą, projektuodami „diskurso pasaulį“, kurį būtų galima apibūdinti kaip „situacinį kontekstą, supantį kalbos įvykį“ (*ibid.*). Jis apima visus diskurso dalyviams suvokiamus, akivaizdžius ar numanomus elementus. Pavyzdžiui, nors tiesioginio patyrimo metu matytume tik vieną medį, mūsų patirtis sufleruoja žinojimą, jog kažkur plyti medžių giraitės ar ištisi miškai, tad diskurso dalyviai gali disponuoti tiek akivaizdžiomis, tiek numanomomis sąvokomis, priklausančioms tam pačiam diskurso pasauliui, kuris yra pripažįstamas visų dalyvių. Dažniausiai apie „tikrąjį“ pasaulį mąstome priešpriešoje su „vidiniu“ pasauliu, individualia jo interpretacija – suteikiame pirmajai sąvokai objektyvumo, buvimo be mūsų ir anapus mūsų statusą. „Tikrasis“ pasaulis mums yra empirinė erdvė, įrėminanti mūsų fizinę egzistenciją. Tai svarbu ir dėl to, jog vienos iš reikšmingiausių objektyviam pasauliui priskiriamų savybių, kurios išsitransliuoja į bet koki fikcinį pasaulį, yra laikas ir erdvė, pagrindinės empirinę patirtį pasaulyje rėminančios kategorijos. Prie šių kategorijų svarbos dar sugrįšime, o čia išsivesime dvi sąvokas, kurios bus naudojamos šiame darbe. Taigi sąvoka „referuojamasis pasaulis“ bus skirtas nusakyti empiriniam pasauliui, kuriame ir šiandien galima rasti konkrečius Pindaro minimų vietų, gamtos ir architektūros objektų atitikmenis, o taip pat – logikos ir fizikos dėsnius, aksiomas. „Diskurso pasaulio“ sąvoką naudosime tada, kai norėsime pabrėžti, jog Pindaras nurodo į referentus sutartoje panhelenų pasaulio versijoje, kuri yra laikoma tikra, nors referentai yra nematomi, nepatikrinami, neempiriniai. Kitaip tariant, diskurso pasauliui priskirsime senovės graikų religinę empirinio pasaulio interpretaciją, kuri mums šiandien prieinama iš archyvo – tekstų, kuriančių kultūrinę atmintį.

Dabar mums lieka apibrėžti, kaip vadinsime specifinį pasaulio tipą, kurį Pindaras projektuoja derindamas nuorodas į referuojamąjį ir diskurso pasaulius, kadangi šis pasaulio tipas, nors griežtąja to žodžio prasme „fikcinis“, pagal savo paskirtį neturėjo būti traktuojamas kaip fiktyvus: jo tikslas buvo

paaiškinti tikro, istorinio įvykio, atletinės pergalės, prasmę ir įamžinti konkretų asmenį. Umberto Eco, skirdamas „tikrąjį“ pasaulį nuo literatūros kūrinio projektuojamų fiktyvių pasaulių, pirmasis panaudoja įvardijimą „referuojamasis“ pasaulis, juo perteikdamas mintį, jog aprašytos realijos turi atitikmenį (referentą, provaizdį) anapus teksto ribų (Eco 1979, 222). Tuo tarpu fiktyvus pasaulis priklauso galimų pasaulių (angl. *possible worlds*), nusakančių įvairias *galimas* reikalų padėtis, kategorijai.¹⁴ Pirmiausia įvesti kaip problemų sprendimo metodas modalinėje logikoje, galimi pasauliai yra konceptai, įgalinantys kalbėti apie įvairias galimas reikalų padėtis, kurias įmanu mąstyti nusistačius tinkamas prielaidas. Tad užuot kalbėjus apie neapibrėžtas ir nepatikrinamas abstrakcijas, pvz. tiesą, galimi pasauliai suteikia galimybę kelti „jeigu...tai,“ kaip ir „arba...arba“ sąlygas – tarkime, jeigu aptariamame pasaulio modelyje yra teisinga A, tai teisinga B, ir pan. (Werth 1999, 71–2). Werthas galimus pasaulius dar įvardija kaip sudėtingus „teorinius modelius,“ turinčius tam tikrą rinkinį elementų, pavyzdžiui, žmonių ir vietų, kuriuos riša santykiai ir sintaktinės taisyklės, užtektinai griežtai apibrėžtos, kad būtų galima apspręsti, kokios išeitys projektuojamame pasaulyje būtų teisingos ir įmanomos. Pavyzdžiui, pasakoje apie varlių karalaitį žinome, jog šioje pasaulio versijoje egzistuoja žmonės varlėmis paverčiantys burtai, kuriuos pašalina tikros meilės bučiny, todėl varliaus atvirtimas princu yra įmanomas; kas būtų neteisinga ir neįmanoma Kamiu romane *Svetimas*, kur nėra įvesta burtų veikimo sąlyga. Nuo įvestų sąlygų priklauso ir prasmė, kurią gali sugeneruoti galimą pasaulį projektuojantis tekstas. Gagné aptartosios *3 Olimpinės odės* atveju, dieviška, sakralinė dimensija, kurią į odės pasaulį įveda kosminės svarbos Heraklio žygdarbiai, sukuria galimybę su šia paradigma per pergalę susisiejančiam didvyriui įgauti išskirtinį didybės statusą, kurio nebūtų galima pasiekti tokioje pasaulio versijoje, kurioje dievų, pusdievių ir didvyrių nėra. Tad galimų pasaulių tapatybę visų pirma grindžia loginiai, konceptualūs rėmai, leidžiantys kelti klausimus, kas aptariamoje pasaulio versijoje tikra ir galioja, o kas ne, kas būdinga, o kas iškrenta iš konteksto. Šiame darbe sakysime, jog Pindaro epinikijų projektuojamas pasaulis yra *galimas*: tokiu būdu išspręsimė problemą fikciniu kategorizuoti pasaulio versiją, kurią graikai laikė tikra, ir pabrėšime, jog toks amžinos šlovės pasaulis yra galimas, kai jame veikia Pindaro įvesti erdvės, laiko, priežastingumo dėsniai.

Svarbus galimų pasaulių aspektas yra tas, jog jie niekuomet nėra maksimalūs ir autonomiški, bet egzistuoja daugiau ar mažiau apčiuopiamame santykiyje su referuojamu (tikruoju) pasauliu. Pavyzdžiui, tekstas, tvirtindamas esant Raudonkepuraitę, niekuomet neišvardys visų įmanomų jos savybių, tačiau jos

¹⁴ Tarp kitų įvardijimų: Doleželis galimus pasaulius vadina „heterokosmais“ (Doležel 1998), Pavelas – „ontologiniais kraštovaizdžiais“ (Pavel 1989).

įvardijimas „mergaitė“ iškels rinkinį propozicijų, žinomų iš skaitytojo tikrovės ir taip užpildančių aprašymo spragas. Tekstas taip pat gali įvesti savybes, nebūdingas atitikmenims referuojamame pasaulyje: pavyzdžiui, pasakoje aprašytas vilkas gali būti įvardytas ne kaip paprastas, bet kaip kalbantis gyvūnas. Tokiu būdu fikcinis tekstas persidengia su skaitytojo žiniomis apie pasaulį (ką Eco vadina skaitytojo „semantine enciklopedija“) ir nuo jų atsispidamas projektuoja savąją pasaulio versiją (Eco 1979, 221). Tokie pasauliai veikia *pars pro toto* principu: semantinių nuorodų pagalba į vaizduotę iššaukiant tam tikrus referuojamojo pasaulio elementus, kartu projektuojamas ir trūkstamos visumos, užbaigtumo įspūdis. Tekstui sukūrus prielaidas apie tai, kas galimame pasaulyje yra teisinga ir įmanoma, įsteigus kardinalius reikšminius taškus, pamatinės skaitytojo žinios užpildo spragas, kurių neužpildo naratyvas; tokiu būdu net būdamas kompaktiškas tekstas gali projektuoti itin sudėtingą ir detalų fikcinį pasaulį. Pristatydamas kosmografinę prieigą Gagné atkreipia dėmesį į šį aspektą, kai pabrėžia, jog kosmografijos interesus yra totali (pasaulio) erdvė, kurią tekstas suponuoja, net ir nepasitelkdamas „maksimalaus ir baigtinio“ jos aprašymo; totalios erdvės koncepciją iššaukia tokie elementai kaip Hiperborėjų alyvmedis, nubrėžiantis trajektoriją tarp pasaulio centro ir pakraščių, Krono kalvos ir Oikumenos krašto – Hiperborėjų. „Kosmografiškas gali būti ir vienas sakinyss, jeigu tiesiogiai implikuoja pasaulio kraštus ar struktūrą“ (Gagné 2021, 28).

Šioje vietoje svarbu paminėti, kad kai kalbame apie fikcinius ir galimus pasaulius literatūroje, į jų koncepciją neišvengiamai įsilieja dvi tikrąjį pasaulį apibūdinančios kategorijos, taip išsisknijusios į mūsų tikrovės patyrimą, kad, pasak Wertho, paprastai yra išverčiamos net į abstraktų mąstymą: tai yra erdvė ir laikas. Tai – bazinės pasaulio konstravimo kategorijos, jo pamastomumo fundamentai. Pati galimų pasaulių idėja, nors pirminiu pavidalu nėra erdvinė, yra suformuluota kaip lokacinė metafora (Werth 1999, 69–73). Čia galima palyginimui iškelti psichologinę teoriją apie „mentalinius modelius“, kurie nusako konceptualias erdves, kurias susikuriame bandydami pažinti pasaulį, kai svarstome tikimybes ir išvadas, priežastis ir pasekmes. Kaip rašo Johnson-Laird: „Žmonės supranta pasaulį mintyse konstruodami jo darbinus modelius“ (Johnson-Laird 1983, 10), o taip pat: „Laikas ir erdvė yra baziniai elementai, kurie mentaliniuose modeliuose yra simuliuojami. Tikėtinumai ir galimumai priklauso nuo mūsų gebėjimo konstruoti alternatyvą tikrovei pateikiančius situacijų modelius ir juos vertinti pagal savo gamtos ir moralės dėsnių išmanymą“ (*ibid.*, 414). Tad estetinė pasaulėkūra, meninė pasaulio reprezentacija, atsišakoja nuo bazinio pasaulio suvokimo ir interpretacijos akto, kuriame figūruoja laiko ir erdvės kategorijos. Šios dvi kategorijos yra minimalus reikalavimas fikciniam pasauliui sudaryti: nors projektuojamoje pasaulio versijoje erdvės ir laiko taisyklės gali būti iškraipytos pagal autoriaus viziją ir

būti tiek mažiau, tiek labiau nutolusios nuo referento, tačiau be šių esminių sąlygų pasaulio įsivaizduoti neįmanoma: be jų turėsime reikalų nebent su fragmentinėmis, nuo platesnio konteksto atplyšusiomis situacijomis, kurioms erdvę ir laiką suteiks skaitytojo vaizduotė. Tad tiriant ir nusakant galimą/fikcinį pasaulį erdvės ir laiko klausimas yra pirminės svarbos, norint suprasti fundamentalius dėsnius, duodančius aptariamam pasauliui tapatybę ir loginę struktūrą, kuri jį leidžia lyginti, kontrastuoti su pamatinėmis žiniomis apie tikrąjį pasaulį. Šis siūlymas ypač aktualus grįžtant prie kosmografinės prieigos, kuri, pagal Gagné apibūdinimą, privalo komunikuoti savo centrus ir ribas, kad išpildytų pasaulio aprašymo sąlygą.¹⁵

Gagné kosmografinė prieiga domisi retoriniu totalinės erdvės konstravimu, leidžiančiu skaitytojui mintyse susidaryti conceptualų viso pasaulio žemėlapi. Vis dėlto, autoriui akcentuojant erdvės kategoriją, kosmografinė prieiga rizikuoja redukuoti pasaulio sąvoką į kartografinę viziją, neatkreipiant dėmesio į galimo pasaulio konstrukcijos kompleksiskumą. Šiame darbe norėčiau pasiskolinti kosmografijos, retorinio totalinės erdvės konstravimo, sąvoką ir, kalbėdama apie tai, kaip Pindaras aprašo, artikuluoja pasaulį, išryškinti su erdve persipynusią laiko dimensiją. Kaip tai pabrėžė dar Bakhtinas, literatūros kūrinys laikas įvairiais būdais sąveikauja su erdve ir jos turiniais: erdvėje išsidėstę objektai gali kisti, irti ir nykti, arba, priešingai, formuotis, atsirasti, likti tapatūs įeidami į vienokį ar kitokį laikinį modelį; jų tapatybė taip pat priklauso nuo pozicijos – jų buvimo praeityje, dabartyje ar ateityje, o kartais, kaip įrodinėja Bakhtinas, tyrinėdamas antikinį romaną, unikaliame mitologiniame laike (Bakhtin 1981, 84–101). Graikiškasis olimpinis kosmas, kurio pindarišką viziją tyrinės šis darbas, reiškia ne vien trinarę Olimpo, žemės ir Ajidonėjo karalystės struktūrą, ne vien pasaulio centrus ir kraštus, bet taip pat ir dieviškąjį bei žmogiškąjį laiką, kurio aspektai išreiškiami per erdvinius pavidalus, pradedant amžinybės idėją fiziniu pavidalu perteikiančiais kalnais, tęsiant žmonių miestais, konstrukcijomis, patenkančiomis į visai kitokius laiko rėmus, baigiant pačiais žmonėmis, susaistytais praeities, dabarties ir ateities linijiskumu. Šią dimensijų gelmę įgalina teksto naratyvumas, jo gebėjimas konstruoti ne vien erdvinę, bet ir laikinę pasaulio reprezentaciją, kuri suteikia net radikaliausiam vaizduotės pasauliui tikroviškumo, dinamizmo ir gyvybės. Nusakydami pasaulį vien erdvės kategorijomis gautume statišką, belaikę jo reprezentaciją, būdingą vaizduojamajam menui. Teksto pasaulis kaip toks kristalizuojasi tik tada, kai steigia ir savo laiką – net ar ypač tada, jei minimą pasaulį charakterizuoja antlaikiškumas.

¹⁵ Žr. Gagné 2021, 28: *Representations of space that do not directly imply limits, a centre or the structure of a world are not cosmographic.*

Pindaro epinikinėse odėse erdvė ir laikas yra itin stipriai viena su kita sąveikaujančios kategorijos, generuojančios laimėtojo galimą pasaulį. Pavyzdžiui, *1 Pitinė odė* iškelia vietas, leidžiančias parodyti Hieroną iš Etnos kaip karalių-steigėją, veikiantį dievų valdovo Dzeuso paradigmoje: laikiškos, istorinės Hierono steigty per Etnos ugnikalnio figūrą susiejamos su kosminėmis, antlaikiškomis dievų steigtimis. *10 Olimpinėje odėje* Krono kalvos įvaizdis padeda prasmingai susieti istorinį laiką pradėjusią Heraklio Olimpių žaidynių steigimą su šioje paradigmoje įvykusia Hagesidamo pergale. Tokių galimų pasaulio tikslas, kaip ne kartą deklaruoja lyrinis subjektas Pindaro odėse, yra teikti nugalėtojams poetinę amžinybę.¹⁶ Nenuostabu, jog balsas, konstruojantis mus dominantį pasaulį, įveda tam tikras sąlygas, kurios įgalina nugalėtoją amžinybę turėti. Tos sąlygos egzistuoja ir pačioje loginėje pasaulio struktūroje: dievų valia laimėta pergalė atitinka amžinybės statusą jau turinčias paradigmas, nubrėžtas dievų ir didvyrių, todėl nugalėtojas nusipelno, kad poetas įamžintų jį giesmėje, kuriai priskiriama įamžinimo, šlovės suteikimo galia, pastoviai įtvirtinama gnominėmis poeto ištaromis. Jos taip pat inkorporuojamos ir į erdvės ir laiko tvarką, kurios šerdis yra įamžinamo nugalėtojo tapatybė. Teigsime, jog kiekvienas nugalėtojas Pindaro odėse yra pristatomas *kaip* galimas pasaulis: šio pasaulio centras, tapatybės esmė, yra pergalė šventosiose žaidynėse, aukščiausia pasiekta šlovė ir sąlytis su tuo, kas amžina, o kartu su tuo, kas reikšminga graikų pasaulėžiūroje. Sąlytis su amžinybe *įgalina* amžiną atmintį. Kaip atsakas iškyla epinikinis monumentas, konstruojamas nuorodomis į su laimėtoju susijusius išliekamumo statusą jau turinčius objektus referuojamame ir diskurso pasaulyje: žaidynes globojančio dievo šventyklą, bendrų genealoginių šaknų herojų žygdarbių geografiją, gamtos ir architektūros objektus nugalėtojo kilmės krašte, į kurį jis po pergalės sugrįš, parsinešdamas iškovotą šlovę. O tai, kas leidžia nuorodų gausoje įžvelgti prasmę, kas tarnauja kaip konstruojamo pasaulio struktūrinis karkasas, yra nuo pergalės šventės vietos ir momento atsišakojanti giesmė, Pindarui itin svarbus konceptas, surišantis į vieną visumą ne tik skirtingas su nugalėtoju susijusias vietas, bet ir skirtingas laiko plotmes: praeitį, dabartį ir ateitį.

Tad Pindaro pasaulių kūrimo poetika šiame darbe bus nagrinėjama skiriant dėmesį erdvės ir laiko sąveikoje gimstančiam galimam pasauliui, užtikrinančiam žaidynių nugalėtojui amžinybę. Tolesniuose skyriuose bus išskirti ir detaliau aptarti šie keturi Pindaro pasaulėkūros principai: 1) epinikinė memorializacijos funkcija; 2) nugalėtojo pasaulį nusakančios erdvės vaizdavimas, 3) dieviškas sinchroniškumas ir 4) daina kaip projektuojamo pasaulio fundamentas. Per šiuos keturis principus bus siekiama suteikti sinoptinį Pindaro pasaulio kūrimo poetikos vaizdą.

¹⁶ Žr. pvz. *Ol.* 1.110; 2.89–95; 7.88–93. 10.92–4; *P.* 1.44–5, 99–100; *I.* 4.40–1., *et al.*

3. Pindaro pasaulėkūros principai

3.1. Giesmė kaip šlovės monumentas

Nugalėtojo pergalę daina šlovinantis epinikinis žanras, priklausantis Senovės Graikijos „giesmių kultūrai“,¹⁷ išsivystė apie 550–520 m. pr. Kr. Nors tikslų duomenų apie žanro pradžių nėra, tradiciškai pirmaisiais epinikijus kūrusiais poetais laikomi Pindaro amžininkai Ibikas ir Simonidas, tačiau iš jų kūrinių šiandien yra išlikę tik fragmentai.¹⁸ Pindarui priskiriamas šio žanro išstobulinimas.

Epiniško žanras priklausė chorinei lyrikai, kuri, kitaip nei monodinė lyrika, buvo skirta atlikti viešai. Chorinė lyrika implikavo profesionaliai apmokytus choras, kurie šokdavo ir dainuodavo atitinkamam kontekstui pritaikytus kūrinius per lokalias ar panhelenines religines šventes, tuoktuvėse, laidotuvėse, iniciacijos ritualų metu. Pirminė ir esminė choro aplinka buvo religinė. Kartu chorinė lyrika turėjo reikšmingą socialinę funkciją. Kurke teigimu, choras (χορός), kurio sąvoka glaudžia ir apibūdina tris dalykus: (1) vietą, šokio aikštelę; (2) šokėjų ir choristų grupę; (3) patį šokį, transformuodavo individus į vientisą socialinę grupę, pasirodymo vietoje į viena surišdavo choristus, publiką ir šlovinamą dievybę, kurios artumą būdavo siekiama pasirodymu iššaukti. Chorinis pasirodymas funkcionavo kaip *agalma* – maloni dovana dievams. Jis suburdavo bendruomenę apie dievybę, jos vertybes išreiškiančią ašį (Kurke 2012, 218, 219, 221; taip pat žr. Svenbro 1984; Kowalzig 2004, 49–55, 2007, 70–2). Kalbėdami apie socialinę chorinės lyrikos funkciją, mokslininkai taip pat pabrėžia, kad tokių žanrų kaip partenijas, ditirambas ir epinikijas atsiradimas sutampa su polio vystymosi laikotarpiu, miestų-valstybių socialinės ir politinės santvarkos kūrimusi, yra vienalaikis didelės reikšmės kariniams ir politiniams įvykiams. Epinikinio žanro vystymasis VI–V a. vyko tuo pat metu kaip rytų ir centrinės Graikijos tironijų žlugimas bei suklestėjimas Sicilijoje, Atėnų demokratijos iškilimas, polių konkurencija ir Persų karai

¹⁷ Žr. Kurke 2000, 58: giesmių kultūroje „dainuojamos ir deklamuojamos eilės buvo integrali kasdieninio gyvenimo dalis. Šiame pasaulyje giesmė galėjo būti įsivaizduojama tik gyvai atliekama, kontekste, kuriame kūrė stiprų ryšį tarp dainiaus ir klausančios publikos“. Sąvokos „giesmių kultūra“ kritiką pateikia Budelmann (2021, *Introduction*).

¹⁸ Daugiau apie ankstyvąjį epinikinį žanrą ir išlikusius fragmentus žr. Rawles 2012 ir Spelman 2018, 184. Kai kurie Ibiko fragmentai leidžia manyti poetą šlovinant atletus, nors „nėra aišku, kad pergalės atšventimas būtų jų *raison d'être*“. Nors Ibiko fragmentai neabejotinai genealogiškai susiję su Pindaro pergalės odėmis, jų pačių epinikijais griežtąja to žodžio prasme vadinti negalima (Spelman 2018, 184). Apie Simonidą duomenų išlikę daugiau negu apie Ibiką. Vėlyvieji šaltiniai jam priskiria aštuonias pergalės odžių knygas, Aleksandrijos bibliotekininkų klasifikuotas pagal atletinę rungtį, kitaip nei Pindaro atveju, kur jos suskirstytos pagal žaidynių vietą. Simonido fragmentai rodo, jog jis epinikijus jau rašė mums pažįstamu būdu (Rawles 2012, 12). „Simonidui priskirti epinikijų 'išradimą' būtų skubota, tačiau jis reprezentuoja reikšmingą *terminus*“ (Spelman 2018, 187).

(Aloni 2012, 22; Kurke 2000, 43) – realijos, kurios neabejotinai atsispindi Pindaro odžių turinyje bei paskirtyje. Istorinis kontekstas padeda suprasti, jog chorinė lyrika ir ją atliekantis choras senovės Graikijoje dalyvavo bendruomeninės tapatybės formavimosi procese, kuomet iš pabirų individų, tautų ir grupių graikai būrėsi į tomis pačiomis etinėmis ir estetinėmis vertybėmis grįstas polio bendruomenes.

Pergalės odės, kurias pagal patronų užsakymą kurdavo profesionalūs apmokami poetai, pirmiausia buvo skirtos atlikti dviejuose pagrindiniuose kontekstuose: arba panheleninių žaidynių pergalės vietoje, arba atleto kilmės mieste, kurio centrinėje aikštėje su laurais sugrįžusį nugalėtoją pasitikdavo tautiečių choras (Kurke & Neer 2020, 33). Burnett žodžiais, originaliame epinikijų atlikimo kontekste „chorinė daina žemišką šventę praturtindavo amžinybės prisilietimu [...], grubią atletinę sėkmę paversdavo belaike vertybe, suteikdavo naują tapatybę ir nugalėtojui, ir jo artimiesiems“ (Burnett 2005, 7). Tačiau tai nebuvo vienintelė proga išklaudyti epinikiją. Mokslininkai sutaria, jog oficialiai progai pasibaigus nugalėtojų ar jų šeimų iniciatyva pergalės odės galėjo būti daug kartų atliekamos iš naujo, cirkuliuodamos privatesniuose kontekstuose ir vis primindamos nugalėtojo iškovotą κλέος. Dažnai pergalės odės būdavo pakartotinai atliekamos nugalėtojo namuose vykstančiose puotose (κῶμος), o štai Hieronas Sirakūzietis, Etnos miesto įkūrėjas, kurį apdainuoja *1 Pitinė odė*, anot Hubbard, buvo užsakęs keliaujantį chorą, kad važinėdamas po Peloponesą giedotų jo garbei skirtus epinikijus, tokiu būdu siekdamas pritraukti į naująjį miestą gyventojų (Burnett, 2005, 6; Kurke & Neer 2020, 35; Hubbard 2004, 79–80). Minėtasis pavyzdys – tik vienas iš parodančių, jog pergalės giesmė atliko svarbią socialinę bendruomenės kūrimo, jos tapatybės formavimo ir sutvirtinimo funkciją. Su pergale sugrįžęs laimėtojas tapdavo savo polio „garbės piliečiu“, būdavo iš naujo integruojamas į namų bendruomenę, savo šlove ją praturtindavo, o pats už tai patirdavo įvairiausių privilegijų. Taip pergalės giesmė perkurdavo pačią nugalėtojo tapatybę, kurią pergalė žaidynėse perkeisdavo ir įprasmindavo, susiedama su visos Graikijos ir gimtojo polio visuomeniniu idealu.

Senovės Graikijoje, kaip ir daugelyje kitų senovės civilizacijų, su bendruomenės organizacija buvo susijusi atminties kultūra. Polio nuomonė apie asmenį, jo kilmę ir darbus turėjo išskirtinę svarbą „savo“ ir „svetimo“ dichotomija grįstoje sistemoje, kurioje egzistavo galimybė ostrakizuoti tuos, kurių elgsena pažeisdavo bendruomenės standartus. Sėkmė bendruomenėje buvo įmanoma tiek, kiek individas pasirodydavo integralus bendruomenės narys, veikias numatytose sėkmės paradigmos. Nors daug reikšdavo žmogaus „prigimtis“: kilmė, genealogija, kuri paveldimumo principu tarsi turėjo užtikrinti pageidaujamų savybių perdavimą į ateitį, ne mažiau lėmė ir konkretūs asmens darbai, viešas elgesys. Štai *7 Pitinėje odėje* Pindaras šlovina Megaklį Atėnietį, 486 m. pr. Kr. iškovojusį pergalę vežimų

lenktyne Delfuose. Nors Megaklis priklausė garsiai Alkmajonidų giminei, savo išlaidomis atstačiusiai Delfų šventyklą (ką savo ode auditorijai siekia priminti Pindaras), Kerameiko gyvenvietėje rastos šukės atskleidžia, jog Megaklis buvo atėniečių nemėgstamas, bent du kartus iš Atėnų ostrakizuotas.¹⁹ Antipatijos priežastis, kaip rodo į šukes įbrėžti skundai – pabrėžtinai demonstruojama „ekstravagantiška arogancija“, „žirgų veisimas“, „pinigų godulys“, „svetimoteriavimas“, „madinga šukuosena“ ir „paveldimas Kilonijo prakeiksmas“²⁰ (Athanassaki 2011, 235). Akivaizdu, jog tautiečių akimis Megaklis peržengė leistinas sėkmės ribas, įžūliai demonstruodamas savo pranašumą pernelyg išsiskyrė iš kitų, ir taip sutraukė bendruomenės saitus. Pindaro odė, kaip argumentuoja Athanassaki, rodo bandymą atitaisyti Megaklio reputaciją kultūrinei atminčiai, susiejant jį ne su jo „oficialia“ istorija Atėnuose, bet su Alkmajonidų gimine, atstačiusia Apolono šventyklą Delfuose, kurių dievas parodė Megakliui malonę leisdamas jam čia iškovoti pergalę. Tuo pačiu giesmė gražina Megaklį į leistiną, aprobuotą šlovės ir išskirtinumo paradigmą: kitaip nei arogantiškas puikavimasis turtais ar išvaizda, pergalė žaidynėse – bendruomenės sankcionuotas ir pagarbos vertas kelias į aplinkinių pripažinimą. Atletinė pergalė šventosiose žaidynėse funkcionavo kaip aiškus įrodymas, jog nugalėtojas yra „savas“ – priklausantis helenų bendruomenei, globojamas dievo, šlovę laimintis ne tik sau, bet ir kilmės miestui. Už šį pasiekimą laukdavo pagarba, pripažinimas ir galimybė išlikti bendruomenės atmintyje. Pindaro žodžiais:

ὄς δ' ἀμφ' ἀέθλοισι ἢ πολεμίζων ἄρηται κῦδος ἄβρόν,
 εὐαγορηθεῖς κέρδος ὕψιστον δέκεται, πολιατᾶν καὶ ξένων γλώσσας ἄωτον.²¹

(I. 1.50–1.)

Tai poetas, kurį Detienne vadina „gyriaus“ arba „tiesos meistras“, savo gyriumi užtikrindavo, kad žmogus įgis nemirštamą atminimą, kuris senovės graikų pasaulėžiūroje nebuvo įgimtas ar susikuriamas individualiomis pastangomis, bet dievų ar žmonių suteikiamas kartu su šlove. Tokią šlovės sampratą dar

¹⁹ Įrašų ant šukių transkripcijas ir susijusią diskusiją žiūrėti Brenne 2002, 100-120, 143-146.

²⁰ Žirgų veisimas: *Μεγακλῆς ἡπποκράτῳς ἡπποτρόφος* (T 1/101 ir 102); madinga šukuosena: *Μη<ε>γακλῆς ἡπποκράτῳς νέας κόμης* (T 1/108 ir 107); svetimoteriavimas: *Μεγακλῆς ἡπποκράτῳς μοιχός* (T 1/106); pinigų godulys: *Μεγ[ακλῆς] ἡππ[οκράτῳς] φιλάργ[υρος]* (T 1/111); ekstravagancija: *Μεγακλῆς ΤΡΟΦΟΝΟΣ* (T 1/113); Kilonėjos prakeiksmas: *Μεγακλῆς ἡπποκράτῳς Κυλῶνεος* (T 1/91), *Μεγακλῆς ἡπποκράτῳς ἀλειτερός* (T 1/92) (Athanassaki 2011, 235).

²¹ *Tas, kuris žaidynėse ar kariaudamas iškovoja dailiąją šlovę, geru žodžiu minimas didžiausią laimėjimą gauna: žiedą rinktinį kalbos tautiečių ir svetimšalių.*

Spartos aristokratinėje karių visuomenėje nusakė du žodžiai: κῦδος ir κλέος²². Κῦδος buvo „šlovė, kuri nušviesdavo nugalėtoją tarsi staigi dieviška malonė“ (Detienne 1996, 46). Ją dovanodavo dievai. Tuo tarpu κλέος reiškė garsą, girdą, sklindantį „iš lūpų į lūpas, iš kartos į kartą“ (*ibid.*). Šlovę suteikdavo kiti žmonės: jos negalėjo užsitarnauti tie, kurių bendruomenė nepriskirdavo vertiems išlikti jos kultūrinėje atmintyje. Tad šlovė graikams reiškė egzistuoti savo tautiečių atmintyje.

Norėčiau įvesti teiginį, jog nugalėtojo tapatybės susiejimo su bendruomenine tapatybe aspektas buvo organiškai susijęs su šia reikšminga epinikio funkcija: nugalėtojo atminimo užtikrinimu. Giesmė, ypač kurta profesionalaus poeto, privilegijuotas mediumas, kuriam graikai priskyre galią sukurti amžiną šlovę ar negarbę, galėjo užtikrinti išlikimą kultūrinėje atmintyje – bet tik jeigu apdainuotasis visuomenės akyse to nusipelnėdavo ir būdavo bendru sutarimu pripažintas. Ir niekas taip neišreiškė visuotinio pripažinimo, kaip giesmės atlikimas bendruomenės vertybes komunikuojančiais choris panheleniniuose ir lokaliuose kontekstuose. Tad galima sakyti, jog nugalėtojas papildavo į kultūrinę atmintį dėl to, jog tapdavo „išverčiamas“ į visuotinės tapatybės sąvokas: pats atitikęs dievišką paradigmą virsdavo siekiamybe ir pavyzdžiu kitiems graikams.

Nugalėtojo atminimo įamžinimas yra epinikio funkcija, į kurios svarbą šiuolaikiniai Pindaro tyrinėtojai atkreipia vis daugiau dėmesio.²³ Įsitikinimą, jog apdainuotojo šlovė dainos dėka taps nemirštama, Pindaras dažnai įpina į pačią odės struktūrą, akcentuodamas, jog „vyrams išėjus dainos ir žodžiai jiems gražius darbus išsaugo“ (παροιχομένων γὰρ ἀνέρων, / αἰοῖδαι καὶ λόγοι τὰ καλὰ σφιν ἔργ’ ἐκόμισα, N. 6.29–30). Pasak Henry Spelmano, poetas turėjo praktinių paskatų manyti, kad jo darbas užtikrins *laudandus* atminimą: visų pirma turėdamas kaip pavyzdį senovės poetus, Homerą, Hesiodą, kurių kūriniai skambėjo graikų lūpose net prabėgus daugeliui metų nuo poetų mirties, antra, dar savo gyvenamuoju laikotarpiu patirdamas didelį populiarumą ir sėkmingai garsindamas užsakovų vardus įvairiuose kraštuose vykstant pakartotiniams odžių atlikimams. Nuomonė, jog poetinę amžinybę poetas suprato ir giesmėse artikuliuo kaip pakartotinį kūrinį atlikimą, – viena iš vyraujančių (Spelman 2018; Race 1997). Tačiau ne mažiau svarbi ir kūrinio vidinėje logikoje vis išryškinama poeto darbo prieiga prie dieviškojo laiko, kurį priskiriant odės projektuojamam pasauliui pagrindas tikėtis nemirtingumo kyla ne vien iš praktinių išskaičiavimų, bet iš įsitikinimo, jog dievams leidus kūrinys įgyja galią įterpti žmogaus

²² Anot Gregory Nagy, daiktavardis κλέος, „šlovė, garsas, girdas“ kilęs iš veiksmazodžio κλύω, „girdėti“ (Nagy 2013, 51). Kita etimologija veda *kleos* iš panašią prasmę turinčios proto indoeuropietiškos šaknies **klewos*. Senovės visuomenėse, kuriose gyvenimas po mirties buvo nepamąstomas, daugiausia, ko galėjo tikėtis individas, buvo pasiekti „neyrančią šlovę“, **klewos* **ndhg^whitom* (Schmitt 1967, 61–102).

²³ Žr. ypač Currie (2005), Agócs (2009), Spelman (2018) ir Sigelman (2016).

atminimą į amžiną, neirią tikrovę. Sigelman studija, atsiremama į teiginį, jog senovės graikų kultūroje poetas turėjo pranašo, žynio statusą, vaizdžiai pademonstruoja religinį graikų pasaulėvaizdį, kuris įgalina poetą disponuoti amžinybės sąvoka (Sigelman 2016, 5–6). Pasak Manetti 1993, 15: „Dievai valdo laiką vienu metu regėdami praeitį, dabartį ir ateitį. Dieviškoji visažinystė kyla iš panoptinės vizijos“. Panašiai, anot Sigelman, „regi“ ir Pindaras, kurio odėse vienu metu egzistuojančios rodomos ir praeitis, ir dabartis, ir ateitis. Šiuo privilegijuotu žinojimu remdamasi „Pindaro daina *susikuria* amžinybę“ (Sigelman 2016, 14).

Šiame darbe aš sieksiu parodyti, jog šalia įamžinimo sampratos, pagrįstos praktiniais sumetimais (tikėtis, kad daina išliks kartu su nugalėtojo ir poeto vardais) ir šalia religinės poeto galios suteikti amžinybę, įtvirtintos odės retorikoje, nuorodų ir aliuzijų turtingose Pindaro odėse galima įžvelgti dar vieną, trečią būdą padaryti nemirštamą nugalėtojo atminimą: nugalėtojo tapatybę konstruoti per universalias, amžinai „kalbančias“ referencijas, panašiai, kaip *loci* metodu erdvėje yra konstruojamas mnemoninis maršrutas. Tokiu būdu giesmė iškyla kaip šlovės monumentas (nuo lot. k. *monere*, priminti), su laimėtoju susiejantis vietas, primenančias jo pasiekimo svarbą ir prasmę.

3.2. *Ars memoriae* epinikiniame žanre: Hierono Sirakūziečio pasaulis

Simonidą iš Kėjo (~557–467 pr. Kr.), kuriam priklauso ankstyviausia žinoma pergalės odė,²⁴ vėlesnė romėniškoji Antikos tradicija laiko atminties meno (*ars memoriae*) arba mnemoninės technikos pradininku. Šiame skyriuje, siekiant atskleisti, kaip funkcionuoja Pindaro nuorodų sistema, kurianti nugalėtoją įamžinantį galimą pasaulį, nubrėšime analogiją tarp Pindaro giesmės ir simonidiškosios atminties meno technikos susieti išsaugojimui skirtus atminties turinius su erdvėje esančiais objektais.

Ciceronas veikalė *De oratore* II 86, 352–4 užfiksuoja tokį pasakojimą apie atminties meno gimimą: kartą Simonidas buvo pakviestas į Tesalijoje esančią Kranonę padeklamuoti gyriaus puotoje, kurią rengė žymus boksininkas ir įtakingas aristokratas Skopas. Simonido poema (greičiausiai epinikijas) užsakovui nepatiko: Skopo akimis, poetas per daug kalbėjęs apie dieviškuosius dvynius Kastorą ir

²⁴ Kaip manoma, sukurta apie 520 m. pr. Kr. (Kurke 2000, 82).

Poluką, per mažai apie patį Skopą.²⁵ Tad Skopas pasityčiodamas Simonidui pareiškė, jog už deklamaciją sumokės tik pusę sutartos sumos, o kitą pusę poetas tegul išsireikalauja iš mėgstamų Tindaridų. Netrukus po to Simonidui buvo perduota žinutė, jog jis kviečiamas išeiti laukan, mat prie vartų jo laukia ir labai pageidaujanti susitikti du jaunuoliai. Simonidas išėjo į lauką, tačiau jaunuolių nerado. Kaip tik tuo metu įgriuvo puotos salės stogas ir visa Skopo svita buvo palaidota griuvėsių. Antikinė tradicija interpretuoja, jog tie du jaunuoliai ir buvę dieviškieji dvyniai, Simonidą išgelbėję nuo mirties už parodytą pagarbą, o Skopą nubaudę už puikybę. Žuvusiųjų kūnai liko taip sumaitoti, jog jų artimieji negalėjo jų atpažinti ir palaidoti; Simonidas padėjo mirusiuosius identifikuoti, prisimindamas, kurioje vietoje kas sėdėjo ir atkurdamas palaidojimui reikalingą informaciją. Šis įvykis leidęs Simonidui suprasti, jog atmintį stiprina tvarka ir kad norint sukurti stabilų atsiminimą, reikia tam tikra tvarka nusimatyti vietas (lot. *loci*), su kuriomis mintyse sieti simboliais paverstus norimus prisiminti faktus: „Taigi tie, kurie nori stiprinti šią proto dalį, turi išsirinkti vietas ir mintyse sukurti vaizdinius tų dalykų, kuriuos norima išlaikyti atmintyje, ir tose vietose patalpinti. Tokiu būdu vietų tvarka išsaugotų dalykų tvarką, o daiktų vaizdiniai nurodytų į pačius daiktus; taip vietas naudotume kaip vaškines lenteles, o simbolius – kaip raides“ (*De orat.* II 86, 354).²⁶ Kitaip tariant, pasirinktomis vertėmis įkrauta fizinė erdvė, mintyse sutvarkyta pagal numatytą tvarką, taptų paskaitoma ir išverčiama į atminties turinius. Atminties išgavimas, apie kurį kalba Ciceronas, yra ne spontaniškas prisiminimas, bet intencionalaus prisiminimo formavimo išdava, kuomet padrikai mintyse esanti informacija yra iškeliamą į išorę, pririšant ją prie stabilų vietų empiriškai patiriamame pasaulyje, padarant ją labiau prieinamą bei patvarią. Šioje istorijoje epikinės odės pradininkas Simonidas taip pat paverčiamas atradėju suvokimo, jog atmintis gali būti sutvirtinta ją eksternalizuojant.²⁷

Panašiai funkcionuoja ir Pindaro atminimo formavimo technika. Poetas, siekdamas atskleisti nugalėtojo tapatybę, giesmėje kuria nuorodas į konkrečius objektus referuojamame pasaulyje, susijusius su laimėtojo gyvenimu ir pergale. Kaip yra tiksliai pastebėjęs Renaud Gagné, Pindaro giesmės yra holografinės: tik skiriant laiko išskleisti jų nuorodose slypinčią semantinę gelmę gali pavykti išvysti poeto topografinę viziją (Gagné 2021, 4). Tačiau jos holografinės ir tuo požiūriu, kad tik sekant jose

²⁵ Kastoras ir Poluksas (arba graikiškai – Polideukas), Dioskūrai, kurie, kaip ir Heraklis, yra dieviški atletų prototipai, dažnai figūruoja epikinėse odėse mitologiniuose naratyvuose, įkūnydami atletinio puikumo etaloną. Dioskūrų legenda detalai nupasakojama Pindaro *10 Nemėjinėje odėje*, skirtoje imtynininkui Teajui Argiečiui.

²⁶ Lot. k.: *Itaque eis, qui hanc partem ingeni exercerent, locos esse capiendos et ea, quae memoria tenere vellent effingenda animo atque in eis locis conlocanda; sic fore, ut ordinem rerum locorum ordo conservaret, res autem ipsas rerum effigies notaret atque ut locis pro cera, simulacris pro litteris uteretur.*

²⁷ Simonidas ir epikinis žanras su atmintimi siejamas ir Teokrito, pasak kurio daugybė turtingų žmonių būtų likę „be atminimo“ (ἄμναστοι), jeigu ne Simonidas (Theoc. 16.42ff).

pasėtomis topografinėmis nuorodomis, išsiskleidžia nugalėtojų paveikslai, praturtinti net keliais reikšmės sluoksniais. Kaip pavyzdį panagrinėkime *I Pitinę odę*, skirtą Hieronui, Sirakūzų tironui, 470 m. pr. Kr. iškovojusiam pitinę pergalę vežimų lenktynėse. Matysime, jog šioje giesmėje Hierono paveikslas iškyla ne jo pergalės naratyvu ar asmenybės charakterizacija, būdinga draminiam ar epiniam pasakojimui, bet nuorodomis į Hieronui aktualų pasaulį reprezentuojančią erdvę.

Jau įžangoje poetas padaro dvigubą invokacinį veiksma: kaip pridera poetui, „iššaukia“ lyrą, mūzas ir jų vedlį Apoloną, dievo paminėjimu išskeldamas ir jo globojamų Pitinių žaidynių, kurioje Hieronas laimėjo, kontekstą:

χρυσέα φόρμιγξ, Απόλλωνος καὶ ἰοπλοκάμων / σύνδικον Μοισᾶν κτέανον: τᾶς ἀκούει μὲν βᾶσις,
ἀγλαΐας ἀρχά, / πείθονται δ' αἰοῖδοι σάμασιν, / ἀγησιχόρων ὅποταν προοιμίων ἀμβολὰς τεύχῃς
ἐλελιζομένα.²⁸

(P. 1.1–5)

Žinome, jog sugrįžusį Hieroną sutiks tautiečių choras, kuris šią Pindaro giesmę atliks kartu su šokiu (žr. Fearn 2017, 174). Pindaras parodo, jog tokia sutikime dalyvauja ir mūzos, dievybės, pavaldžios Apolonui, laimėtų žaidynių dievui – jo sutikimu ir valia Hieronas pagerbiamas už savo pasiekimą. Taigi pasinaudojant nuoroda į diskurso pasaulį, laimėtojo laimėjimui sutaurinti steigama antgamtinė tikrovė. Čia pat pabrėžkime teksto retorinį autoritetą steigti savo kontekstą: net kai Hieronui skirtas šokis jau nebėra šios giesmės atributas, giesmė autoritetingai steigia chorinį sutikimą visuomet čia ir dabar projektuojamame galimame pasaulyje, tuo pabrėždama referuojamos dieviškos tikrovės fundamentalumą ir giesmės galią suteikti užsakovui amžinybę.

Įžangą seka ilgoka paties Hierono pergalės paminėjimą pralenkianti digresija 5–28 eilutėse. Poetui nusakius Apolono lyros galią nuraminti net rūščiausius Olimpo dievus, Arėją ir Dzeusą, poetas daro nuokrypį, atvedantį prie Hierono namų krašto: užsiminęs, jog Mūzų muzika ramina tik tuos, kuriuos Dzeusas myli, pabrėžia ir jų galią savo šauksmu kelti siaubą. Nuo Mūzų rūstybės virpaš šimtagalvis gigantas Tifonas, kurį Dzeusas kadaise nubaudė už puikybę, užversdamas Etnos kalnu (13–5). Dabar iš kalno besiveržianti ugnis – ženklas apie požeminį titano tūžmą (21–2). Kita vertus, leidžiama suprasti, jog būtent Etnos ugnikalnis, „dangaus kolona“ (κίων οὐρανία, 19) šiandien saugo pasaulį nuo anarchinio

²⁸ *Lyra auksine, bendrai Apolonui ir violetinių garbanų Mūzoms priklausanti: anų juk klauso žingsnelis, šviesiąją šventę pradedantis, o tavo ženklams giesmininkai paklūsta, kai tik suvirpus pasirengi užgroti chorvedę įžangą.*

chaoso, kurį Tifonas atstovauja. Etnos ugnikalnis, su pasaulio tvarkos pradžia, kosmogonija, sietinas gamtos monumentas, virsta nuoroda, kuri iš mitologijos išveda į istoriją: į bendravardį miestą, kurį neseniai įsteigė apdainuojamasis Pitinių žaidynių laimėtojas Hieronas. Darant nuorodą, leidžiančią pirmąkart paminint Hieroną visu pilnumu atskleisti jo asmenybės didybę, poeto balsas vėl išnyra iš naratyvo Dzeuso pašlovinimu:

εἴη, Ζεῦ, τὴν εἴη ἀνδάνειν, / ὅς τοῦτ' ἐφέπεις ὄρος, εὐκάρπιοι γαίαις μέτωπον, τοῦ μὲν ἐπωνυμίαν / κλεινὸς οἰκιστὴρ ἐκύδανε πῶλιν / γείτονα, Πυθιάδος δ' ἐν δρόμῳ κάρυξ ἀνέειπέ νιν ἀγγέλλων Ἰέρωνος ὑπὲρ καλλινίκου / ἄρμασι.²⁹

(29–33)

Šiais žodžiais poetas atlieka net kelis reikšmingus ėjimus: 1) pabrėžia, jog pergalė ir pergalės giesmė, nors pašlovina laimėtoją, yra pirmojoje vietoje dievui skirta atnaša. Taip užkertamas kelias „dievų pavydui“, kurį galėtų sukelti žmogaus pastatymas į šlovinamojo poziciją ir bausmei, kurios susilaukiama už norą pranokti dievus – Tifonas yra tokios bausmės pavyzdys; 2) Etnos kalnas parodomas esąs mielas Dzeusui; simboliškas kosminei steigčiai ir dievų valdovo virš chaoso turimai valdžiai; 3) kaip paralelė šiam kalnui iškeliamas Etnos miestas, kurį įkūrė Pitinėse žaidynėse triumfavęs Sirakūzų tironas Hieronas. Jis, 470 m. pr. Kr. iškovojęs Pitinę pergalę, šaukliui skelbiant jo pergalę, buvo įvardintas jau ne kaip Sirakūzų, bet kaip naujojo Etnos miesto gyventojas, paviešinant miesto steigtį (Race 1997, 210). Taigi pristatydamas Hieroną po digresijos apie Etnos ugnikalnį, Pindaras šio geografinio objekto pagalba tveria projektuojamam epinikiniam kosmui itin reikšmingą proporciją: dieviška kosminė steigtis, susijusi su Dzeuso pergale prieš Tifoną, t.y. kosmo pergale prieš chaosą, yra proporcinga civilizacinėms kosmo steigtimis, tais atvejais, kai žmogus aktyviai dalyvauja tvarkos kūrime. Būtent tokioms steigtimis priklauso miesto įkūrimas ir pergalė sakraliose atletinėse žaidynėse, periodiškai įtvirtinančioms leistiną žmogiškosios didybės paradigmą. Nors dieviškoji kosminė steigtis visuomet bus hierarchiškai reikšmingesnė ir tvaresnė – kaip Etnos ugnikalnis, – civilizacinės žmogiškosios steigtytis yra žmogiškosios didybės aktualizavimas ir pagrindas memorializacijai. Tokiu būdu šlovinamasis Hieronas nėra prilyginamas dievui. Jo pasiekimai įrodo, jog civilizacijoje jis atlieka vaidmenį, *proporcinq* dievo

²⁹ *Tebūnie, malonu tau tebūnie Dzeusai, kuris lankai šitą vaisingosios žemės kaktą, kalną, kurio bendravardį gretimą miestą išaukštino šlovingasis jo įkūrėjas, kai lenktynių trasoje jį paskelbė šauklys, pranešantis apie šlovingą Hierono triumfą vežimų lenktyinėse.*

vaidmeniui kosme, nors jam ir nelygų. Kitaip tariant, pergales akimirka Hieronas iškyla kaip mikrokosmą atstovaujanti figūra.

Kad Hieronas reprezentuoja žmogiškojo potencialo pilnatvę, tačiau ne daugiau, toliau giesmėje pabrėžia gnominės poeto ištaros, rodančios jo autoritetą byloti dievišką išmintį. Viena iš jų – malda Pitiniam Apolonui prašant globoti Hierono įkurtą miestą sekantys žodžiai, jog „visi žmogiškųjų talentų ištekliai yra iš dievų“ (ἐκ θεῶν γὰρ μαχαναὶ πᾶσαι βροτέαις ἀρεταῖς, 41). Tarp žmogiškųjų talentų – ne tik atletiškas, bet ir karyba bei iškalba (42), todėl poetas pasinaudoja proga giesmėje paskelbti asmeninę intenciją tarsi pergalingas atletas ar karys, nusviesti „bronzaveidę ietį“ (χαλκοπάραρον ἄκονθ’, 44) toliau už konkurentus. Toliau primenamos Hierono karinės pergales, sulyginant jį su Homero Filotektu, kuris net sužeistas drąsiai stojo į mūšį, nes to panoro dievai (46–50).³⁰ Kokios pergales turimos omenyje patikslinama 71–2 eilutėse. Prieš tai įsiterpia sėkmingo valdymo palinkėjimas Hierono sūnui Deinomeniui, kuriam tėvas atidavė valdyti naująjį miestą (58–60) ir maldelė Dzeusui, prašant, kad padėtų valdovams palaikyti taiką (67–70). Galop, įvardindamas Hierono pergales poetas meldžiasi, jog nesukildami gyventų kartaginiečiai (tuo nurodomas, nors neįvardijamas Himeros mūšis 480 m. pr. Kr.) ir etruskai (įvardijamas Kumų mūšis, įvykęs 474 m. pr. Kr.), Hierono užkariauti dėl savo arogancijos (ὄβριν, 72). Tad šalia Etnos ir Pitonės įsteigiami dar du su Hierono pasiekimais susiję „mnemoniniai“ taškai: Himera ir Kumai, simbolizuojantys jo karines pergales ir valdžią, turimą pavergtoms tautoms, vėl brėžiant paralelę tarp Tifoną nubaudusio Dzeuso ir Sirakūzų valdovo (Συρακοσίων ἀρχῶ, 73).

Giesmė užbaigiama refleksijomis apie poeziją, sėkmingo valdymo palinkėjimais Hieronui ir gnominėmis ištaromis apie šlovę – aukščiausią žmogaus didybės tašką, labiausiai priartinantį prie amžinybės. Hieronas perspėjamas „neapleisti gražių darbų“ (μὴ παρίει καλά, 86), teisingai valdyti (νόμα δικάϊω πηδαλίω, 86), nestokoti kantrybės (εὐανθεῖ δ’ ἐν ὀργᾷ παρμένων, 89) – kitaip tariant, nenukrypti nuo dievo brėžiamos valdžios ir puikumo paradigmos. Mat už gerus darbus, kaip karaliaus Kroiso atveju, tenka nemirštama šlovė, o tironas Falaridas už tai, kad kankino žmones bronziniame buliuje, užsitraukė amžiną neapykantą (95–6). Duodamas metapoetinis pažadas: „mirtingąjį lydintis pripažinimo gyrius yra vienintelis dalykas, kuris išėjusiųjų gyvenimo būdą atskleidžia pasakoriams ir dainiams“ (92–3).

Matome, jog Pindaras šioje giesmėje pateikia nuorodas į konkrečias vietas (*loci*) referuojamame pasaulyje. Šios vietos yra atrinktos pagal aktualumą apdainuojamojo tapatybei: Pitonė – Hierono atletinės pergales vieta, kurioje jis tampa laimėtoju, užsitarnaudamas epinikiją; Etna – miestas, kurį Hieronas

³⁰ Leidžiama suprasti, kad viename iš mūšių Hieronas kovojo nepaisant ligos ar žaizdų, tačiau nežinoma, kuriame iš dviejų minimų tai įvyko. Race teigimu, tai buvo Kumų mūšis (Race 1997, 210).

įsteigė, Etnos ugnikalnis – šiam miestui gretimas monumentalus gamtinis orientyras; Himera, Kumai – valdovo galią rodančios karinių pergalių vietos. Tai – vietos, atskleidžiančios pasaulyje Hierono paliktą pėdsaką. Pačios savaime šios *loci* galėtų būti „tuščias popieriaus lapas“, tačiau panhelenų diskurso pasaulyje jos jau yra susietos su reikšmėmis, aiškinančiomis jų kilmę ir prasmę: pvz., Pitonė gausia mitologija yra įprasminama kaip Apolono globojama žaidynių vietovė, o Etnos ugnikalnis galimai dar prieš Pindarą buvo nurodomas kaip giganto Tifono kalinimo vieta, simbolizuojanti olimpinio kosmo pergalę prieš pirmąjį chaosą (ir teisingos valdžios įtvirtinimą civilizacijoje).³¹ Atrinktas referuojamojo pasaulio *loci* siedamas su specifinėmis reikšmėmis mitologijoje (diskurso pasaulyje), Pindaras jas apjungia Hierono asmeniu, tokiu būdu kurdamas jį apibūdinantį „mnemoninį maršrutą“. Poetas, visai kaip ir jo *laudandus*, atlieka steigiamąjį veiksma: su konkrečiomis *loci* susiedamas naujus atminties turinius, kultūrinei atminčiai steigia Hieroną įkūnijantį galimą pasaulį kaip atminties monumentą. Patekęs į archyvą, šis Pindaro monumentas ne prasčiau nei statula išpildo savo mnemoninę funkciją materialiais ženklais byloti įamžintojo pasiekimus.

Čia tampa reikalinga pasitelkti teoriniame įvade įvestas sąvokas, leidžiančias skirti pasaulių tipus. Pasaulis, kurį projektuoja Pindaro epinikijas, auditorijos neturėtų būti suprantamas kaip fiktyvus. Jis pristato ne išgalvotą pasakojimą su fiktyviais veikėjais, kas būtų teisinga, pavyzdžiui, antikiniame romane, kurį aptaria Bakhtinas, bet apie konkrečius asmens pastangas ir istoriškai įvykusią atletinę pergalę įprasminančią tikrovę, egzistuojančią auditorijos diskurso pasaulyje. Grįsdamas savo pasakojimo išsakymą tikrovėje, t.y., kad Hieronas Sirakūzietis *I Pitinėje odeje* tikrai yra išskirtinis asmuo, nusipelnęs šlovės ir amžinos atminties, poetas projektuoja *galimą* pasaulio versiją, kombinuodamas dviejų tipų nuorodas: a) nuoroda į auditorijai empiriškai prieinamą referuojamąjį pasaulį, vietas, gamtinius ir architektūrinius monumentus, įrodančius Hierono *buvimą* šiame pasaulyje, jo padarytą įtaką; b) nuoroda į sutartą diskurso pasaulį, apimantį tai, kas yra *priimta* kaip tikra – čia tampa aktuali religija ir ją išreiškianti mitologija. Diskurso pasaulis padeda paaiškinti ir įprasmininti referuojamąjį pasaulį, kuriam priklauso ir istoriškai tikra Hierono pergalė. Jeigu nuoroda į patį Hieroną yra trapi: jo referento nei referuojamame nei diskurso pasaulyje neliks po jo mirties, nuorodos į kalnus, miestus išliks empiriškai prieinamos ir apdainuotajam mirus; lygiai kaip archyve išliks nuorodos į su tomis vietomis susijusią mitologiją. Remiantis Pindaro epinikiju, laimėtojo tapatybę bus galima rekonstruoti ir jos

³¹ Nors iki Pindaro konkrečių nuorodų išlikusioje literatūroje nėra, Currie (2021) įrodinėja, jog τὰ ἰδὲν Hesiodo *Theog.* 860 nurodo į Etnos ugnikalnį. Tačiau tikėtina ir tai, jog būtent Pindaras Tifoną susiejo su Etnos ugnikalniu – ankstesniuose tekstuose Tifonas palaidojamas po kitais kalnais.

pergalės svarbą patirti per referentus, kurių išliekamumas yra užtikrintas. Tad poetinė nugalėtojo tapatybė kuriama ne aprašant jo individualų asmenį ar veiksmus, kurie yra efemeriški ir laikini tiek, kiek jis yra ἰδιώτης, bet pasitelkiant universalias, visiems graikams atpažįstamas referuojamojo ir diskurso pasaulio erdves ir monumentus, susijusius tiek su panhelenine pasaulio samprata, tiek su didžiausiais atleto gyvenimo pasiekimais, ir per juos sukuriant tokias nuorodas, kurios savo prasmę ir vertes nepaliautų komunikuoti net tuomet, kai paties žaidynių nugalėtojo nebėra tarp gyvųjų. Tokiu būdu pats nugalėtojas apgiedamas kaip pasaulis – toks pasaulis, kurį Pindaro odę skaitant galima išskleisti kaip kosmografinį žemėlapi, tvarkantį erdvę ir laiką.

3.3. Epinikijo pasaulio erdvinės konfigūracijos

Praeitame skyriuje išskėlėme mintį, jog Pindaro odžių galimus pasaulius galima laikyti mnemoniniais: juose erdviškai išdėstomi nugalėtoją nusakantys taškai, *loci*, veikia kaip mnemoninės nuorodos į laimėtojo tapatybę ir pasiekimus. Šiame skyriuje plačiau aptarsime bendruosius erdvės steigimo ir organizavimo principus Pindaro giesmių galimuose pasauliuose. Pastebėsime, jog odės pasaulį nusakančią erdvę Pindaras steigia dviem žingsniais: 1) universaliomis nuorodomis į visiems graikams reikšmingas *loci*, projektuojančias priimtą Olimpino kosmo viziją (diskurso pasaulį); 2) partikuliariomis nuorodomis, nusakančiomis laimėtoju aktuali pasaulį, jo kilmės kraštą. Tokiu būdu poetas integruoja mikrokosmu išreikštą laimėtojo tapatybę į panheleninį kosmą.

Pradėkime nuo to, jog senovės graikai buvo linkę erdvę suvokti ne kaip tolydžią trimatę plotmę, bet kaip konkrečius, tarpusavyje susietus taškus, tarp kurių vyksta judėjimas (McInerney 2015, 103).³² Kitaip tariant, bandydami įsivaizduoti erdvę taip, kaip ją traktavo graikai, turime mąstyti ne žemėlapiiais ar schemomis, bet trajektorijomis, jungtimis tarp taškų A ir B, hodologiniu (kelio, kelionės) principu. Toks erdvės vaizdavimo metodas ryškus ir Pindaro epinikijuose, kurie pasaulio erdvę braižo dainos kelionėmis, dainai jungiant apdainuojamojo pergalei aktualius geografinius taškus į vieną visumą. Tačiau nors ir kokie sudėtingi, Pindaro epinikijų erdviniai tinklai niekuomet netampa padriki – kiekvienas jų sutvarkytas aplink žaidynių vietovę, reikšmingą sakralinį centrą, kuris padeda suprasti odės prasmę ir apdainuojamojo pasaulio taisykles.

³² Apie senovės graikų erdvės sampratą daugiau žr. Janni (1984) ir Snodgrass (1987).

2019 m. Leslie Kurke ir Richard Neer pristatė kol kas detaliausią mokslinę studiją, skirtą Pindaro erdvės koncepcijai pergalės odėse apžvelgti. Tyrimas atsispiria nuo intencijos įsteigti naują disciplininę erdvę: lyrinę archeologiją, kuri sintetina archeologinę ir epigrafinę analizę su lyrikos ar meno istorijos interpretavimo metodais. Poemos tekstas šioje perspektyvoje įgauna tokį patį krūvį kaip archeologinis artefaktas. Tai autoriams leidžia išvesti teiginį, jog tiek žemėlapis, tiek statula, poema, šventykla, kelias ar altorius funkcionuoja kaip orientyrai arba instrumentai, padedantys organizuoti laiką ir erdvę. Nors kiekvienas iš šių instrumentų, be abejo, atlieka skirtingą funkciją, visi pozicionuoja žmogų viename ar kitame erdvės ir laiko taške. Taigi šventės metu choro atliekama giesmė sutvarko ir paaiškina erdvę, mitologinio naratyvo pagalba integruodama šventyklas, salas, jūras, miestus, lokalias ir panheleninės reikšmės vietas į darnią visumą, kurią galima laikyti kosmu (Kurke & Neer 2019, 31–2). Tai glaudžiai siejasi su jau anksčiau minėtąja chorinės lyrikos funkcija formuoti ir įtvirtinti bendruomenės tapatybę.

Svarbus Kurke ir Neer tyrimo aspektas yra graikiškosios erdvės sampratos apžvalga. Referuodami į Pietro Janni (1984) studiją, autoriai pabrėžia, jog yra išlikę labai mažai liudijimų apie žemėlapių egzistavimą ankstyvojoje Antikoje (Kurke & Neer 2019, 13). Dauguma liudijimų yra literatūriniai, tarp jų – Achilo skydas *Iliadoje* (Il. 18. 478-608), nusakantis pažįstamo pasaulio sandarą ir Okeano upe nužymėtas ribas. Ankstyviausių žemėlapių šiandienine to žodžio prasme sukūrimas priskiriamas VI a. pr. Kr. Mileto filosofui Anaksimandru. Jo darytos pasaulio reprezentacijos vadintos periodais (περίοδος) arba perimetrais (περίμετρος) ir pasižymėjo tuo, kad visa schematiškai vaizduojama totali erdvė buvo apribojama apskritimu, pažįstamo pasaulio ribas žyminčiu panašiai, kaip Achilo skyde Oikumeną riboja Okeano upė. Atrodo, jog periodiniai „žemėlapiai“ centre inkorporuodavo kompasą, vadintą *tornos* (τόρνος), pažodžiui – gairę, smaigstą. Prie šio būdavo pririšama virvelė, kurią sukant apie ašį būdavo apskriedžiama buvimo pozicija. Ankstyviausiuose žemėlapuose ašinė gairė, į kurią atsiremiant buvo apibrėžiamas pasaulis, greičiausiai buvo Delfai, o ribos dažniausiai žymėtos Okeano upe. Be abejo, toks absoliutizmas kūrė geografiniu požiūriu apgaulingą simetriją ir netiko būti naudojamas navigacijai. Tačiau esminė šio kartografinio kompasas funkcija buvo įtvirtinti ir tarpusavyje sieti ribas, o *tornos* atitiko atskaitos tašką, nuo kurio aprėpiamas aplinkinis pasaulis (*ibid.*, 15).

Kurke ir Neer taip pat pristato ankstyvojoje Antikoje reikšmingą alternatyvų erdvės vaizdavimą, kuriuo klio vėsi Herodotas. Tai hodologinis erdvės vaizdavimas žodžiais, su erdve susiejant ir laiko patirtį, kurios stokoja kartografinės erdvės reprezentacijos. Herodotas *Istorijose* kritikuoja periodinį erdvės vaizdavimą ir vietoje to pasiūlo žodžiais nusakyti Europos ir Azijos dydžius bei kaip kiekviena jų turėtų būti pavaizduota (Hdt. 4.36.2). Kritiškai nušviesdamas žemėlapių praktinį pritaikomumą

navigacijoje, penktoje *Istorijų* knygoje Herodotas pateikia pasakojimą apie tai, kaip Aristagoras Miletietis (m. 497/496 pr. Kr.) bandė įkalbėti Kleomeną Spartietį (m. 490 m. pr. Kr.) stoti į karą su persais (5.49–50). Norėdamas parodyti, kokį atstumą kariams reikėtų nukeliauti nuo Jonijos iki Persijos, Aristagoras rodė Kleomeni metalinę plokštę (πίναξ), išgraviruotą tam tikru žemėlapiu. Tačiau Kleomeni parūpo, kiek laiko kariuomenei prireiks rodomą atstumą nukeliauti. Sužinojęs, jog laukia „trijų mėnulių kelias“ (5.50.3), karvedys žygio atsisakė. Šiuo pasakojimu Herodotas grindžia žodinio erdvės nusakymo patikimumą, nes priešingai nei žemėlapis, žodinis nusakymas yra pajėgus komunikuoti trukmę: koduoti tiek laiką, tiek erdvę, mat abi dimensijos reikalingos orientuojantis pasaulyje. Tad maršrutus ir erdvinius santykius laike braižantis naratyvas, pasak Kurke ir Neer, senovės graikų kultūroje yra dar vienas itin svarbus erdvės suvokimo įrankis šalia periodinio jos vaizdavimo.

Abi senovės graikų erdvės sampratos – centrus bei ribas nustatanti periodinė ir naratyvinė hodologinė, kaip matysime, atsispindi Pindaro pasaulėvaizdyje. Kurke ir Neer tyrime pabrėžiama, jog Pindaro interesas epinikijuose nėra patys geografiniai objektai, kuriuos jis vaizduoja, tačiau jungtys, tarpai ir santykiai tarp jų (Kurke & Neer 2019, 2). Norėtume šį teiginį patikslinti: Pindaro interesas epinikijuose nėra patys geografiniai objektai, bet jų sąsajos su nugalėtojo tapatybe, kuri tampa filtru, iš panheleninio kosmo atrenkančiu specifines *loci*. Analizuodami *1 Pitinę odę* matėme, kaip pasakotojas peršoka nuo Etnos ugnikalnio mitologijos prie istorinės Hierono pergalės Pitinėse žaidynėse, remdamasis Hierono civilizacine steigtimi. Toliau analizuojamose odėse matysime, kaip Pindaras vėl daro šuolius, grįstus laimėtojo paralelėmis su mitologinėmis figūromis arba laimėtojo genealogija: pavyzdžiui, iš garsios Dzeuso Olimpiečio žynių dinastijos kilusiam Hagesijui Sirakūziečiui skirtoje *6 Olimpinėje* odėje poetas šoka į mitologinį archyvą, sulygindamas Hagesiją su Tebų pranašu ir kariu Amfiaraju, o iš karto po to grįžta į Olimpiją, gilią mitinę praeitį, kurioje prasidėjo iš Apolono kilusi Hagesijo dinastija. Pindaro erdvės vaizduosena yra hodologinė, grįsta giesmės kelionėmis po laiką ir erdvę referuojamame ir diskurso pasauliuose. Steigdamas tokius maršrutus, Pindaras nesiekia vaizduoti pasaulio tikroviškai pagal aristotelišką erdvės, laiko ir veiksmo vienovę, bet koncentruojasi į pasaulį, kuris yra aktualus žaidynių nugalėtojui ir jo bendruomenei.

Pasak Kurke ir Neer, vienas iš trizimų, kuriuos reikia turėti omenyje skaitant Pindaro odes, yra tai, jog epinikijas integruoja laimėtoją ir jo tėvynę į bendrą panheleninio mito tradiciją. Epinikijų naratyvai įterpia individą ir jo bendruomenę į herojinę genealogiją, sujungia „su giliu mito laiku“ (*ibid.*, 37). Tad geografinės lokacijos epinikijuose praturtinamos mitologinėmis dimensijomis, kur šalia laimėtojo (ar auditorijos) šiandienos egzistuoja Pindaro atrinkti ar sutverti mitinės praeities sluoksniai,

suteikiantys vietai jos tapatybę diskurso pasaulyje. Mitologija taip pat padeda lokalias tradicijas surišti su panheleninėmis, parodyti lokacijos svarbą bendresniame graikiškame kontekste, tarkime, Aiginą vaizduojant kaip Homero herojų Pelėjo ir Telamono kilmės kraštą, nuo seno pasižymėjusį išskirtiniais vyrais. „Ambicingu geografiniu mostu, epinikijas padengia visą graikų Oikumeną ir dar daugiau – daina nukeliauja į žemės pakraščius, požemio pasaulį ir patį Olimpą. Jeigu konkrečiau, odės planuoja ir organizuoja erdvės ir laiko santykius, pozicionuodamos tam tikras vietas, monumentus ir topografinės ypatybes plačiai pasklidusioje graikų Oikumenoje“ (*ibid.*, 38). Epinikinė geografija paskleidžia tinklą, sudarytą iš reikšmingų vietų, orientyrų ir monumentų, rišančių graikų pasaulį į suvokiamą vienį.³³ Vis dėlto tikslas nėra pavaizduoti graikų Oikumeną: tikslas pavaizduoti laimėtojo vietą joje.

Esminiai taškai, tarp kurių išsidėsto laimėtojo tapatybė yra kilmės kraštas, iš kurio nugalėtojas atvyko ir į kurį su pergale sugrįš, ir žaidynių vietovės, kurioje jis įgijo epinikijų pagrindžiantį laimėtojo statusą. Žaidynių vietovėse stovinčios šventyklos buvo reikšmingos ne tik laimėtojui: tai buvo visų graikų susitikimo vietos, per žaidynes ir kitas religines šventes sutraukiančios graikus iš įvairiausių polių. Kai kurios jų, pavyzdžiui Delfų Apolono šventovė, reprezentavo visos Oikumenos reikšminį ir geografinį centrą. Pasak Gagné, „Tai šventykla, sąsajų su kitomis vietomis kryžkelė, galingiausiai įžemina epinikines erdvės konfigūracijas. *Hidruma*³⁴ – stabilus, teritorijoje konsekruotas taškas, visuomet yra konkrečių judėjimų galutinis rezultatas [...]. Pindariškos šventyklos topografija, nors visuomet pasirodanti dalimis ir aspektais, rezonuoja su daugybe kitų vietų arti ir toli“ (Gagné 2021, 1). Stebėtina tai, jog įvedę *tornos* kaip atskaitos taško sąvoką, reikšmingą senovės graikų pasaulėvaizdyje, Kurke ir Neer nesusieja jo su panheleninėmis graikų šventyklomis Pindaro poezijoje, bet veikia su „bendruomenės ugniakuru“ ir nugalėtojo namų kraštu, nors akivaizdu, jog būtent panheleninių šventyklų sakralinės ašys charakterizuoja nugalėtojo pasaulį (*ibid.*, 15). Tai apie šventyklą, pastovų atskaitos tašką vyksta ir laimėtoją nusakančios pindariškosios giesmės kelionės, nes nugalėtojo susilietimas su šventove ir jos dievu padaro regimą sąsajų tinklą, apsakantį nugalėtojo pasaulį ir tapatybę. Žaidynių vietos kaip *axis mundi* įvedimas – ar kalbama būtų tik apie globojantį dievą, per jo invokaciją iššaukiant ir atitinkamą žaidynių kontekstą, ar apie visą šventyklą su jos apylinkėmis ir būdingais monumentais – yra esminis

³³ Epinikinę geografiją, skirdamas ypatingą dėmesį hodologiniam erdvės vaizdavimui, yra aptaręs ir Nigelis Nicholsonas (2016). Atsisipirdamas nuo Kurke (1991, 14–34) pastebėjimo, jog epinikijas nugalėtojui priskiria kelią, prasidedantį išvykimu iš namų ieškant šlovės ir pasibaigiantį sugrįžimu į tėvynę tos šlovės pargabenti, Nicholsonas atkreipia dėmesį, jog epinikijoje žaidynių nugalėtoją supančios aplinkos yra susijusios su miestu ir civilizacija. Jo sritis pasaulyje yra žmonių statytos urbanistinės erdvės, kurias apibrėžia pergalės vietovės, nugalėtojo miesto šventyklos, gatvės, apylinkės. Anot Nicholsono, epinikijas deda daug pastangų įvietinti nugalėtoją polio kontekste, susieti su bendruomene ir civilizacija.

³⁴ *Hidruma*, ἵδρυμα – Nuo *hidruō* (ἵδρω), „įkurti“ (LSJ, s.v.).

Pindaro erdvės konstravimo principas. Tai nuo šio atskaitos taško atsišakoja sakralų statusą turinti giesmė, išryškinanti nugalėtojo pasaulį ir parvedanti jį iš pergalės vietos atgal į namus. Laimėtojo namų kraštas yra kitas žingsnis, steigiant užsakovą nusakantį mikrokosmą. Teigsime, jog galimame Pindaro pasaulyje nuorodos į panhelenines žaidynių šventoves tarnauja kaip universalios santrumpos, kurios sugestijuoja olimpinio kosmo visumą – tam tikrą kosmografinį žemėlapi, kuriame vėliau bus nužymėtos su laimėtojo tapatybe, namų kraštu, genealoginiu pasklidimu ir pasiekimais susijusios specifinės *loci*. Sekančiuose skirsniuose šie du poliai – sakralūs centrai ir kosmografinės ribos bei horizontai – bus aptarti detaliau.

3.3.1 Sakraliosios ašys: Olimpija, Delfai, Nemėja ir Istmās

Pirmiausia aptarkime panheleninę kosmo versiją projektuojančius reikšminius centrus – sakralias žaidynių vietas. Kiekviename iš keturių Pindaro pergalės odžių rinkinių raiškiai figūruoja atitinkamų panheleninių atletinių varžybų kontekstas. *Olimpinių odžių* korpuse iškyla Alfėjo upės slėnyje išsidėsčiusi Olimpija, tenykščiai gamtos ir architektūros monumentai, su žaidynėmis susiję dievai ir didvyriai. *Pitinių odžių* rinkinyje centrinė pozicija suteikiama Apolonui ir jo globojamam kraštui, „pasaulio bambai“ – Delfams. Minimos *Nemėjinių odžių* apylinkės ties Dzeuso šventykla rytų Peloponese ir *Istminių odžių* vietovė Istmo sąsiauryje ties svarbia kryžkele tarp Peloponeso ir Balkanų pusiasalių. Odžių rinkinių eiliškumas – *Olimpinės, Pitinės, Nemėjinės, Istminės* – dėsto žaidynes pagal reikšmingumą (Instone 2008, xiii). Šiame poskyryje detaliau nupasakosime esminius referuojamų žaidynių bruožus ir vietas, kuriose jos vykdavo, bei parodysime, koku principu Pindaro nuorodos su žaidynių lokacijomis kuriamos atitinkamuose Pindaro odžių rinkiniuose.

Prestižiškiausios ir seniausios žaidynės, kurių įkūrimo data (776 m. pr. Kr.) tapo senovės graikų laiko skaičiavimo atskaitos tašku, buvo Olimpinės, kurių pavadinimas, nors implikuoja žymiąją dievų buveinę Makedonijoje, su bendravardžiu kalnu tiesioginio ryšio neturi. Šios žaidynės kas ketverius metus Dzeuso garbei vykdavo Elidėje, vakarų Peloponese, ir čia varžytis dėl šlovingo alyvmedžio vainiko sutraukdavo graikai iš įvairiausių Viduržemio regiono polių.³⁵ Dzeuso garbei skirta šventė ir Olimpinės žaidynės trukdavo ištisas penkias dienas. Pirmąją dieną būdavo invokuojamas Dzeusas Ἀπόμυιος,

³⁵ Tiesa, kalbant apie „visus graikus“ reikia pažymėti, jog moterys žaidynėse dalyvauti ir Olimpijos teritorijoje būti negalėjo. Moterims egzistavo atskiros žaidynės, Herajos.

„musių baidytojas“, prašant, kad aukai skirtos mėsos neapniktų musės; trečiąją dieną Dzeusui būdavo paskerdžiami šimtas jaučių.³⁶ Varžybų programa nuolat kito, tačiau Pindaro kūrybos laikotarpiu, V a. pr. Kr., rungtys buvo tokios: 1) stadijus, t.y. stadiono ilgio sprintas; 2) diaulas – sprintas pirmyn atgal; 3) dolichas arba bėgimas dvylika ratų; 4) hoplitų lenktynės; 5) boksas; 6) imtynės; 7) pankratijus („visomis jėgomis“), kuriame būdavo leidžiama bet kokia varžovo puolimo forma; 8) pentatlonas arba penkiakovė (šuolis į ilgį, sprintas, disko metimas, ieties metimas ir imtynės). Hipodrome vykdavo žirgų ir vežimų lenktynės, egzistavo keliose odėse Pindaro apdainuojama mulų lenktynių rungtis, manoma, įsteigta Sicilijos tironų. Rungtys buvo skirstomos į tris amžiaus kategorijas: berniukų, jaunuolių ir vyrų.

Kraštas, kuriame vyko žaidynės, plytėjo Alfėjo ir Kladėjo upių santakos slėnyje, tarp Arkadijos kalnų, iš kurių Alfėjas ištekėjo, ir Jonijos jūros, į kurią upė įsiliejo.³⁷ Centrinis gamtinis orientyras šioje vietovėje buvo dievų tėvo Krono kalva, apie kurią dėstėsi šventoji teritorija ir šliejosi kertinės Olimpijos šventovės bei statiniai.³⁸ Esminė ir švenčiausia Olimpijos teritorijos dalis buvo Altidė, siena aptverta šventa giraitė, kurioje augo platanai ir alyvmedžiai, ir kurioje stovėjo didysis Dzeuso altorius, esminė Dzeuso kulto vieta. Pasak Pausanijo, viso Altidėje buvo per 70 altorių įvairioms, nebūtinai su Olimpinėmis žaidynėmis susijusioms dievybėms (*Paus.* 5. 14. 4–10). Čia taip pat stovėjo šventyklos. Seniausia šventykla-kapas priklausė Pelopui,³⁹ legendiniam pirmajam žaidynių nugalėtojui, o šalia stovėjo šventyklos Dzeusui ir Herai, plytėjo šventos teritorijos Pelopui ir Žemės deivei ir 12 lobynų, kuriuos poliai dovanojo kaip dedikacijas, o taip pat juose išstatytais objektais demonstruodavo savo klestėjimą.

Pindaro gyvenamuoju metu, apie 460 m. pr. Kr. Olimpijoje buvo pastatyta nauja Dzeuso šventykla, netrukusi tapti Altidės reikšminiu centru kartu su Dzeuso altoriumi. Šventykla garsėjo tiek dydžiu, tiek skulptūrine apdaila. Jos rytiniame fasade skulptūrinė grupė vaizdavo pirmąją Olimpinę

³⁶ Čia sekama Instone aprašymu (Instone 2008, xi-xii).

³⁷ Tuo metu jūra buvo apie 8 km arčiau Olimpijos nei dabar.

³⁸ Vyrauja nuomonė, jog seniausi pastatai Olimpijoje siekia dar Mikėnų laikotarpį – apie 1500 m. pr. Kr., o pirmoji Dzeuso šventykla – apie 1000 m. pr. Kr., nors kitur pabrėžiama, jog trūksta duomenų, kurie leistų kalbėti apie Mikėnų laikotarpio Dzeuso šventyklą ir Olimpinės šventovės pradmenys gali būti atsekami anksčiausiai iki XI-VIII a. (Wilson 2013, 513, taip pat žr. Mallwitz 1972).

³⁹ Pelopas – Tantalo sūnus, mitinis Pisos miesto karalius. Pelopą vaikystėje tėvas nužudė ir norėjo sumaitinti dievams, tačiau Moiros jį atgaivino. Vėliau Pelopas tapo Poseidono numylėtiniu ir gavo iš dievo dovanų sparnuotų žirgų traukiamą karietą. Laimėjęs prieš Oinomąją žirgų lenktynes, Pelopas perėmė jo karalystę, vedė jo dukterį Hipodamėją ir tapo vakarų Peloponeso valdovu. Laikomas vienu iš paradigminių mitinių karalių-jkūrėjų. Tarp garsių Pelopo palikuonių: Heraklis, Euristėjas, Tesėjas, Atrėjas, Agamemnonas ir Menelajas (žr. Hom. *Il.* ii. 104; Paus. v. 1. §5, 8. § 1; Pind. *Ol.* 1. 38. Ir kt.).

pergalę, Pelopo iškovotą prieš vietos karalių Oinomają. Pasak legendos, kurią perpasakoja ir Pindaras,⁴⁰ Oinomajas buvo įgudęs važnyčiotojas, pasiūlęs savo dukterį Hipodamėją ir karalystę tam, kuris jį aplenks vežimų lenktynėse; nesėkmės atveju varžovas turėjo mirti. Iki pasirodant Pelopui, Oinomajas pražudė ne vieną pretendentą į Hipodamėjos ranką, tačiau galiausiai pražuvo pats, mat Pelopas papirko Oinomajo žirgininką Mirtilą, kad pakeistų karaliaus vežimo ašį vaškiniu kaiščiu. Pastarajam lenktynių metu lūžus ir vežimo ratams nukritus, Oinomajas užsimušė. Ši į šventyklos struktūrą inkorporuota legenda pasakojo Altidės teritorijoje esančio ir libacijomis bei juodų avinų aukomis pamaldžiai gerbiamo Pelopo kapo etiologinę istoriją. Tuo tarpu vakariniame Dzeuso šventyklos frontone buvo pavaizduotas kitas mitologinis pasakojimas: kentaurų ir lapitų kova, stebima Apolono. Pasak Stepheno Millerio, tai buvusi alegorija, reprezentuojanti kovą tarp kentaurų žvėriškumo, barbariškumo ir lapitų civilizotumo, kitaip tariant, tarp barbarizmo ir helenizmo, Apolonui, muzikos ir kultūros dievui, prižiūrint tinkamą šios kovos baigtį. Tai rodė, jog civilizacija – visų į Olimpiją atvykstančių graikų jungiamasis bruožas (Miller 2004, 90). Minėtina, jog Olimpijoje taip pat buvo šią vietovę administruojančios Elidės Pritanėjas – deivei Hestijai pašvęsta amžinoji liepsna. Simboliškai, šis Pritanėjas atstojo ugniakurą visiems per žaidynes į Olimpiją susiburiantiems graikams. Prie jo laimėtojams buvo keliamos puotos, nuo jo prasidėdavo ir ties juo pasibaigdavo iškilmingos procesijos.

Iš to, kas aptarta, matyti, jog architektūriniai monumentai ir su jais siejamos legendos komunikavo Olimpinių žaidynių prasmę ir istoriją, praturtino geografinę vietovę tirštu mitologiniu sluoksniu, bylojančiu apie vietos senumą, genealogiją, funkciją ir prestižą. Iš šios perspektyvos pagrįsta ir į Pindaro epinikijus žiūrėti kaip į vieną „instrumentų“, padedančių suvokti vietovės tapatybę ir žmogaus poziciją jos laike ir erdvėje. *Olimpinių odžių* korpuse nėra tokio atvejo, kada pasakodamas apie laimėtoją ir jo kilmės kraštą, Pindaras neįvestų į naratyvą Olimpijos: pačių žaidynių ar įvairių ją *pars pro toto* principu iššaukiančių gamtos ir architektūros monumentų bei su vieta susijusių mitų. Vienas tokių Olimpiją iššaukiančių įvaizdžių rinkinyje yra Krono kalva, kuriai Pindaro žaidynių mitologijos versijoje pavadinimą davė žaidynes savo tėvo garbei įkūręs Heraklis (*Ol.* 10.50). Tačiau kalvos sakralumas paliudytas dar gilesnės mitinės priešistorės, mat dar prieš Heraklį ant Krono kalvos lankėsi Apolonas su sūnumi Jamu, kur šiam buvo suteikta pranašystės dovana ir ateities žinojimas apie būsimą steigimą; tad vėliau Herakliui ten atvykus, Jamas ant aukščiausio Dzeuso altoriaus įkūrė orakulą (*Ol.* 6. 68–70). Krono

⁴⁰ Legenda figūruoja 1 *Olimpinėje* Pindaro odėje, sukurtoje Hierono Sirakūziečio pergalei 476 m. vežimų lenktynėse paminėti. Tačiau Pindaras praleidžia tą dalį, kurioje Pelopas paperka Mirtilą ir pergalę išplėšia odisėjiška gudrybe. Vietoje to poetas pabrėžia, jog pergalę Pelopui padeda iškovoti Poseidas.

kalva odėse figūruoja kaip kosminis orientyras, žymintis dieviškai nulemtą ir įgyvendintą Olimpines šventės pradžia, kaip vertikali ašis, apie kurią statoma šventa Olimpijos vietovė ir nuo kurios išryškėja pasaulio tvarka. Kita ne mažiau svarbi nuoroda į Olimpiją ir Altidę yra karaliaus-steigėjo Pelopo kapas, primenantis pirmąją Olimpinę pergalę (žr. toliau *1 Olimpines odės* analizę). Vietos peizažą ir sakralią topografiją dažnai iššaukia Alfėjo upė, palei kurią vyksta lenktynės, pergalės ar laimėtojų apvainikavimas ir kuri dažnai tampa mitologinių įvykių liudininke: prie Alfėjo įvyksta pirmųjų alyvmedžių pasodinimas, Apolono susitikimas su sūnumi Jamu, žaidynių steigimas ir pan. (*Ol.* 1.20; 2.13; 3.23; 5.19; 6.34, 58; 7.17; 8.9; 9.17; 10.48; 13.36). *Olimpinėse odėse* taip pat figūruoja kiti sakralūs objektai: Dzeuso šventykla (8.9; 10.77), jos šventa apylinkė Altidė (3.22; 10.45), Dzeuso ir kitų dievų altoriai (3.19; 5.15; 6.5, 71; 10.25, 101), arba svarbūs aplinkiniai poliai ir jų topografija: Elidė (1.78; 9.8; 10.34) ir Pisa (1.18; 2.3; 3.9; 4.11; 6.5; 8.9; 10.44; 13.29; 14.23). Į šias vietas referuodamas Pindaras iškelia konkrečią pergalės įvykio lokaciją, o naratyvu suteikia jai kontekstą bei prasmę.

Trumpai aptarkime vieną ryškiausių Olimpines erdvės konstrukcijos pavyzdžių, *1 Olimpinę odę* Hieronui Sirakūziečiui, 476 m. pr. Kr. iškovojusiam pergalę žirgų lenktynėse. Šioje odėje kartu su Hieronu apdainuojamas ir vietovės karalius-įkūrėjas, pirmasis Olimpinių žaidynių nugalėtojas Pelopas bei iššaukiama su juo susijusi topografija. Olimpines pergalė žirgų lenktynėse suteikia Pindarui pagrindą sugretinti Hierono pasiekimą su jo paradigminiu pirmtaku.

Dar pradžioje odė nuveda į žaidynių vietą ir kontekstą, įtvirtindama, jog nėra „žaidynių, puikesnių už Olimpines“ (μηδ' Ὀλυμπίας ἀγῶνα φέρτερον αὐδάσομεν, 8).⁴¹ Pabrėžiama, jog poetinė išmintis skatina apdainuoti šventės dievą – „Krono sūnų“ (Κρόνου παῖδ', 10), t.y. Dzeusą, o kartu ir Sicilijos valdovą Hieroną, nusipelnusį muzikinio pašlovinimo, nes skina „visų pasiekimų viršūnes“ (δρέπων μὲν κορυφὰς ἀρετῶν ἅπο πασῶν, 13). Toliau poetas ragina imtis lyros, nes Pisos ir Hierono Sirakūziečio pergalingojo žirgo Fereniko gražumas (χάρις, 18) įkvepia saldžiausioms mintims, regint, kaip šis žirgas bėga palei Alfėjo upę. Taip Pindaras keliais štrichais nupiešia esminį Olimpijos peizažą: Alfėjo upę, palei kurią lekia šeiminkui pergalę nešantis žirgas, ir Pelopo valdytą miestą, Pisą, abu švytinčius grožiu ir abu raktinius Olimpijos įvaizdžiui iškelti.

⁴¹ William H. Race pabrėžia, jog Aleksandrijos redaktorių numatytoje odžių sekoje ši odė turėjo sekti odę Tėronui, tačiau, pasak *Vita Thomana* (1.7 Dr.), Aristofanas Bizantietis ją idėjo kaip pirmąją, nes „joje buvo šlovinamos Olimpines žaidynės ir Pelopas, pirmasis lenktyniavęs Elidėje“ (Race 1997, 44). Tad *1 Olimpines odė* – bene ryškiausias pavyzdys, kaip Pindaras sieja žaidynes, jų vietovę, mitologiją ir laimėtoją.

Ižangą seka digresinis Pelopo mito pasakojimas, pajvairinamas gnominių poeto įžvalgų apie šlovę, dorybę ir poeziją. Mito perpasakojimas prasideda Pelopo tėvo Tantalo nusikaltimu prieš dievus, o baigiasi Pelopo pergale prieš Oinomają ir vedybomis su Hipodamėja. Galiausiai, ratui apsisukus, iš mitinės praeities grįžtama prie to paties Alfėjo, kur „dabar“ (vūv, 90) Pelopas ilsisi kape prie altoriaus, pritraukdamas minias lankytojų iš arti ir toli, ir susilaukdamas dosnių kraujo aukų. „Pelopo šlovė iš tolo švyti Olimpiųjų žaidynių lenktynių trasose“ (τὸ δὲ κλέος / τηλόθεν δέδορκε τᾶν Ὀλυμπιάδων ἐν δρόμοις / Πέλοπος, 93–5), simbolizuodama paradigminę pergalę šioje rungtyje ir žaidynėse. Kiekvienas, tokią pergalę iškovojęs, visą gyvenimą gali mėgautis „medaus saldumo ramybe“ (ἔχει μελιτόεσσαν εὐδίαν, 98). Tačiau poetas Hieronui taip pat leidžia turėti omenyje, jog pasiekus tolimiausią žmogui duotą puikumo ribą, karaliavimą, žvalgytis toliau nevalia (τὸ δ' / ἔσχατον / κορυφοῦται βασιλεῦσι. μηκέτι πάπτεινε / πόρσιον, 113–4). Tokiu būdu poetas, viena vertus, išaukština apdainuojamąjį iki pačios žmogiškosios šlovės viršūnės, kita vertus išlaiko deramą pagarbą dievui, palikdamas jam aukščiausiąją garbę ir duodamas suprasti, kad pretenduoti į didybę toliau leistinų ribų pavojinga. Žaidynės tampa viena iš situacijų, kuriose žmogus gali iškilti aukščiau kitų, nepažeisdamas dievų ir žmonių numatytų taisyklių, nesutraukdamas bendruomenės saitų ir neužsitraukdamas rūstybės dėl arogancijos. Krono kalva čia tampa viršūnės, kurią išskirtiniam mirtingajam leista ir skirta pasiekti, simboliu.

Kitos universalios reikšmės panheleninės žaidynės – Pitinės – kas ketverius metus vykdavo Apolono garbei Delfuose. Šių VI a. aštuntajame dešimtmetyje pr. Kr. įkurtų žaidynių programa dauguma aspektų priminė olimpinę, tačiau egzistavo svarbus skirtumas: be atletinių varžybų konkurso dalyviai išbandydavo jėgas muzikos srityje, mat programą papildė μουσικός ἀγών, „mūziškoji rungtis“.⁴² Tai atsispindėjo Delfų Apolono šventovės aplinkoje. Be kiek atokiau esančių hipodromo ir stadiono, Peribolu vadinta Delfų šventoji vietovė turėjo varžyboms skirtą teatrą, kurio lokacijos gretimumas Apolono šventyklai rodo, jog muzikinė rungtis varžybų programoje turėjo centrinę sakralinę reikšmę. Šiose žaidynėse, referuojant į Dafnės ir Apolono mitą, nugalėtojui atitekdavo laurų vainikas.⁴³ Milleris atkreipia dėmesį, jog esminis skirtumas tarp Delfų ir Olimpijos buvo tai, jog dėl Pitinio orakulo Delfai universalią svarbą graikų pasaulyje turėjo ir be čia vykstančių žaidynių (Miller 2004, 97). Dėl savo

⁴² 12 *Pitiné odé* skirta muzikinės rungties laimėtojui pašlovinti.

⁴³ Vainikavimas lydėjo dendroforinį ritualą. Berniukas turėdavo nuskinti laurų šakeles iš Tempės slėnio, kuriuo tekėjo legendinė Penėjo upė. Prieš tai berniukas rituališkai atkartodavo Pitonės nužudymą ir į Tempę nukeliaudavo apsisvalymui (Miller 2004, 96). Pasak Pindaro *8 pajano* ir Pausanijo 10.5.9-12, iš Tempės laurų buvo pastatyta pirmoji Delfų šventykla. Lauro medis buvo vienas simbolių, komunikuojančių Delfų senovę ir išliekamumą (Gagné 2021, 112). Dėl šios priežasties karūnavimas lauro vainiku turėjo svarią simbolinę reikšmę, susijusią su amžinybės idėja.

religinės reikšmės ši vietovė turėjo pasaulio bambos, *omphalos*, statusą, o pirmuosiuose periodiniuose žemėlapiuose greičiausiai buvo atskaitos taškas, aplink kurį dėstėsi likęs pasaulis (Kurke & Neer 2019, 15). Renaud Gagné aptaria legendas, nupasakojančias pirmąsias Delfų šventyklas: jų pirmoji, pasak poetų, buvusi iš lauro, antroji – iš vaško, o trečioji – iš bronzos ir papuošta dieviškais balsais giedančiomis auksinėmis keledonėmis (gr. Κηληδόνες, „apžavėtojos“), kurias dievai turėję paslėpti po žeme, nes Delfų svečiai, jų balsų apžavėti, čia ir mirdavo, savo sielas „pakabindami“ (ἀνακρίμναντες) kaip aukas.⁴⁴ Šias legendas analizuodamas, Gagné pažymi, jog Delfų kaip pasaulio centro statusas buvo įtvirtintas konceptualizuojant šventą struktūrą, egzistavusią šioje vietoje giliau ir esmingiau negu fizinis pastatas iš akmens ar marmuro. „Dainos šventykla yra daugiau nei tikra,“ – cituoja jis Davidą Shulmaną, pabrėždamas šios provaizdinės struktūros fundamentalumą (Shulman 2012, 3–23). Taigi graikams senieji Delfai buvo kosmografinis atskaitos taškas, įsteigtas itin mobilaus dievo – Apolono, garsaus savo išvykimais ir atvykimais tarp pasaulio centro ir jo krašto, Hiperborėjų. Kaip rašo Gagné: „Archajiniuose Delfuose dievo namai buvo raktinė vieta reflektuoti dieviškosios galios visuotinį diapazoną ir formas, kuriomis jis gali būti suvoktas ir išreikštas“ (Gagné 2021, 113).

Pindaras *Pitinių odžių* korpuse taip pat įvardija Delfus kaip „pasaulio bambą“, pabrėždamas jų reikšminį centriškumą savo projektuojamoje pasaulio versijoje (*P.* 4.74; 6.4; 11.10). *4 Pitinėje odeje* Kirėnės aštuntajam karaliui Arkesilajui, 462 m. pr. Kr. Pitonėje laimėjusiam vežimų lenktynes, jis pasakoja mitą apie Arkesilajo gimtojo polio, Kirėnės įkūrimą, miesto-valstybės pradmenis nuvesdamas iki karaliaus-įkūrėjo Bato ir jo legendinio protėvio, argonautų palikuonio Eufamo istorijos. Pasakojimas atskleidžia, jog būtent Delfų orakulas pasiuntė Batą įkurti miesto Libijoje (1–11). Taip parodoma, koks simboliškas, pranašystės ratui apsisukus, yra Bato ir Eufamo palikuonio Arkesilajo laimėjimas Apolono šventosiose žaidynėse. „Miškingosios Motinos centrine bamba“ (μέσος ὀμφαλός εὐδένδροιο μητέρος, 74) Delfų orakulas įvardijamas odei perkeliant naratyvą į mitinę praeitį, argonautų mitą. Šis mitas yra Bato gautos miesto įkūrimo pranašystės priešistorė, prasidėjusi, Jolko karaliui Pelijui iš Apolono gavus perspėjimą saugotis Jasono, „vyro su vienu sandalu“. Visame odės naratyve pranašystės, orakulo motyvas kartojasi, pradedant Bato ir Pelijo iš Apolono gautomis ištarmėmis, tęsiant Medėjos pranašyste (4.9–20; 50–6). Taip odės pasaulis kuriamas pranašysčių ir išsipildymų principu, atiduodant pagarbą

⁴⁴ Legendos apie pirmąsias Delfų šventyklas paliudytos Pind. *Pae.* 8; Paus. 10.5.9–12; Ael. *VH* 3.1.

Auksinės Keledonės buvo į sirenas panašūs gyvi meno kūriniai, sukurti Hefaisto – jų dainos turėjo magišką savybę mirtinai apžavėti besiklausančius (Paus. ix. 5. § 5; Athen. vii. p. 290; Philostr. *Vit. Apollon.* vi. 11; Pind. *Fragm.* 25).

Apolono sričiai ir parodant, kaip praeitis ir ateitis susitinka Delfuose, pasaulio centre, kuriame jos vienu metu egzistuoja. Arkesilajo pergalė tampa vienu iš išsipildymo ženklų, paralelinių miesto įsteigimui.

Be pačių Pitinių žaidynių, Delfų ir jų valdovo Apolono tiesioginių paminėjimų, Delfų vietovę ir kontekstą byloja tokie objektai kaip Pitinė Apolono šventovė ir orakulas (4. 54–5; 5.69–70; 7.11–2; 8.63), Kastalijos versmė (1.39, 5.31), Pitonė (9.71; 10.3; 11.9, 49; 12.5), Pitija (4.61, 66), Krisė⁴⁵ (5.38; 6.18), Parnasas (8.20; 10.8; 11.36) ir Kira, skardingasis Delfų uostas (7.16; 8.19; 10.15; 11.12). Tačiau reikia paminėti, jog šiame rinkinyje yra dvi odės, kuriose Pitinių žaidynių kontekstas lieka neišryškintas: tai 2 *Pitinė odė*, laikoma viena iš sunkiausiai interpretacijai pasiduodančių Pindaro epinikijų, nes joje nenurodoma, kuriose žaidynėse lenktyniaudamas Hieronas Sirakūzietis iškovojęs vainiką, ir 3 *Pitinė odė*, kurios sukūrimo pretekstas – ne Hierono pergalė, o liga⁴⁶ (Race 1997, 228 ir 242).

Nemėjinės žaidynės, pasak tradicijos, buvo įkurtos 573 m. Jos kas dvejus metus – antraisiais ir ketvirtaisiais Olimpiados metais – Dzeuso garbei vykdavo Nemėjoje, rytų Peloponese, nedideliame Arkadijos kalnų papėdėje plytinčiame slėnyje. Pats vietovės kraštovaizdis pasižymėjo „arkadiškumu“: žemė čia buvo pelkėta, tačiau tinkama gyvulininkystei, avių ir ožkų auginimui. Varžybų rungtys turėjo priminti olimpines. Vietovės mitologinė praeitis pirmiausia verčia galvoti apie pirmąjį Heraklio žygdarbį – Nemėjos liūto įveikimą, nors šaltiniai šią sąsają ima pabrėžti tik romėniškuoju laikotarpiu (Miller 2004, 106). Ankstyvasis įkūrimo mitas pasakoja kitą istoriją – apie vietos karaliaus sūnų Ofelto, kuriam orakulas davė ištarmę, jog jam nevalia paliesti žemės, kol neišmoks vaikščioti. Tačiau kartą berniuko auklė, norėdama pasemti vandens septyniems prieš Tebus stojusiems herojams, iš Argo keliaujantiems Tebų link, pasodino vaiką salierų guotelyje. Ten jam įgėlė gyvatė. Herojai, supratę vaiko mirtį kaip bloga lemiantį ženklą, surengė jo atminimui laidotuvių žaidynes ir pervadino jį Archemoru (gr. Ἀρχέμορος, „pragaištis pradžia“), norėdami tokiu būdu suminkštinti dievų širdis (Apollod. 1.9.14; Paus. 2.15.3). Dėl šios priežasties Nemėjinių žaidynių nugalėtojai būdavo vainikuojami laukinio saliero vainiku (Miller 2004, 107). Esminiai šventąją Nemėjos teritoriją, Epipolą, charakterizuojantys statiniai buvo Dzeuso šventykla ir altorius, Ofelto kapo šventykla ir į pietus nuo šventyklos augusi šventa kiparisų giraitė, pabrėžianti sielvartingąjį žaidynių įkūrimo legendos aspektą. Taip pat čia būta įvairių altorių kitoms dievybėms ir didvyriams. Vakarinę Epipolos ribą brėžė Nemėjos upė – savotiškas vietos Alfėjas, nors Pindaro odėse šis vietovės topografinis elementas neįgyja tokios pačios svarbos.

⁴⁵ *The chariot races were held at Krisa, down the slope from the sanctuary in the hollow valley under Mt. Parnassos* (Race 1997, 305).

⁴⁶ Race mano, jog Aleksandrijos redaktoriai poemą klasifikavo kaip epinikijų, kadangi joje probėgšmiai paminima Hierono žirgo Fereniko atnešta pitinė pergalė praeityje (P. 3.73-4; Race 1997, 242).

Kalbant apie Pindaro *Nemėjines odes*, nuorodų į Nemėjinių žaidynių topografiją kiekis ir pobūdis šiame epinikijų rinkinyje skiriasi nuo *Olimpinių* ir *Pitinių odžių* tendencijų. Nors, atliepiant į formaliuosius epinikinės tradicijos reikalavimus, kiekvienoje nemėjinės pergalės laimėtojai skirtoje odėje iškyla Nemėja ir jos dievas – Dzeusas, šventosios vietovės aplinkos ar mitologijos detalių nupasakojimų čia nepasitaiko. Šiame odžių rinkinyje, kuriame didžioji dalis epinikijų yra kurti iš Aiginos kilusiems laimėtojams, dominuoja laimėtojų krašto mitologinė tradicija ir topografija. Tačiau Nemėjinės šventės dievas, Dzeusas, tampa esminės svarbos jungtimi tarp žaidynių vietovės ir laimėtojo namų krašto. Pasak mitologinės tradicijos, į kurią Pindaras nurodo, Dzeusas su nimfa Aigina susilaukė garsaus sūnaus, Ajako,⁴⁷ iš kurio kilo ne vienas garsiųjų Antikos didvyrių: Pelėjas, Achilas, Telamonas, Neoptolemas. Čia, kaip ir Delfų viešpaties Apolono atveju, dievo pasėtos sėklos galiausiai išsipildo pergale žaidynėse. Tik jeigu į Delfus atvedanti lemtis 4 *Pitinėje odėje* glūdi orakulo pranašystėse, tai prasminis kelias į Nemėją veda per genealogiją, kuri per dievišką kilmę paaiškina Aiginos salos vyrų išskirtinę jėgą ir narsą, padaro suprantamą jų pergalių gausą. Aiginos salos laimėtojai pristatomi kaip Ajako, taigi ir Dzeuso bei Krono palikuonys, kurių didi prigimtis neišvengiamai juos atveda ten, kur jų laimėjimas neša garbę giminės tėvui. Tarp kitų ryškesnių nuorodų į žaidynių vietovę *Nemėjinėse odėse* pasirodo Dzeuso šventykla (*N. 2.5*), Nemėjos šventoji giraitė (*2.5*) ir Nemėjos lyguma (*3.17*).⁴⁸

Istminės žaidynės kas dvejus metus būdavo rengiamos Poseidono garbei. Jų įkūrimo data laikoma 582 arba 581 m. pr. Kr. Apie varžybų programą duomenų beveik neišlikę, tačiau rungtys neturėjo daug skirtis nuo pitinių, kadangi žaidynių teritorijoje esama teatro, liudijančio muzikines rungtis. Istoriją, kaip šios žaidynės buvo įkurtos, pasakoja legenda apie Palaimoną. Berniukas, kuris, iš pradžių buvo vardu Melikertas, nuskendo jūroje, kai jo motina Inonė, vėliau virtusi Leukotėja, su juo glėbyje nušoko nuo Molūrijos uolos, bandydama pabėgti nuo įsiutusio vyro Atamo. Nuskendusio berniuko kūną delfinas nuplūkdė į Istmo pakrantę ir paliko šventoje Poseidono pušų giraitėje. Čia skenduolį rado ir palaidojo Korinto mitinis veikėjas Sizifas. Vėliau berniukas buvo pervadintas Palaimonu, o jo garbei įkurtos Istminės žaidynės.⁴⁹ Kuriant sąsajas su legenda žaidynių pergalės vainikas pradžioje buvo pinamas iš

⁴⁷ Aigina buvo upių dievo dukra, kurią pagrobęs Dzeusas nusigabeno į Oionės salą, vėliau įgijusią nimfos vardą. Šioje saloje gimė Ajakas, būsimasis požemio karalystės teisėjas kartu su Minoju ir Radamantu (Apollod. iii. 12. § 6; Hygin. *Fab.* 52; Paus. ii. 29. § 2; Nonn. *Dionys.* vi. 212; Ov. *Met.* vi. 113, vii. 472, etc.).

⁴⁸ Čia, kaip ir *Pitinių odžių* atveju, reikia paminėti, jog paskutinės trys Nemėjinio rinkinio odės nėra skirtos pergalėms Nemėjinėse žaidynėse apdainuoti. 9 *Nemėjinė odė* apdainuoja Chromijo iš Aitnos pergalę Sikijono žaidynėse, 10 *odė* – Teėjo Argiečio pergalę Argo Herajose arba Hekatombėjose, o 11 odės proga – Aristagoro išrinkimas į Tenedo polio tarybą (Race 1997, 96; 108; 124). Odėse figūruoja atitinkamos įvykio vietovės.

⁴⁹ Legenda paliudyta Apollod. iii. 4. § 3; Hygin. *Fab.* 2; Ov. *Met.* iv. 520, xiii. 919. Istminių žaidynių įkūrimo istorija užfiksuota Tzetz. *ad Lyc.* 107, 229; Philostr. *Her.* 19, *Icon.* ii. 16; Paus. ii. 1. § 3; Schol. *ad Eurip. Med.* 1274; Eurip. *Iph. Taur.* 251.

pušų, tačiau vėliau, Plutarcho žodžiais, „iš pavydo ir konkurencijos su Nemėjinėmis žaidynėmis“, pušys pakeistos džiovintais salierais (Plut. *Mor.* 676F). Šventoji žaidynių teritorija kaip ir Delfuose vadinta Peribolu.

Kalbant apie vietovę svarbu tai, jog Istmo sąsmauka, kurioje vyko žaidynės, galėjo didžiulis turtinga ir žymia, net ir nepriklausomai nuo žaidynių reikšminga Poseidono šventykla, administruojama ekonomiškai galingo Korinto. Tai buvo viena iš pagrindinių senovės Graikijos kryžkelių, per kurią driekėsi prekybos keliai tarp Peloponeso ir Balkanų pusiasalio, o tarp rytinių ir vakarinių krantų būdavo pertempinėjami laivai, trumpinant rizikingą jūrų kelią aplink Peloponesą. Tad per šią vos 6 km pločio sąsmauką vyko intensyvus judėjimas; čia, kaip Delfuose ar Olimpijoje, graikai susitikdavo, suvedami bendrų interesų, užtvirtintų religinio matmens.

Kaip ir *Nemėjinių odžių* korpuse, *Istminėse odėse* žaidynių vietovė figūruoja formaliai kaip būtinas struktūrinis elementas – ji visuomet įtvirtinama kaip atskaitos taškas, kuriame laimėtojas įgyja savo išskirtinį statusą ir kur įprasminama bei išaukštinama jo giminė ir kilmės kraštas. Tačiau į Istmo vietovės mitologinę praeitį ar šventosios teritorijos specifiką tokiu mastu kaip *Olimpinėse* ar *Pitinėse odėse* nesileidžiama. Odės invokuoja Poseidoną, jo šventyklą (5.54), Istmą, jo krantus (1.9) ir pievas (3.11) bei kaimyninį Korintą, taip pat ir Istmo pergalės ženklą – laukinio saliero vainiką (2.15–6), tačiau didžiausią dėmesį skiria laimėtojų kilmės kraštui nupasakoti. *Istminių odžių* rinkinyje dominuoja nugalėtojai iš Aiginos ir Tebų, Pindaro gimtojo polio.

Kuri iš aptartųjų šventyklų tampa tikruoju pindariškojo kosmo centru? Mircea Eliade, kalbėdamas apie kosmines ašis graikų religijoje, brėžia panašumą tarp kosminio kalno ir šventyklos (Eliade 1957, 39). Abu šie poliai – erdvę tvarkantys kosminiai atskaitos taškai, ties kuriais susiliečia trys kosmo lygmenys: dangus, žemė ir požemis. Kalne ar šventykloje tampa įmanomas sąlytis su anapusybe, gilesniu žinojimu, iš čia nauju, kitu, nekasdieniu kampu atsiveria bei suvokimui susikonfigūroja aplinkiniai horizontai. *Kiekvienas* kosminis kalnas ar šventykla yra centras arba kosminė ašis, *axis mundi*, nuo kurios žvelgiant aplinkui dėstosi tai, ką laikome savo pasauliu. Todėl Pietro Gianni ir Kurke & Neer išskirta *tornos*, „gairės“ sąvoka reikšminga, nes kalba ne apie vienintelį absoliutų pasaulio centrą, bet apie atskaitos tašką, poziciją, iš kurios ir nuo kurios pasaulis tampa aprėpiamas suvokimui ir, užuot buvęs beformiu daugiu, įgauna nusakomus kontūrus.

Visas keturias žaidynių šventoves Pindaro odėse galima iškelti kaip atskaitos taškus, nuo kurių išsidėsto specifinė pasaulio vizija, aktuali helenams ir konkrečiam žaidynių laimėtojui, kurio gyvenime veikia ir jį tvarko jo pergalės panorės dievas. Mums itin reikšminga tai, jog žaidynių šventyklos tarnauja

kaip pasaulio dalys (*pars*), leidžiančios numatyti visumą (*totum*) – Delfų, Olimpijos ar Nemėjos šventykla aiškiai sufleruoja Olimpinių kosmą ir atitinkamame diskurso pasaulyje jam būdingą struktūrą, ribas bei priežastingumo dėsnius, kurių poetui nebūtina kartoti. Jis gali juos selektyviai iškelti, norėdamas pabrėžti vieną ar kitą laimėtojo pergalės prasmę komunikuojantį aspektą. Toliau matysime, jog Pindaro pergalės giesmėse taip dažniausiai ir nutinka – absoliučios kosminės ribos minimos tik tada, kai norima pabrėžti, jog atletinė pergalė žymi žmogiškojo puikumo ribą, o kitais atvejais, jos numanomos pagal šventyklos nurodomą panheleninę kosmo versiją. Kur kas aktualesnis epinikijo galimam pasauliui yra nugalėtojo namų kraštas – horizontas, žymintis odės užsakovą perteikiančio mikrokosmo ribas.

3. 3. 2. Kosmografinės ribos ir užribiai

Akivaizdžiausiai odėse figūruoja senovės graikų tradicijai priklausančios kosminės ribos, žyminčios, kur baigiasi pažintas, žmonių gyvenamas pasaulis ir prasideda neprieinamos, dievams priklausančios kosmo sritys. Tai tokie orientyrai kaip Hiperborėjai, Gadeirai ir Heraklio stulpai.

Absoliučios Oikumenos ribos yra reikalingos ne tiek kosmo struktūrai įtvirtinti, kiek pabrėžti atletinės pergalės svarbą ir mastą panheleninio diskurso pasaulyje. Jau minėjome Gagné aptartą 3 *Olimpinę odę*, kurioje atleto prototipas pusdievis Heraklis pasiekia tolimiausias geografines pasaulio ribas – Hiperborėjus, kad grįžęs atgal į šventąją Olimpijos žemę ją apsodintų pergalės alyvmedžiais. Tai leidžia suprasti, kad finišo linijos kirtimas olimpinėse lenktynėse yra mikrokosminis palaimingojo pasaulio krašto pasiekimas, reiškiantis žmogui leistiną šlovės, didybės ir puikumo maksimumą. Tą pačią žinią poetas perduoda ir 10 *Pitinėje odėje*, kurioje nupasakojama, kaip Hiperborėjuose lankėsi Heraklio protėvis Persėjas.⁵⁰ Šioje odėje, girdamas pergalę diaulo rungtyje iškovojusį berniuką Hipoklėją Tesalietį, poetas pabrėžia, jog absoliučią laimę ir nuo skausmo apsaugotą širdį gali turėti tik dievas (21–2). Bet nors žmogus niekuomet negalės „iškelti kojos į bronzinę padangę“ (ὁ χάλκεος οὐρανὸς οὐ ποτ’ ἀμβρατὸς αὐτῷ, 27), tas, kuris laimi pitinį vainiką, yra laikomas laimingu, nes mirtingiesiems prieinamos didybės kelionėje pasiekia galutinę ribą (ὄσαις δὲ βροτὸν ἔθνος ἀγλαΐαις ἀπτόμεσθα, περαίνει πρὸς ἔσχατον / πλόον, 28–9). Čia tolimiausia riba laimės ir šlovės kelionėje sugretinama su Oikumenos

⁵⁰ Heraklis buvo Persėjo proanūkis: jo sūnaus Elekrijono dukros Alkmenės ir Dzeuso vaikas.

pakraščio, Hiperborėjų pasiekimu. Nėra jokio kelio, kuris žmogų atvestų į Hiperborėjus, – pasakoja poetas, – tačiau karalius Persėjas svečiavosi tarp jų ir puotavo jų namuose, kai jie aukojo Apolonui hekatombes (30–5). Persėjas, ypatingas Dzeuso ir Danajės pusdievis sūnus, kaip ir Heraklis, tampa finišo liniją kertančio atleto dievišku prototipu. Savo ruožtu palaimingasis Hiperborėjų kraštas, tolimiausia Oikumenos riba, išreiškia pergalės mastą – viena vertus, tarp visų graikų, bet dar labiau – individualiame laimėtojo, riboto mirtingojo, gyvenime, kuriame laurų vainiko iškovojimas Pitonėje turi kosminę svarbą, prilygstančią pusdievio žygdarbiui ties pasaulio kraštu. Vėl demonstruojama proporcija: pergalė žaidynėse mirtingajam atletui yra tai, kas pusdieviams – žygdarbiai ar steigty. Pindaras, nuolatos perspėdamas nugalėtojus nebandyti eiti toliau, nei pasiektoji pergalės riba,⁵¹ diegia gnominę išmintį „žinok, kas esi“, ragindamas suprasti, jog žmogiškoje paradigmoje numatyti leistini šlovės orientyrai yra proporcingi, nors ne tapatūs dievų, herojų ir pusdievių pasiekimams. Jei pastarieji yra kosminės reikšmės ir formuoja visą graikų pasaulį, mirtingo laimėtojo atveju tai kritiniai taškai *jo* gyvenamame, *jam* aktualiame pasaulyje, aprėpiančiame kilmės kraštą, kelionę į žaidynes ir iš jų. *10 Pitinėje odėje* taip pat simboliška tai, jog Hipoklėjo pergalė įvyksta Apolonui skirtose Pitinėse žaidynėse Delfuose, o Persėjo viešnagė – krašte, iš kurio šis dievas kiekvieną pavasarį atvyksta į Delfus ir į kurį kasmet iškeliauja. Pusdievis Persėjas yra iš prigimties pajėgus atvykti pas dievą jo mylimame krašte, o išskirtinis mirtingasis, koks įrodo esąs žaidynių nugalėtojas, to susitikimo atitikmenį išgyvena laimėjęs Pitinėse žaidynėse. Taigi Hiperborėjai – kosminė Oikumenos riba, yra proporcingi Delfų šventovei, Oikumenos centrui. Santykis tarp šių dviejų taškų padeda perteikti laimėtojo pergalės svarbą ir prasmę.

Kitas Oikumenos pabaigos ir tolimiausio pasiekimo riboženklis yra Heraklio stulpai arba Pirėnų pusiasalio kraštas, Gadeirai, kuriuose šie stulpai, pasak kai kurių senovės autorių, buvę.⁵² *3 Olimpinėje odėje* Pindaras pabrėžia, jog savo pergale Tėronas pasiekė Heraklio stulpus – tolimiausią puikumo *eschatia*, už kurios nevalia keliauti nei išminčiui, nei neišmanėliui; ir pats poetas deklaruoja toliau už jų nekeliausias, nes būtų kvailys (*Ol.* 3.43–5). Panašią idėją Pindaras perteikia minėdamas Gadeirus *4 Nemėjinėje odėje*, 69–72 eil. Čia jis perspėja, jog kaip už Gadeirų toliau plaukti nebeįmanoma – laivui

⁵¹ Pvz. *Ol.* 1.99–100, 113–4; *Ol.* 3.42–5; *Ol.* 5.24–4.

⁵² Senovės geografs laikė, jog Heraklio stulpai yra Gibraltaro sąsiaurį iš šiaurės ir pietų pusių žymintys Kalpės ir Abilos kalnai (žr. Strab. 3.5.5; Plin. *Nat. Hist.* lii.4; Mela i.27, ii.95; Martianus Capella vi.624). Buvo netgi manoma, jog iki pasirodant Herakliui, Europos ir Afrikos žemyną jungė sąsmauka, kurią Heraklis prakirto, sukurdamas sąsiaurį (žr. Diod. 4.18.5; Seneca, *Herakles Furens* 235ff.; Seneca, *Hercules Oetaeus* 1240; Pliny, *Nat. Hist.* iii.4; Pliny, *Nat. Hist.* iii.4; Mela i.27; Martianus Capella vi.625). Pasak kitos nuomonės, Heraklio stulpai turėjo būti dvi bronzinės Gadeirų Heraklio šventyklos kolonos, ant kurių buvo išgraviruotas įrašas su šventyklos statymo kaštais (žr. Strab. 3.5.5; Plin. *Nat. Hist.* ii.242) (Frazer 1921).

reikia apsisukti atgal (Γαδείρων τὸ πρὸς ζόφον οὐ περατόν: ἀπότρεπε / αὖτις Εὐρώπην ποτὶ χέρσον ἔντευαός, 69–70), taip ir poetui nėra įmanoma apdainuoti visos šlovingos Ajako genealogijos (71–2). Kitaip tariant, Heraklio stulpai ir Gadeirai tampa žmogaus galimybių riba, kurią Pindaras pripažįsta priėjęs, kai susiduria su neapreiškiamą informacijos gausybe.

Heraklio stulpai kaip pažinios Oikumenos dalies ir leistino puikumo ribos iškyla ir 3 *Nemėjinėje odėje*, skirtoje pankratijaus rungtyje nugalėjusiam Aristokleidui Aiginiečiui. Čia, 19–26 eilutėse, pasakoma, jog Aristokleidas, „Aristofano sūnus“, leidosi siekti vyriškumo aukštumų (ἀνορέας ὑπερτάταις ἐπέβα, *N.* 3.20), nors nelengva yra pasiekti neįžengiamą (ἀβάταν, 21) jūrą, plytinčią anapus Heraklio stulpų, kuriuos didvyris pastatė, kad jie liudytų tolimiausią jūros keliu pasiekiamą ribą (ἦρωσ θεὸς ἄς ἔθηκε ναυτιλίας ἐσχάτας / μάρτυρας κλυτάς, 39–40). Tačiau Aristokleidas sėkmingai įveikė jūros pabaisas ir pasiekė šį tikslą, o tada grįžo namo, pagarsindamas tėvynę (πόμεπιμον κατέβαινε νόστου τέλος, / καὶ γὰρ φράδασσε, 25–6). Šiuo atveju Heraklio stulpai aiškiai figūruoja kaip pergalės žaidynėse simbolis. Kartu nupiešiama tipinė nugalėtojo sėkmės istorija: kelionė iki pergalės, grumtynės su kliūtimis, laikinas (!) prisilietimas prie pergalės ir grįžimas atgal į tėvynę, parsivežant šlovę. Ypač pabrėžtiną pergalės momento laikinumas, negalėjimas jame amžinai pasilikti; iškovojus šlovę, reikia sugrįžti namo, nes eiti toliau neįmanoma. Matome, jog pasaulio krašto įvaizdžiai Pindaro odėse figūruoja ne tik kaip kosmografinės, bet ir kaip moralinės ribos, skirtos parodyti, jog pergalė žaidynėse ir už ją įgyta šlovė nėra *hubris*, kad ji įvykdoma gerbiant religines ribas ir suprantant, jog net didžiausios šlovės akimirkose žmogus nėra lygus dievui. Kartu laimėtoji suteikiama išskirtinė garbė – jo pasiekimas yra daugiausia, ką gali pasiekti žmogus.

Nuo šių ribų neatskiriamos Oikumenos užribio sritys, Olimpas ir Hadas, įrėminantys olimpinio kosmo sąrangą. Šiedu reikšminiai poliai apsprendžia ir lemia mirtingųjų pasaulio įvykių baigtis bei svarbą. Olimpas – dievų buveinė, kurioje karaliauja Dzeusas (*N.* 1.13), odėse yra dangiška dievų viešpatija, iš kurios nemirtingieji stebi ir valdo mirtingiesiems tekusią kosmo sritį. Pabrėžiant, jog žmogaus gyvenimas priklauso nuo šios, aukštesniosios, plotmės, yra nuolat stebimas ir vertinamas, kad neprasižengtų, dievai yra vadinami „Olimpo stebėtojais“ (Ὀλύμπου σκοποὶ, *Ol.* 1.54), prižiūrinčiais tvarką pasaulyje. Iš žmogaus perspektyvos, priešingai, Olimpas stūkso kaip neįžvelgiama, nepažini ir nepasiekiamą tikrovės dalis, į kurią jis negali patekti („bronzinė padangė“ žmogui neįžengiamą, *P.* 10.27); ribas tarp mirtingųjų ir dievų pasaulio gali kirsti tik patys dievai, arba dieviškosios prigimties

grūdą turintys pusdieviai,⁵³ nors ir šiems tai nėra paprastas uždavinys ir jam pasiekti reikalingi dievišką prigimtį įrodantys žygdarbiai. Tačiau atmetus pavienius paminėjimus, Olimpo karalystės turinys odėse nėra aprašomas, ką galbūt galima sieti su poeto pasižadėjimu nekeliuoti „toliau Heraklio stulpų“, t.y. pripažinti savo galimybių ribas, nutylėjimu pabrėžiant aukštutinės kosmo srities dieviškumą.

Ir priešingai, odėse iškeliamas Hado karalystės paveikslas, siejant jį su poezijos galia nugalėti užmarštį.⁵⁴ Šiuo požiūriu išskirtinė Tėronui Akragantiečiui skirta 2 *Olimpinė odė*, kurioje poetas nusako Hado karalystėje esančią Palaimintųjų salą (μακάρων νᾶσος, *Ol.* 2.71–2). Čia po mirties patenka tie, kurie „triskart ištvėrė“ (ἐτόλμασαν ἐστρίς, 78), idant išlaikytų nuo neteisybų švarią sielą. Šioje odėje poetas nurodo, jog po žeme yra teisiama už nusikaltimus, kurie buvo padaryti Dzeuso karalijoje ant žemės (ἐν τᾷδε Διὸς ἀρχῆ / [...] κατὰ γᾶς, 58–9). Parodoma, jog santykis tarp trijų olimpinio kosmo sluoksnių lemia žmogaus prievolę moraliai elgtis: iš Olimpo ateina įstatymai, kurių privalu laikytis ant žemės, nes už jų nesilaikymą laukia teismas Hado karalystėje.

Kitas svarbus aspektas, kurį poetas išryškina, yra šis: pomirtiniame pasaulyje teisingųjų, kurie „nusekė Dzeuso taką iki pat Krono bokšto“ (ἔτελλαν Διὸς ὄδον παρὰ Κρόνου τύρσιω, 70) laukia ypatinga lemtis – auksinėmis gėlėmis žydinti Palaimintųjų sala, kurios gerbūvyje egzistuoja dievų išrinktieji su Achilu priešakyje. Odės naratyvo kulminacija – eilutės apie Achilo laimę Palaimintųjų saloje (79–80). Tyrėjai pabrėžia kelis dalykus 1) visa įžanga į Palaimintųjų salos aprašymą imituoja iniciacijoms į misterijų kultus skirtas formules; 2) 79–80 eilutės yra reakcija į Achilo žodžius Homero *Odisėjoje* 11.487–91. Šiose Homero eilutėse Achilas pademonstruoja nusivylimą savo šlove ir pomirtine egzistencija, o pas Pindarą jis vaizduojamas palaimingame būvyje kartu su kitais garsiais herojais. Manoma, jog Pindaro tikslas, nurodant į pomirtinį gyvenimą žadančias misterijas ir įvedant kontrastą su Homeru, yra leisti suprasti, jog poezija turi galią suteikti amžiną šlovę ir taip įveikti mirtį (Hampe 1952; Solmsen 1982; Nisetich 1988). Pastarąjį teiginį dar labiau sutvirtina 83–6 eilutės, kuriose poetas skelbiasi turįs po ranka „daug greitų strėlių [...], kurios kalba žinantiesiems“ (πολλά μοι ὑπ’ ἀγκῶνος ὠκέα βέλη [...] φωνᾶντα συνετοῖσιν) ir planuojąs šias „šlovės strėles“ (ἐὐκλέας ὄϊστούς, 90) paleisti į Tėroną pagimdžiusį miestą Akragantą. Giesmėje kuriamos sąsajos su archyve egzistuojančia medžiaga: laimę po mirties užtikrinančiomis iniciacijomis į misterijų kultus ir Homero epais, komunikuojančiais

⁵³ Pvz. Heraklis (*Ol.* 3.36; *N.* 1.69–72).

⁵⁴ Žr. pvz. *O.* 10.91–4: καὶ ὅταν καλὰ ἔρξαις ἀοιδᾶς ἄτερ, / Ἀγησίδαμ’, εἰς Αἴδα σταθμὸν / ἀνὴρ ἵκηται, κενεὰ πνεύσαις ἔπορε μόχθῳ βραχὺ τι τερπνόν, „Ir kuomet kilnius darbus nuveikęs vyras, tačiau be giesmės, atvyksta, Hagesidamai, pas Hado duris, tuščiai jis kvėpavo ir vargo trumpam malonumui pasiekti“.

panhelenines vertybes ir įsteigusiais šlovingo herojaus paradigimą.⁵⁵ Nuoroda į Homerą Pindaras rodo, kad nors dainius vaizduoja Achilą po mirties nelaimingą, jo poezijos dėka šis išgyvena žmonių atmintyje. Poezija yra pajėgi palikti žmogų amžinai gyvą žodžiuose.

Verta atkreipti dėmesį ir į Krono bokštą (70), netoli Okeano upės (ὠκεανίδες, 71), absoliučios kosmo ribos, esantį Palaimintųjų salos orientyrą, į kurį atveda Dzeuso kelias. Krono bokštas nėra žinoma, archyve egzistuojanti nuoroda (Race 1997, 72); greičiausiai tai – Pindaro autorinis įvaizdis, kuris liudija, jog Pindaras aktyviai perkuria ir papildo tradiciją, vietomis į ją atsiremdamas, vietomis įvesdindamas naujas vertes. Teisingai pastebima, jog Krono bokštas yra paralelinis ašiniam Olimpijos gamtos monumentui – Krono kalvai, ant kurios buvo įkurtos žaidynės (Smoot 2009, 15). Per bokšto ir kalvos ašis Hadas ir Olimpija yra sujungiami vienoje Krono vertikalyje, kuri demonstruoja stabilų ir nejudrų polių, stūksantį kintančių, mirtingų dalykų viduryje. Prie šio poliaus prisilietus – pergalę pasiekus Krono kalvos viršūnę – užsitarnaujama teisė išsivaduoti iš laikinumo per įamžinančią dainą, kuri laiminguosius palydi iki Krono bokšto. Tad „konstruodamas“ savą kosmo versiją ir inovatyviai taikydamas topografinius įvaizdžius Pindaras įveda – referuoja ar sukuria – reikšminius taškus, kurie pasitarnauja kaip struktūra, remianti odės nešamą žinią apie poezijos galią ir teisę žaidynių nugalėtojui suteikti nemirštamą šlovę.

Apibendrinant tai, kas buvo pasakyta, kosminės ribos Pindaro epinikijuose padeda pabrėžti panhelenų diskurso pasauliui būdingą tvarką, reglamentuojančią žmonių gyvenimą žemėje ir įtvirtinančią žmones hierarchiškai žemiau dievų. Šioje tvarkoje žmogui nevalia transcenduoti tam tikrų fizinių ir moralinių ribų; tačiau pergalės momentą pasiekiamą Oikumenos kraštams prilyginama maksimali žmogiškojo puikumo riba. Tuo tarpu nuorodos į kosmografinius užribius pabrėžia poezijos galią transcenduoti mirtį, apdainuojamųjų vardus įrašant į nemirtingą giesmių archyvą ir sukuriant amžiną šlovę – tokiu būdu niūrų užmaršties Hadą transformuojant į palaimingą atminties pasaulį. Matome, jog nuorodos į panheleninę kosmo versiją padeda poetui kurti su pergalės ir epinikinio monumento svarba susijusias prasmes.

⁵⁵ Apie tai, kaip Pindaras referuoja ir pertvarko homerišką medžiagą, žr. Nagy 1990, 414–437.

3.2.3. Kosmografiniai horizontai

Praeitame skirsnyje nusakytos kosminės ribos ir užribiai leidžia kalbėti apie totalią pindariškojo kosmo viziją, kuri, viena vertus, atsiremia į panheleninį archyvą, iškeldama visiems graikams bendras sakraliūsiās ašis ir žymėdama visuotinius Oikumenos ir paties kosmo riboženklus, kita vertus, tradiciją transformuoja ir pildo naujais vaizdiniais ir reikšmėmis. Tokie kosmo rėmai padeda išsigryninti odžių visatą valdančius dėsnius, lemiančius paskiruose naratyvuose išpildomas literatūrinio galimo pasaulio tikrovės taisykles: jeigu žmogus pergalėje pasiekia „tolimiausią ribą“, atsiveria nemirštamās šlovės perspektyva.

O dabar sugrįžkime prie darbo pradžioje išsikelto teiginio, jog kiekviena atskira odė funkcionuoja kaip pasaulis, nusakantis laimėtoją – ne abstrakčią figūrą, iškovojusią pergalę vienoje ar kitoje rungtyje, bet konkretų žmogų, kurio tapatybė aprašoma ne tiek per individo charakterį, išvaizdą, elgesį, tačiau pasitelkiant jo genealogiją, kilmės krašto istoriją ir geografiją, su laimėtojo gyvenimo įvykiais susijusias vietas, miestus, gamtos ar architektūros monumentus. Kiekvieną odę imant kaip nepriklausomą kūrinį, projektuojantį savipakankamą pasaulį, kuriame nebūtinai paminimi absoliutūs kosminiai riboženkliai, išryškėja dar vienas ribų tipas, kurį šiame darbe vadinsime kosmografiniais horizontais. Tai – nugalėtojo kilmės kraštas, iš kurio jis išvyksta varžytis ir į kurį grįžta, parsiveždamas iškovotą šlovę. Kosmografiniai horizontai funkcionuoja kaip ribos, suteikiančios tapatybę jau ne olimpiniam kosmui, kaip Hadas, Olimpas ar Hiperborėjai, bet mikrokosmui, kuriame savo lemtį įgyvendina laimėtojas. Jie leidžia mąstyti olimpinę kosmą per nugalėtoju aktualią jo dalį, atiduodant enkominę duoklę tiek panheleninės tradicijos dievams, tiek konkrečiam apdainuojamajam ir jo šeimai.

Nugalėtojo pergalės siužetą Pindaro odėje galima trumpai nusakyti schema A – B – A: išvykimas iš gimtojo polio – pergalė žaidynėse – ir *nostos*, sugrįžimas namo.⁵⁶ Ten, motininiame polyje (μητρόπολις), laukia viešas pasitikimas, asmens pergalę paverčiantis paskata bendram džiaugsmui, ir formali puota nugalėtojo namuose, *kōmos*, leidžianti nugalėtoju ir jo šeimai parodyti prideramą svetingumą. Nenuostabu, kad išeities ir baigties taškas turi didžiulę svarbą nugalėtoju: žaidynių vietovėje ir šlovės aukštybėse jis tėra svečias, laikinai prisiliečiantis prie didybės, o sugrįžęs į namų kraštą

⁵⁶ Šį siužetą Pindaras kristalizuoja per minėtą Aristokleido pergalės sulyginimą su Heraklio stulpų pasiekimu: atletas išvyko, įveikęs iššūkius pasiekė tolimiausią Oikumenos ribą, Heraklio stulpus, ir, kadangi toliau keliauti nebuvo įmanoma, grįžo su šlove į tėvynę (N. 3.19–26).

ten nugyvens visą likusį gyvenimą, prisidėdamas prie jo giminę ir poli lydinčios reputacijos. Pindarui, užsakymą išpildančiam poetui, laimėtojo kilmės kraštas reikšmingas ir todėl, kad dažnai atvejais ten turėjo būti atliekama pergalės proga užsakyta odė. Mokslininkai mano, jog Pindaro nuorodos į konkrečią nugalėtojo polio topografiją ir sakralinę architektūrą leidžia numanyti, kurioje miesto vietoje odė turėjo būti atlikta pasitinkant sugrįžusį laimėtoją (Pavlou 2010; Athanassaki 2011; 2012). Tačiau pripažįstama, jog Pindaras nėra linkęs aiškiai apibrėžti odės atlikimo konteksto ir lokacijos, tikėtina, siekdamas, kad odė tiktų įvairioms potencialioms progoms (Nagy 1994, 19; Pavlou 2010, 4–5), kitaip tariant, būtų pajėgi autonomiškai steigti interpretacijai reikalingą kontekstą.

Nugalėtojo kilmės kraštas pergalės odėse atskleidžiamas dviem aspektais: per vietovės topografiją bei su ja susijusią mitologinę tradiciją ir per laimėtojo genealogiją, kuri tampa jungiamuoju raiščiu tarp kilmės krašto ir žaidynių vietovės, mitinės praeities ir dabarties. Bene ryškiausiai šio modelio funkcionavimą galima stebėti laimėtojams iš Aiginos salos skirtose odėse.⁵⁷ Jose itin akcentuojama salos mitinė genealogija, vedama iki pirmojo Aiginos karaliaus-įkūrėjo, Trojos karo didvyrių protėvio Ajako,⁵⁸ o kartu apdainuojama su šia genealogija susijusi sakralinė uostamiesčio architektūra: Dzeuso Helanijo, Afajos šventyklos, Ajakėjas ir šalia jo tekanti Asopidė, pavadinta Ajako senelio, giminės pradininko Asopo vardu. Galiausiai su mitine genealogija sujungiama paskiro laimėtojo šeimos sėkmių ir pergalių istorija, paaiškinanti jo puikumo šaknis kaip genealoginę predestinaciją, Pindaro žodžiais vadinamą „įgimta dalia“ (πότμος συγγενής, *N.* 5.40).

Tai, kaip „įgimta dalia“ braižo laimėtojo pasaulį, per mitą ir genealogiją į vieną tinklą rišdama geografinius bei topografinius taškus, vaizdžiai atspindi *5 Nemėjinė odė*, skirta Pitėjui Aiginiečiui, kuris 483 m. pr. Kr. iškovojo pergalės vainiką pankratijo rungyje. Šioje odėje nugalėtojo tapatybė jau nuo pirmųjų eilučių išskyla per jam nugalėtojo statusą suteikusią pergalę Nemėjinėse žaidynėse (5), jo šeimą (Λάμπωνος υἱός, 4) ir motininį poli, Aiginą (4, 8), susietą su mitologine Ajakidų gimine, – visus juos jis pagerbė savo šlove (ἐγέραρεν, 8). Itin reikšminga nuoroda į Pitėjo kilmės kraštą yra pati Pindaro įžanga į odę. 1–5 eilutėse poetas sako:

⁵⁷ Šio krašto laimėtojams skirta apie ketvirtis visų odžių: *O.* 8; *P.* 8; *N.* 3; *N.* 4; *N.* 5; *N.* 6; *N.* 7; *N.* 8; *I.* 5; *I.* 6; *I.* 8; *I.* 9.

⁵⁸ Ajakas buvo Dzeuso ir Asopo dukros, nimfos Aiginos, kurios vardą įgavo iki tol Oinona vadinta sala, sūnus. Anot Platono ir Apolodoro paliudytos mito versijos, Ajakui gimus sala buvo dar negyvenama ir Dzeusas, nenorėdamas, kad jo sūnus būtų vienišas, pavertęs skruzdėles žmonėmis sukūrė pirmuosius salos gyventojus – mirmidonus (Pl. *Grg.* 524a, Apollod. 3.12.6). Su Endaide Ajakas susilaukė sūnų Pelėjo ir Telamono, o su nereide Psamante – sūnaus Foko. Pelėjas ir Telamonas tapo žymių Trojos karo didvyrių, Homero epų kertinių figūrų, Achilo ir Ajanto tėvais.

Οὐκ ἀνδριαντοποιός εἰμ', ὥστ' ἐλινύσοντα ἐργάζεσθαι ἀγάλατ' ἐπ' αὐτᾶς βαθμίδος / ἔσταότ'·
ἀλλ' ἐπὶ πάσας ὀλκάδος ἔν τ' ἀκάτω, γλυκεῖ' αἰοιδά, / στεῖχ' ἀπ' Αἰγίνας, διαγγέλλοισ', ὅτι / Λάμπωνος
υἱὸς Πυθέας εὐρυσθενῆς / νίκη Νεμείοις παγκρατίου στέφανον.⁵⁹

Jau čia, per laivybą ir statulas, iškyla pirmosios nuorodos į Aiginą. Aigina buvo turtinga aristokratinė visuomenė, apie 1000-800 m. pr. Kr. apgyvendinta peloponesiečių iš Argo, Arkadijos ir Epidaurio (žr. I. 9.1–4), įkūrusių ir mitologinėje salos tradicijoje svarbią Dzeuso Helanijo šventyklą ant Oro kalno (Burnett 2005, 13). Žemdirbystei salos žemė netiko, tad naujakuriai iš pradžių vertėsi piratavimu, o ilgainiui virto jūrų pirkliais, sėkmingai perpardavinėjančiais vergus, metalus, grūdus, o taip pat salą garsinusias bronzines statulas, kurios buvo perkamos visoje Graikijoje (Strab. 8.6.16; Thuc. 1.8.1; 1.5.1–3). Jūrinė prekyba tapo salos klestėjimo pagrindu ir leido apie šią nedidelę salą mąstyti mobilumo ir plačios geografinės įtakos sąvokomis. Prie pastarųjų prisidėjo mitologinis archyvas, per Ajako giminę Aiginą rišęs su Salaminu, Ftija, Troja ir kitais iš salos kilusių ir po Heladę pasklidusių herojų kraštais. 5 *Nemėjinės odės* įžanginėse eilutėse, kuriose poetas deklaruoja ketinimą sukurti judrų monumentą, matome, kaip šios sąvokos yra iškeliamos į dėmesio centrą. Šiose eilutėse vieni mokslininkai išvelgia polemizuojantį santykį su rankų darbo meno kūriniais ir mano, jog Pindaras pabrėžia dainą, priešingai nei statulą, galint peržengti erdvės ir laiko ribas, ir kur kas plačiau paskleisti užsakovo šlovę (žr. Farnell 1930, 186; Hubbard 1985, 104; Ford 2002, 119–23; Burnett 2005, 63; O'Sullivan 2005, 79–85). Kiti mato ne konkurenciją, bet savęs sulysinimą su skulptoriais, kaip ir poetas statančiais užsakovui monumentą (Mullen 1982, 145; Steiner 1998, 139 ir 2001, 251, 263–4; Thomas 2007, 150). Mes pabrėšime tai, kad šiose eilutėse Pindaras padaro net du ėjimus: ir perteikia giesmės monumento gebėjimą kirsti geografines bei chronologines ribas, taip įtvirtindamas išskirtinę dainos monumentalizuojančią galią, ir, tuo pačiu, kuria subtilias nuorodas į Aiginos salos specifiką: laivybą, į jos uostus nuolat atvykstančius bei išvykstančius laivus, pasiekiančius įvairius graikų polius toli ar arti, o taip pat salos skulptūrinės mokyklos reputaciją. Taip jau įžanginėse eilutėse Pindaras pademonstruoja giesmės daugiaformiškumą, galią poeto rankose pačiai virsti pasauliu, kuriame gyvena *laudandus*.

Po įžangos, įtvirtinančios poeto intenciją sukurti judrų memorialą, kartu pašlovinančios Pitėjo šeimą ir tėvynę, Ajakidų giminės paminėjimas paskatina digresiją į mitinę salos praeitį, kartu

⁵⁹ *Aš nesu skulptorius, kad dirbdinčiau nejudrias statulas, ant pakyls stovinčias. Saldžioji daina, visais laivais ir laivėmis, iš Aiginos [išplaukiančiomis], keliauki, nešdama žinių, kad galiūnas Lampono sūnus Pitėjas laimėjo Nemėjos pankratijo vainiką.*

atskleidžiant aiginiečių dabarties ir ateities šaknis. Papasakojama, kaip Ajako sūnūs aukėjo Dzeuso Helainijo šventykloje, savo senelio melddami, kad sala vienądien taptų žymi dėl savo laivų ir vyrų (8–16):

Αἰακίδας ἐγέραιρεν ματρόπολιν τε, φίλαν ξένων ἄρουραν· / τάν ποτ' εὐανδρόν τε καὶ
ναυσικλυτὰν / θέσσαντο παρ βωμὸν πατέρος Ἑλλανίου / στάντες, πίτναν τ' εἰς αἰθέρα χεῖρας ἀμᾶ /
Ἐνδαΐδος ἀριγνώτες υἱοὶ καὶ βία Φώκου κρέοντος.⁶⁰

Šiose eilutėse išryškėja du svarbūs tarpusavyje susiję dalykai: 1) mitologinė salos genealogija, kurią galima atvesti iki dievų valdovo Dzeuso, Ajako tėvo, Pelėjo ir Telamono senelio, implikuoto tiek Ajako sūnų paminėjimu, tiek prie šiam dievui – tėvui – skirtos svarbiausios salos šventyklos vykstančia aukojimo scena; 2) malda į Dzeusą dėl salos ateities, kuri jau yra dieviškai išpildyta dainos kūrimo metu, poetui šlovinant puikų vyrą įkūnijantį pergalingą Aiginos atletą Pitėją ir minint palei salos krantus kursuojančius laivus, dėl kurių sala yra garsi. Iš šių pradžioje duotų užuominų: praeityje Dzeuso anūku prie jo altoriaus kalbėtos maldos ir dabartyje įvykusios šaunios aiginiečio pergales Dzeusui pašvęstose Nemėjinėse žaidynėse, galime numatyti, jog odė žiedinės kompozicijos principu per saliečių genealogiją ir sakralinę topografiją prasmingai sudurs praeitį, dabartį ir ateitį.

Pirmiausia svarbu akcentuoti, kaip odėje aktualizuojamas genealogijos aspektas – įvykiai, įsiterpiantys tarp maldos į Dzeusą ir Pitėjo pergales Nemėjinėse žaidynėse. Taigi, paminėjęs aukojimo ir maldos sceną, kurioje dalyvauja trys Ajako sūnūs – Endaidės pagimdyti Pelėjas ir Telamonas, nereidės Psamantės pagimdytas Fokas, – poetas sustabdo save, kad nepasakotų toliau, sakydamas, jog gėdijasi (αἰδέομαι, 14) sakyti, koks vėliau tarp brolių įvykęs nusikaltimas ir koks daimonas (τίς [...] δαίμων, 16) privertė Pelėją ir Telamoną palikti gimtąją salą.⁶¹ Čia poeto nutylima brolių žudystė: pasak mitologinės tradicijos, Fokas buvęs puikus atletas, kuriam netikri jo broliai pavydėjo jėgos ir kartą susimokę mankštos metu užmušė (Apollod. 3.160; Paus. 29.9–10, *etc.*). Už Foko nužudymą Ajakas Pelėją ir Telamoną ištrėmė: pirmasis vėliau įsikūrė Ftijoje, kur pradėjo Achilą, antrasis – Salamine, kuris tapo

⁶⁰ [Pitėjas] apdovanojo šlove Ajakidus ir savo tėvynę, svečius mylintį kraštą, dėl kurio, stovėdami prie tėvo Helainijo altoriaus, garsieji Endaidės sūnūs ir galiūnas Fokas meldėsi ir tiesė rankas į dangų, kad kada nors [šis kraštas] taptų turtingas gerais vyrais ir garsus laivais.

⁶¹ Pindaras nuosekliai saugosi, kad nepaminėtų įvykių, galinčių padaryti negarbę dievams. Kaip pats gnomiškai pabrėžia *Ol.* 1.35: ἔστι δ' ἄνδρῖ φάμεν εὐκοκὸς ἀμφὶ δαιμόνων καλὰ: μείων γὰρ αἰτία „žmogui pridera gražiai apie dievybes kalbėti, mat mažiau [nei tai] yra kaltinimas“.

Ajanto gimtuoju kraštu. Brolžudystė buvo gėdinga dėmė, kontrastuojanti su Aiginos kaip svetingo krašto reputacija (Pavlou 2010, 10). Tačiau tolimesnis pasakojimas taip pat parodo, jog ši dėmė vėliau ne tik buvo nuplauta, bet netgi įėjo į dievišką planą suteikti Aiginai didybę. Pavlou ir Robbinsas atkreipia dėmesį į tai, jog Ajako sūnų ištrėmime dalyvauja neįvardintas daimonas, kurį galima suprasti kaip istorijoje veikiančią dieviškąją apvaizdą – mat Pindaro vartosenoje žodis δαίμων dažniausiai turi teigiamą prasmę, indikuodamas arba dievą, arba sėkmę (Robbins 1987, 31; Pavlou 2010, 11).⁶² Savo dėmę Pelėjas vėliau atpirko kita dorybe: ryžtingai atmetė jį savo rūmuose priėmusio Magnesijos karaliaus Akasto žmonos Hipolitės mėginimus jį sugundyti, bijodamas nusižengti Dzeusui, svetingumo dievui (ξεινίου πατρός, 33). Už savitvardą gerbiant šventą svetingumo įstatymą Dzeusas jam davė į žmonas nereidę Tetidę, tapusią Achilo motina. Taigi tokiu būdu brolžudystės nusikaltimas buvo „atpirktas“ ir virto Aiginos svetingumo šaknimis, kartu jungiančioms ją su didinga didvyrių gimine. Pasakojimas įreminamas kaip džiaugsminga Mūzų giesmė ant Pelijo kalno (19–39), Pelėjo vestuvėse šlovinanti Ajakidus, ir savo buvimo faktų bei turinių įtvirtinanti, jog Ajako sūnų malda buvo išklaudyta – Aigina per plačiai pasklidusią Ajako giminę tapo svetingu garsių vyrų kraštu, – o visi iki to atvedę įvykiai buvo dieviškojo sumanymo dalis.

Meistriškai įvykdomas ir perėjimas nuo mitinės Ajako genealogijos prie Pitėjo giminės. Kai 37 eil. paminima, jog Tetidė Dzeuso valia buvo atiduota Pelėjui, pirma gavus Poseidono sutikimą, Pindaras dievo vardą panaudoja kaip naują jungtį, leidžiančią jam padaryti digresiją iš Pelėjo vestuvių ant Peliono kalno į kitą džiaugsmingą kontekstą, kuriame Poseidoną pasitinka muzika, – žaidynes Istme. Perkėlęs odės įvykius į Istmą, Pindaras pateikia gnominę ištarą, nuo kurios pradėjome šį pasakojimą: „įgimta dalia lemia visų darbų baigtį“ (πότμος δὲ κρίνει συγγενῆς ἔργων περὶ / πάντων, 40–1). Žodžius seka gyrius kitiems žaidynėse pergalingiems Pitėjo giminės atletams: dėdei Eutimenui, kuris „dukart iš Aiginos“ įpuolė „Nikės glėbin“ (τὸ δ’ Αἰγίναθε δῖς, Εὐθύμενες, / Νίκας ἐν ἀγκώνεσσι πίτων, 41–2), kaip leidžiama suprasti, Istmo žaidynėse,⁶³ Nemėjoje, Aiginoje⁶⁴ ir Megaroje (40–6) ir seneliui Temistijui, iškovojusiam dvigubą pergalę pankratijo ir kumštynių rungtyse Epidaure (50–4). Tad „įgimtos dalios“ veikimas Pitėjo gyvenime tampa akivaizdus: kilus iš salos, kurią globoja Ajako tėvas

⁶² Pavlou teiginiui pagrįsti nurodo į Slater 1969, s.v. δαίμων ir Robbins 1987, 31–2. Čia norėčiau pridurti, kad daimonu Pindaro odėse taip pat yra vadinamas laikas (P. 12.29–32). Tai sutampa ir su pindariška laiko, ὁ χρόνος, samprata, pasak kurios laikas yra tas, kuris aktualizuoja potencialą, tad savotišku būdu veikia kaip lemtį išpildantis daimonas.

⁶³ Eutimeno pergalės Istme paminėtos Pitėjo broliui Filakidui skirtoje I. 6 odėje.

⁶⁴ Aigina turėjo savas atletines žaidynes, skirtas Apolonui Delfinijui. Tačiau „salos atletai, demonstruodami aristokratinį gyvybingumą, taip pat reguliariai keliaudavo varžytis į Epidaurą, Nemėją ir Istmą“ (Burnett 2005, 15).

Dzeusas, pergalė Dzeusui pašvęstose žaidynėse yra dievo atsakas į kadaise salos karalaičių kalbėtą maldą, šventos įvykių grandinės būtina grandis. Tiek paties Pitėjo, tiek jo giminaičių pergalės – dieviškojo sumanymo dalis, kurią atskleisdamas Pindaras parodo, koku principu tarpusavyje siejasi praeitis, dabartis ir ateitis.

Dabar dar sugrįžkime prie sakralinės architektūros, kuri šioje odėje tampa rėmais, supančiais išskylančias asmenų figūras. Kaip jau minėta, odės pradžioje, įvesdindamas į salos mitinę praeitį, Pindaras išryškina Aiginos Dzeuso Helanijo šventyklą ir altorių. Pabaigoje jis iškelia kitą kertinės reikšmės Aiginos uostamiesčio šventovę: Ajakėją, kuriame buvo Ajako altorius ir kapas. Apdainavęs Pitėją ir jo pergalėmis garsią giminę, poetas ragina save kartu su šviesiaplaukėmis Charitėmis nešti gėlių vainikus prie įėjimų į Ajako šventovę (προθύροισιν δ' Αιακοῦ, 50–4). Mokslininkų teigimu, tokia savo pabaiga odė byloja apie jos atlikimo kontekstą ir aplinką, t.y., kad pergalės odė, pasitinkant sugrįžusį Pitėją, turėjo būti atlikta priešais arba netoli Ajakėjo (Mullen 1982, 152; Steiner 1993, 163; Pfeijffer 1999, 193; Pavlou 2010, 5–6). Mums šiuo atveju svarbu, kaip odė per sakralias struktūras sujungia išvykimo ir sugrįžimo momentus. Poeto balsas pradeda nuo laivų, išvykstančių iš salos, nuo Pitėjo pergalės ir Dzeuso altoriaus, prie kurio susirinkusiuosius vėliau išblaškė likimas, paskleidęs juos po helenų pasaulį, po kurį, ne kitaip kaip aiginiečių prekės ir įtaka, paplito Ajako giminės šlovė. Galiausiai poeto balsas juos vėl parveda atgal į salą, prie giminės tėvo Ajako švento kapo, prie kurio šiandienoje švenčiama su šia gimine per savo kilmę ir šlovę susieto Pitėjo pergalė. Pradžia ir pabaiga susitinka viename taške. Tai yra laiko ir erdvės horizontas, ties kuriuo sugrįžusio laimėtojo pasaulis susiformuoja kaip baigtinis monumentas.

Nemėjoje Pitėjas tampa visų helenų pripažįstamu laimėtoju ir nusipelno pergalės giesmės, tai – prasminis centras, be kurio nebūtų preteksto memorializacijai. Bet Nemėjoje Pitėjas – vis dar abstrakti figūra, nesiskirianti nuo daugelio kitų laimėtojų; čia, šlovės viršūnėje, jis gali pasilikti tik laikinai. O štai ties Ajakėju Pitėjas įtvirtinamas kaip žymios atletų šeimos palikuonis, Aiginą garsinančios Ajakidų giminės narys, kurio pergalė reiškia šią giminę nuo seno lydinčią Dzeuso malonę. Čia jam skirta gyventi, sau ir kraštiečiams parvežus šlovę. Visos vietos bei laikai, kuriuos apkeliauja mobilusis monumentas – giesmė – iš panheleninio pasaulio visumos iškelia tas vietas ir kontekstus, kurie padeda apsaityti laimėtojo tapatybę ir tokiu pasitarnauja jo monumentinio atvaizdo, *agalma*, sukūrimui. Tai šį monumentą laivais virstanti Pindaro pergalės giesmė greitai gabena po helenų miestus tarsi aiginietišką bronzines skulptūras, tik paskleidžia kur kas plačiau ir efektyviau, nei tai galėtų padaryti kūriniai iš bronzos. Išskylantis Pitėjo monumentas – ne žmogaus figūra, o pasaulis, kurį Pitėjas įkūnija.

Taigi šiame skyriuje buvo išskirti Pindaro pasaulio erdvės konstravimo principai: žaidynių vietovės pasirinkimas *tornos*, atskaitos tašku, nuo kurio žvelgiant, prasmiškai apribotas namų krašto horizontu, išryškėja laimėtoju aktualus pasaulis, taip pat – odėse įtvirtinamos kosminės ribos, Hiperborėjai ir Heraklio stulpai bei Oikumenos užribiai, Olimpas ir Hadas, kurie leidžia matyti visą kosmo struktūrą ir mąstyti visatą valdančius sakralius dėsnius, gimstančius santykiyje tarp trijų kosmo aukštų. Aptarti pavyzdžiai leidžia teigti, jog laimėtojo pasaulis, kurį nupiešia paskira odė, yra mikrokosminė versija panheleninio Olimpino kosmo, kurį visos odės projektuoja kartu: abu atsiremia į tuos pačius sakralius centrus, tik pirmu atveju brėžiamas platus apimties ratas, nurodantis žmonijai bendras gyvenamo pasaulio ribas, o kitu – ratas, užsibaigiantis laimėtojo pasaulį nusakančiais horizontais.

Laimėtoją įkūnijančio pasaulio buvimą Pindaras įgalina selektyviai atrinkdamas nuorodas tiek į empiriškai prieinamas graikams pažįstamo pasaulio vietas ir monumentus (miestus, kalnus, upes, šventyklas, etc.), tiek į archyvą, kuris numato su iškeliamomis vietovėmis siejamas sakraliosios ir poetinės tikrovės esatis, objektus, įvykius (dievus ir herojus, jų steigtis ir žygdarbius, mitines būtybes, sakralius dėsnius), kurie papildo referuojamą erdvę jai reikšmę suteikiančiu sluoksniu. Nuorodos į tikras referuojamojo pasaulio vietas, taškus ir asmenybes leidžia Pindarui suteikti savo pasauliui atpažįstamumo ir įtikimumo statusą – didele dalimi tai yra pasaulis, kurį galima aplankyti, apkelti, atpažinti, sekant giesmės nurodomu maršrutu. Be to, nuorodos į konkrečius referuojamojo pasaulio objektus, tokius kaip panheleninių žaidynių vietovės, veikia kaip savotiškos abreviatūros, leidžiančios Pindaro publikai *pars pro toto* principu projektuoti diskurso pasaulio visumą, atgaminant trinarį Olimpini kosmą bei jį valdančius sakralius dėsnius. Taip užpildamos spragos, neišvengiamai atsirandančios galimo pasaulio aprašyme. Į visuotinę pasaulio versiją Pindaras įskiepija su įamžinamu laimėtoju susijusias konkretybes bei naujoves, nusistovėjusiuose kosmo struktūriniuose rėmuose įkomponuoja laimėtoją nusakančią mikrokosmą. Išskyla *galimas* pasaulis, besisukantis apie konkretų nugalėtoją ir jo pergalę, toks pasaulis, kurio kiekvienas elementas atveda prie pasiekimo prasmės ir nugalėtojo tapatybės. Toks pasaulis yra Pindaro atminties monumentas.

3.4. Krono kalva ir epikinė chronologija

Aptarus erdvės konstravimo principus epinikinėje Pindaro poezijoje ir toliau gilinantis į galimą pergalės pasaulį valdančius dėsnius, iškyla klausimas, kaip Pindaro pasaulio tvarkoje veikia laikas. Šiame skyrelyje teigsime, jog Pindaro kosme egzistuoja trys amžinos atminties galimybę įtvirtinantys laiko klodai, išreikšti per erdvę: 1) dieviškasis laikas, susijęs su kosminėmis steigtimis ir pasauliu iki žmogaus atsiradimo. Šiame klode laikas yra vienas iš pasaulio pagrindų, vienaplanis su gamtiniais monumentais; 2) herojų laikas, apjungiantis mitologinį ir istorinį laiko sluoksnius. Herojų laikas referuoja į praeities momentus, susijusius su civilizacinėmis steigtimis, kurios pasaulyje žymi didelės reikšmės vietas (orakulus, žaidynes, miestus ir šventyklas); 3) istorinė praeitis ir dabartis, prasitęsiančios tuo atveju, jeigu pergalėmis ir steigimais prisiliečiama prie dievų ir didvyrių paradigmų. Visiems šiems trims laiko klodams susieti atsiremsime į mintį, jog laikas (ὁ χρόνος) Pindaro poezijoje yra „išpildytojas“ (*das Verwirklichende*), kuris „iš vilčių ir patirčių, tikimybių ir galimybių sutveria tikrovę (*Wirklichkeit*)“ (Fränkel 1960, 11). Pabrėšime, jog sakraliosios vietos funkcionuoja ne tik kaip erdviniai pasaulio centrai, prasmingai sutvarkantys aplinkinę erdvę, bet ir kaip keletą laiko klodų apjungiantys stabilūs poliai, tvarkantys laiką; prie jų deramai prisitartinę žmogus taip pat gali prisiliesti prie dieviškos amžinybės.

Laikas mokslinėje literatūroje apie Pindarą daugiausiai yra tyrinėtas pagal tai, kaip Pindaras taiko laiką nusakančias sąvokas: χρόνος, αἰών, ὥρα, καιρός, ἡμαρ (ἀμέρα), τό μέλλον ir kt. Pastebėta, jog αἰών, „amžius“, Pindaro epinikinėje poezijoje reiškia ne tiek konkretų laikotarpį, kiek nugyventos patirties kokybę, gyvenimą, o kartais turi lemčiai, daliai artimą reikšmę, pavyzdžiui, tais atvejais, kai Pindaras vaizduoja gyvenimą (αἰών) atnešant turtą ir šlovę⁶⁵ (Vivante 1972, 114; Maslov 2012, 359). Tuo tarpu καιρός, nors paprastai yra taikomas žinoma sąvokos prasme, kaip „tinkamas laikas, proga, galimybė“, dažnai įgyja hesiodišką nuosaikumo atspalvį, reikšdamas „tiek, kiek dera / priklauso“, priešinamas su *koros*, „sotumu“, ištęstu malonumu (žr. pvz.: *P.* 1.82; *P.* 8.32; *N.* 7.52) (Wilson 1980, 178). Pasak Maslov (2012, 360), „καιρός nurodo tą akimirką, kuomet nuoseklių individo pastangų eigoje pasinaudojama tinkama proga ir tai, kas tebuvo potencialas, tampa tikrove“. Tačiau vertėtų pabrėžti, jog καιρός Pindaro odėse nėra naudojamas pergalės momentui nusakyti. Kita centrinė laiką nusakanti sąvoka, χρόνος, Pindaro epinikinėje poezijoje dažnai nurodo ateities laiką, atskleidžiantį, kas tiesa, o kas

⁶⁵ Žr. pvz.: *Ol.* 2.10–1: αἰών δ' ἔφεπε μόρσιμος, πλοῦτόν τε καὶ χάριν ἄγων / γνησίαις ἐπ' ἀρεταῖς, „pasiekė juos lemtingasis amžius, įgimtoms dorybėms suteikdamas turtą ir malonę“.

melas⁶⁶ ir, vėlgi, realizuojantį potenciale glūdinčią tikrovę. Χρόνος – tai procesas, kurio metu praeitis virsta ateitimi. Šio proceso negali sustabdyti, o jo rezultatų – pakeisti net patys dievai (žr. *O.* 2.17). Χρόνος samprata itin svarbi Pindaro laiko metafizikoje: nors, cituotų autorių teigimu, χρόνος „visuomet yra orientuotas į ateitį“, Pindaras parodo, jog poeto galioje yra priekin einantį laiką „sustabdyti“ ir atskleisti: potencialą ar pažadą⁶⁷ „ateityje“ išpildantį chronologinį vyksmą pateikti kaip vieną išsistatytą darinį, sudarytą iš visų savo vystymosi stadijų, kurių pradžia prasmingai siejasi su pabaiga.⁶⁸

Vis dėlto šiame skyriuje gilinsimės ne į sąvokas ir jų taikymą, bet į principus, pagal kuriuos Pindaro epinikinėje poezijoje vaizduojamas laikas koreliuoja su erdvėje esančiais objektais, komunikuodamas nugalėtojo tapatybę ir įtvirtindamas jos pretenziją į išliekamumą.

2 *Olimpinėje odėje* išskylančio Krono bokšto įvaizdžio paralelizmą su Olimpijos Krono kalva jau šiek tiek aptarėme kalbėdami apie kosmografines ribas. Šios odės įžangoje padaroma reikšminga skirtis, tematiškai ir struktūriškai pabrėžiama visame Pindaro epinikiniame kontekste: „O lyrą valdančios giesmės, kokį dievą, kokį herojų, kokį vyrą džiugiai apgiedosime?“ (ἀναξιφόρμιγγες ὕμνοι, / τίνα θεόν, τίς ἦρωα, τίνα δ' ἄνδρα κελαδήσομεν; *Ol.* 2.1–2). Čia išryškėja trys giesmėse veikiančių figūrų tipai pagal hierarchinę tvarką: pirmiausia pasaulį valdantys dievai, tuomet herojai, dažnai turintys dieviškos prigimties sėklą ir pajėgiantys daugiau, nei paprasti mirtingieji, galiausiai – žmogus, trapiusia ir silpniausia grandis iš trijų. Praeitame skyriuje jau užsiminėme, jog hierarchinius skirtumus tarp trijų figūrų tipų nužymi jų galimybės peržengti kosmines ribas: dievai ribas transcenduoja be jokio vargo, herojai, kaip kad Heraklis ar Persėjas, gali, nors ir su iššūkiais, pasiekti Oikumenos ribas, tačiau peržengia jas tik dievų valia, o štai žmonės aukščiausias ribas pasiekia paraleliniuose „formatuose“, mikrokosmo lygiu atkartojančiuose aukštesnius hierarchijos lygmenis, pvz. laimėdami žaidynėse arba karaliaudami („aukščiausia riba yra karaliams“, τὸ δ' ἔσχατον / κορυφοῦται βασιλεῦσι, *Ol.* 1.113–4). Taip pat yra ir su laiku: dievai gyvena amžinybėje, herojai ten patenka dėl pirmųjų mitologinių-istorinių civilizacinių steigčių ir šlovės dėka – per amžiną atmintį, o mirtingas žmogus – tais atvejais, kai atitinka

⁶⁶ Žr. *Ol.* 10.54.

⁶⁷ Žr. *N.* 4.41–4: ἐμοὶ δ' ὅποιαν ἀρετὰν / ἔδωκε πότμος ἄναξ, / εὖ οἶδ' ὅτι χρόνος ἔρπων πεπρωμέναν τελέσει „gerai žinau, kad viešpataujančios dalios man suteiktą puikumą šliaužiantis laikas išpildys ir atves iki tobulumo“. Šiame pavyzdyje matome, jog laikas veikia kaip poetui duoto potencialo išpildytojas, aktualizuoja.

⁶⁸ Žr. Segal *1 Nemėjinės odės* analizę (1974), kurioje parodoma, kaip funkcionuoja mitinis Pindaro χρόνος, išreiškiantis dievišką planą, vedantį iki karūnuojančio pasiekimo. Iliustracijai pasirenkamos *1 Nemėjinės odės* 46–7 eilutės, kuriose „laikas priverčia [Heraklio] smaugiamas gyvates iškvėpti gyvastį“. Pasak Segal, laikas čia veikia panašiai kaip lemtis, nuo gyvenimo pradžių vesdamas Heraklį link jam skirtosios šlovės ir didybės.

žmonėms nustatytas šlovės paradigmas. Taigi skirtis tarp dievo, didvyrio ir žmogaus mums svarbi kalbant apie laiko ir erdvės koreliaciją, gimdančią pindarišką galimą pasaulį – ne tik jo erdvinę reprezentaciją, kuri bendrais geografiniais taškais supanašina giesmės pasaulį su referuojamuoju, bet ir dėsnius, kurie *atskiria* giesmės pasaulį nuo jo provaizdžio, šiuo atveju iš tikrovės išbraukdama mirties absoliutumą. Giesmės pasaulio dėsniai leidžia egzistuoti amžinybei. Matysime, jog Pindaro galimame pasaulyje amžinas gyvenimas atmintyje žmogui tampa prieinamas tiek, kiek jis geba įeiti į dievišką laiko paradigmą, per savo veiklą ir pasiekimus surišdamas savo tapatybę su kelis laiko klodus perveriančiais, išliekamąją vertę turinčiais erdviniais objektais.

2 *Olimpinėje odėje* Pindaras iškelia ir kitą svarbų teiginį: laikas yra visa ko tėvas (χρόνος ὁ πάντων πατήρ, 16). Tokiu būdu laikas, χρόνος, subtiliai susiejamas su dievu Kronu, ne vienoje vietoje tituluojamu Dzeuso tėvu (Dzeusą vadinant Κρόνιος, *Ol.* 2.12; Κρόνου υἱός, *I.* 1.50, Κρονίδης, *I.* 2.23), arba Olimpo dievų tėvu (dievus vadinant Κρονίδαί, *O.* 9.56; *P.* 2.25; *I.* 8.46; Κρόνου παῖδες, *P.* 3.94). Laikas tampa pasaulio tvarkos pradininku, visai kaip Kronas juo tampa pradėdamas šią tvarką atstovaujančius ir prižiūrinčius Olimpo dievus. Tad laikas mus sujungia su kosmogonine pradžia, kuri žymi pasaulio tvarkos susiformavimą. Kartu leidžiama suprasti, jog aliuzyviai nurodomą hesiodišką chaosą sekęs kosmogoninis etapas apėmė laiko ir dievų, kitaip tariant – tvarkos, kosmo, atsiradimą. Pasaulio pradžia taip pat veda prie kosmogoninei sferai priklausančių pirminių pasaulio struktūrų, tokių kaip kalnai, salos ir upės. Nors Pindaras nepasakoja kosmogoninių gamtos objektų susiformavimo mitų, epikinėse odėse jie yra siejami su dievais, kurie juos globoja, juose gyvena, ties jais pasireiškia ir steigia patys ar įkvepia herojus steigti jiems skirtas šventoves. Pavyzdžiu galėtų būti Dzeuso valdomais dievų namais laikomas Olimpo kalnas Pierijoje, jo globojamas Alfėjo upės slėnis (*Ol.* 2.11–2), į kosmo pergalę prieš chaosą nurodantis Etnos ugnikalnis. O, pavyzdžiui, Delo sala aiškiai įvardijama kaip sutverta dievo (θεοδύματα, *O.* 6.59). Tokiu būdu Pindaro minimi gamtiniai objektai įgyja archajiškumo, dieviškumo, netgi antlaikiškumo aspektą – jie egzistuoja viename laiko klode su dievais, susieja su pasaulio pradmenimis, yra jo materialiai išraiška ir pagrindas. Suprantant, jog šio galimo pasaulio tvarkoje su dievais susiję objektai tvers tiek, kiek jų šventieji steigėjai ar gyventojai, galima teigti, jog jie referuoja į pamatinį dievišką laiko klodą, pasižyminti nekintamumu ir taigi – amžinumu.

Vis dėlto ryškiausiai laiko ir erdvės sąsają Pindaro odėse išreiškia Krono kalva. Jau buvome atkreipę dėmesį į šios kalvos įvaizdžio paralelizmą su 2 *Olimpinės odės* Krono bokštu: kalva reprezentuoja pergalės aukštybę, o bokštas žymi Palaimintųjų salą, kurią prieina tie, kurie Hado karalystę

pasiekia šlovingai apdainuoti. Ši ašis, verianti du olimpinio kosmo aukštus ir nukreipta į trečiąjį, priklauso dieviškos, pirmapradės pasaulio struktūros pagrindams. Į jos senumą ir pirmapradiškumą nurodo, pirmiausiai, pats pavadinimas, susiejantis su dievų tėvu Kronu, o tuomet – šiuo vardu grįstas jos paralelizmas su Hade egzistuojančiu Krono bokštu, parodantis jos išisaknijimą ne viename, bet dviejuose kosmo sluoksniuose. Bet Krono kalvos svarbą visiems trims hierarchiniams kosmo luomams gerai atskleidžia ir su šiuo gamtos monumentu siejami įvykiai, kuriuose skirtinguose laiko etapuose figūruoja dievai, herojai ir žmonės.

Pradėkime nuo Krono kalvos sąsajos su dieviškuoju laiku. Hagesijui Sirakūziečiui skirtoje 6 *Olimpinėje odėje* Pindaras pateikia etiologinį pasakojimą apie tai, kaip Olimpijoje, dar prieš žaidynių įsteigimą, buvo įkurtas pranašiškas Dzeuso altorius. Altoriaus įsteigimo istorija taip pat atveda prie Hagesijo Sirakūziečio giminės iš tėvo pusės, pranašiską altorių prižiūrinčių Dzeuso šventikų Jamidų, genealoginių pradmenų: Apolono sūnus, giminės pradininkas Jamas, ant Krono kalvos iš tėvo įgijęs pranašystės dovaną, sužino, kad ateityje Heraklis čia įsteigs žaidynes ir, Apolono paliepimu, tam laikui atėjus įkuria pranašiską Dzeuso altorių (*Ol.* 6.64–71). Krono kalvos viršūnėje jam atsiskleidžia toks laikas, kokį jį regi dievas.

Jamas, Poseidono dukters Evadnės ir Apolono sūnus, buvo pagimdytas slapčia nuo užsirūstinusio motinos patėvio Aipito ir krūmynuose užaugintas gyvačių (29–47). Paaugęs jaunuolis nakties tamsumoje (νυκτὸς ὑπαίθριος, 61) nusileido į Alfėjo upę (Ἀλφεῶν μέσσω καταβάς, 58) ir savo senelio Poseidono ir tėvo Apolono ėmė melsti „garbės rūpintis žmonėmis“ (λαοτρόφον τιμάν, 60). Tuomet jis išgirdo savo tėvo Apolono balsą, kviečiantį jį pakilti (ὄρσο, τέκος, 62) ir pakluses užkilo (ἵκοντο, 64) ant „stačios aukštojo Krono kalvos uolos“ (ὑψηλοῦ πέτραν ἀλίβατον Κρονίου, 64). Kai kurie mokslininkai Krono kalvą nusakanti būdvardį ἀλίβατος (ἡλίβατος) sieja su daiktavadiu ἥλιος ir mano, jog jis akcentuoja ne tik kalvos aukščio, bet ir šviesumo aspektą, kuris leidžia Krono kalvą nusakyti kaip „vietą, ant kurios pirmiausiai nužengia kylantis ἥλιος“ (Drachmann 1903, 109b; Nash 1975, 110). Tokiu būdu Jamo kelionę iš Alfėjo upės žemumos ir nakties tamsos aukštyn į Krono kalvą galima skaityti kaip (žmonijos) pakilimą iš chtoninio, pirmykščio būvio ir nežinios į žinojimo šviesą, civilizaciją, reprezentuojamą Krono kalvos viršūnės ir Foibo, su saule, šviesa ir pranašyste susijusio Jamo tėvo. Ties šios kalvos viršūne Apolonas padovanoja Jamui žinojimą, kurio įgijimas nusakomas taip:

ἔνθα οἱ ὄπασε θησαυρὸν δίδυμον / μαντοσύνας, τόκα μὲν φωνὰν ἀκούειν / **ψευδέων ἄγνωστον**,
εὗτ' ἂν δὲ θρασυμάχανος ἐλθὼν / Ἡρακλῆς, σεμνὸν θάλος Ἀλκαϊδᾶν, πατρὶ / ἑορτάν τε κτίση
πλειστόμβροτον τεθμόν τε μέγιστον ἀέθλων, / Ζηνὸς ἐπ' ἀκροτάτῳ βωμῷ τότε' αὖ χρηστήριον θέσθαι
κέλευσεν (65–70).⁶⁹

Čia esminis momentas – pakilus į Krono kalvą įvykstantis susitikimas su dievu ir atsiveriantis tiesos pažinimas, įtraukiantis ir ateities žinojimą. Svarbi įvykių chronologija: viena vertus, Jamo susitikimas su Apolonu atskleidžia, jog apdainuojamu momentu Olimpinės žaidynės Heraklio dar neįkurtos; kalbama apie mitologinę praeitį, kurios gelmę išreiškia ne specifinis laiko matas, bet to momento pozicionavimas prieš kitą mitologinį įvykį – žaidynių įkūrimą. Kita vertus, tampa aišku, jog Krono kalva dar iki Jamo ar Heraklio pasirodymo buvo sakrali, dievybės globojama vieta, kurioje žmogiškoji tikrovė liejosi su dieviškąja – vėlesnė civilizacinė steigtis tik pažymėjo jau iš anksto kosmo struktūroje įsteigtą reikšminį tašką. Toks vaizdavimas dera su kalno įvaizdžiu senovės graikų diskurso pasaulyje. Senovės graikų religijoje kalnų viršūnės būdavo laikomos dievo ir žmogaus susitikimo vieta, riba, ties kuria žmogus labiausiai priartėja prie dievų kosmo sferos – dangaus; tai liudija kalnų ir kalvų viršūnėse statytos dažniausiai Dzeusui, tačiau ir kitiems dievams pašvęstos šventyklos (žr. Cook 1914, 165; Leeuw 1967, 55; Eliade 1987, 38–9; Buxton 1992, 5). Taigi, *6 Olimpinė odė* įveda tai, ką Vivante vadina mitiniu laiku.⁷⁰ Įtvirtina Krono kalvos archaiškumą, jos priklausymą tiems patiems kosmo pradmenims, kuriems priklauso ir dievai. Ji taip pat atskleidžia šį gamtinį objektą kaip žmogiškosios ir dieviškosios tikrovės sandūros tašką, ties kuriuo tampa įmanomas aukštesnis žinojimas, sinchroninis praeities, dabarties ir ateities regėjimas. Šiame taške išryškėja žaidynių nulemtumas, įvykio egzistavimas dieviškoje apvaizdoje.

Krono kalvos sąsają su laiku ir sinchronine jo patirtimi dar ryškiau iškelia *10 Olimpinė odė*, pasakojanti Olimpinių žaidynių įkūrimo istoriją. Šioje odėje, skirtoje bokso rungtyje nugalėjusiam Hagesidamui iš Vakarinių Lokrų,⁷¹ įvyksta Apolono Jamui nurodytasis įvykis: Heraklis įkuria Dzeusui

⁶⁹ *Ten jam suteikė dvigubą pranašystės lobį: pirma, tuo metu girdėti balsą, nepažįstantį melagysčių, antra, tada, kai atvyks drąsiai mąstantis Heraklis, Alkidų šventa atžala, ir įkurs savo tėvui žmonių gausiai lankomą šventę ir didingiausią žaidynių tradiciją, paliepė ant aukščiausio Dzeuso altoriaus įsteigtą orakulą.*

⁷⁰ Anot Vivante (1972, 113–4), mitinis laikas pasižymi galia surišti įvykių seką į aukštesnę prasmę (šiuo aspektu jis artimas „likimo“ kategorijai); tai dieviškas laikas, turintis vertę anapus dabarties momento ir pats veikiantis panašiai kaip dievas ar apvaizda. Plg. Bakhtiną, pasak kurio, mitologinis laikas yra neapibrėžtas, tačiau į konkrečią geografinę lokaciją įsišaknijęs praeities laikas, kurio metu vyksta mitologiniai įvykiai (1981, 104).

⁷¹ Gr. Λοκροὶ Ἐπιζεφύριοι – miestas Brutijoje, pietinėje Italijoje, įkurtas graikų kolonistų iš Lokridės.

pašvęstas Olimpines žaidynes. Laiko įvaizdžiai naudojami jau nuo pat pradžių: pradžioje, atsiprašydama dėl delsimo sudėti Hagesidamui žadėtą pergalės odę, poetas paaiškina, jog jį sugėdino ir „skolą atiduoti“ paskatino „iš toli atvykęs būsimas laikas (ateitis)“ (ἐκαθεν γὰρ ἐπελθὼν ὁ μέλλων χρόνος, 6). Išskirtinis ateities žinojimas paskatina poetą šlovinant Hagesidamą, jo pergalę ir kilmės kraštą, papasakoti istoriją, kaip Heraklis, gudrumu ir jėga įveikęs priešus (kuriamas paralelizmas su bokso rungtyje pasižymėjusiu apdainuojamuoju), įrengė Altidę, šventąją Olimpijos teritoriją, iš karo grobio, surinkto sunaikinus Augėjo miestą, ir suteikė Krono kalvai jos pavadinimą:

ὁ δ' ἄρ' ἐν Πίσᾳ ἔλσαις ὄλον τε στρατὸν / λαίαν τε πᾶσαν Διὸς ἄλκιμος / υἱὸς σταθμᾶτο ζάθεον
ἄλσος πατρὶ μεγίστῳ· περὶ δὲ πάξαις Ἄλτιν μὲν ὄγ' ἐν καθαρῷ / διέκρινε, τὸ δὲ κύκλῳ πέδον / ἔθηκε
δόρπου λύσιν, / τιμάσαις πόρον Ἀλφειοῦ / μετὰ δώδεκ' ἀνάκτων θεῶν. καὶ πάγον / Κρόνου
προσεφθέγγατο· πρόσθε γὰρ / νόνημος, ἅς Οἰνόμαος ἄρχε, βρέχετο πολλᾶ νιφάδι. ταῦτα δ' ἐν
πρωτογόνῳ τελετᾶ / παρέστη μὲν ἄρα Μοῖραι σχεδὸν / ὅ τ' ἐξελέγγων μόνος / ἀλάθειαν ἐτήτυμον /
χρόνος. τὸ δὲ σαφανὲς ἰὼν πόρῳ κατέφρασεν, / ὅπα τὰν πολέμοιο δόσιν / ἀκρόθινα διελὼν ἔθυε καὶ
πενταετηρίδ' ὅπως ἄρα / ἔστασεν ἑορτὰν σὺν Ὀλυμπιάδι πρώτῃ / νικαφοριασί τε (43–58).⁷²

Toliau laiko pasakojama (χρόνος [...] ἰὼν πόρῳ κατέφρασεν, 55) istorija išvardija pirmuosius žaidynių laimėtojus, kuriems skambanti pergalės daina (ἐγκώμιον, 76) tampa laidu, surišančiu praeitį ir dabartį: „ir dabar, sekdami pirmosiomis pradžiomis, [...] šlovinšime griauštinį“ (ἀρχαῖς δὲ προτέραις ἐπόμενοι καὶ νῦν [...] κελαδησόμεθα βροντὰν, 77–9), – paskelbia iš laiko pasakojimo vėl išnyrantis poeto balsas. Pasakojimas leidžia mums padaryti du svarbius pastebėjimus.

Visų pirma, Heraklis, pusdievis herojus, įvykdo civilizacinę steigti: padeda šventosios Altidės pamatus ir įkuria šventąsias Olimpines žaidynes. Šis įvykis tiesiogine to žodžio prasme yra riba, nuo kurios graikai pradeda chronologiškai matuoti laiką. Jeigu viskas prieš pirmąsias žaidynes buvo nepažinus, mitinis dievų laikas, glaudžiantis dalykų sėklas, tačiau neturintis aiškių žymeklių, išskyrus įvykių sekos logiką (atkreipkime dėmesį, jog 6 *Olimpinėje odėje* ateitis, kurią išvysta Jamas, nėra nusakoma naudojant sąvoką ὁ (μέλλων) χρόνος, o tik pasitelkiant įvykių seką žyminčius deiktinius laiko

⁷² Dzeuso drąsusis sūnus, Pisoje surinkęs visą kariuomenę ir visą grobį, atmatavo aukščiausiajam tėvui švenčiausią giraitę. Iš visų pusių aptvėręs Altidę ir ją atvirumoje pažymėjęs, plotą aplinkui padarė polsiaviete valgymui, pagerbęs Alfėjo vagą kartu su dvylika valdančiųjų dievų. Ir davė jis vardą Krono kalvai, mat anksčiau, kai valdė Oinomajas, [buvo] bevardė ir žliaugė sniegu. Šiose pirmgimystės apeigose stovėjo Moiros ir šalia – laikas, vienintelis įrodantis tikrąją tiesą. Jis gi eidamas į priekį papasakojo akivaizdžią teisybę apie tai, kaip padalinęs karo gėrybes, geriausias iš jų paaukojo sudegindamas ir kaip įsteigė kas ketverius metus vykstančią šventę su pirmąja Olimpiada ir laimėtojais.

prieveiksmius τόκα..., εὔτε), Heraklis, reprezentuodamas ir dievą, ir žmogų, Pindaro pasaulyje padaro svarbų steigiamąjį veiksma, dievų pavyzdžiu „tverdama“ iš chaoso tvarką ir įvesdamas chronologinę pradžia. Tai parodo χρόνος – steigties akimirka į ateitį judėti pradedančio ir apie žaidynių laimėtojus pasakoti pradedančio laiko – įvaizdis. Heraklis įkūnija savo pusdievišką prigimtį ir tuo, jog įvykdo steigti ne tik dievo garbei, bet ir žmogaus, civilizacijos gerovei. Jis duoda pradžia žaidynėms, kurių tradicijos tėkmėje herojų genealogijos pereis į garsių karvedžių, politikų, žynių, valdovų ir atletų genealogijas, kurių atstovai figūruoja Pindaro dabartyje. Tai – mitines šaknis turinčios, bet jau istoriškai prieinamos genealogijos, kurias atstovauja asmenybės, Pindaro apdainuojamoje šiandienoje atliekančios civilizaciją charakterizuojančius ir sutvirtinančius veiksmus: jos valdo, stato miestus, užima atsakingas pareigybes, ar, Hagesidamo atveju, įrodo savo bei gimtojo polio puikumą žaidynėse. Galime teigti, jog Pindaro epikinėje poezijoje herojai ir didvyriai yra jungtis tarp mitinio ir istorinio laiko: Heraklis, Ajakas, Batas ar Jamas⁷³ yra civilizacinių orientyrų steigėjai. Į žmogui nepažinų gamtos reiškinių pasaulį jie įneša tvarką, leidžiančią tvarkyti laiką ir erdvę pagal žmonijai aktualius matus ir vertes. Tad herojų laikas egzistuoja dieviško antlaikiškumo bei žmogiškojo istoriškumo sandūroje ir susitelkia apie sakralios reikšmės civilizacines steigties, kurios duoda pradžia šventovėms, altoriams, orakulams. Kartu ši laikinė riba yra paralelinė dievo ir žmogaus kosmo sritis skiriančiai erdvinei ribai tarp Olimpo ir Oikumenos: tad Krono kalva, viena vertus, pabrėžia ir dievo bei žmogaus neišdildomą skirtumą, kita vertus – vienintelę erdvę, kur abi prigimtys gali leistinu būdu susitikti.

Antrasis pastebėjimas liečia poeto ir χρόνος vaidmenų sugretinimą – ir veda prie trečiojo Pindaro galimame pasaulyje aktualaus laiko sluoksniu, padedančio pagrįsti ir aktualizuoti laimėtojo pretenziją į amžinybę. Jau anksčiau aptartoje *6 Olimpinėje odeje* susidūrėme su mintimi, jog nuo Krono kalvos atsiskleidžia tokia tikrovė, kokią ją regi dievas. Paskui tėvo Apolono balsą į kalvą pakilęs Jamas gauna dovaną girdėti „melagysčių nepažįstantį balsą“ (φωνὰν ἀκούειν / ψευδέων ἄγνωστον, *Ol.* 6.67), kuris jam atskleidžia su Olimpijos vietove susijusią ateitį. *10 Olimpinė ode* dar labiau išryškina nuo Krono kalvos atsiveriančią ypatingą pasaulio tvarkos perspektyvą. Herakliui įkuriant Olimpines žaidynes ir teikiant vardą Krono kalvai, „pirmgimystės“ akimirkoje dalyvauja likimo deivės, Moiros, ir laikas, kuris vienintelis atskleidžia tikrą tiesą (ἀλάθεια, *Ol.* 10.53). Personifikuota Tiesa – dievybė, Dzeuso dukra (θυγάτηρ / Ἀλάθεια Διός, 10.4) – invokuojama jau pačioje *10 Olimpinės odės* pradžioje, poetui apgailestaujant dėl pamirštos priedermės sudėti bičiuliui pergalės giesmę (ἐπιλέλαθ', 10.3). Nuskambėjęs

⁷³ Heraklis įkuria Olimpines žaidynes, Ajakas – Aiginos miestą, Batas – Kirėnę, Jamas – Dzeuso orakulą Olimpijoje.

žodžių žaismas, pabrėžiantis žodyje ἀλάθεια glūdinčią šaknį λήθη, sąvokai kontrastuojant su (ἐπι)λανθάνομαι sąvokoje egzistuojančiu užmaršties aspektu, yra svarbi nuoroda į tai, kaip Pindaro epikinėse odėse reikėtų suprasti žodį ἀλάθεια. Priešingai negu pas Homerą, kur ἀλάθεια yra taikoma vien kaip melo antonimas,⁷⁴ Pindaro ἀλάθεια „šalia sudėtingų asociacijų su atmintimi ir memorializacija [...] reprezentuoja platų reikšmių spektrą, kurio nepajėgia išreikšti paprastas Slaterio apibrėžimas – tiesa“ (Park 2013, 19). Komornicka siūlo net aštuonis pindariškosios ἀλάθεια aspektus, įskaitant *tikrovę*, autentiškumą, „tai, kas yra tikra poetiniame kūrinyje, kuris remiasi tikrovės imitacija, o ne gryna fikcija“ (Komornicka 1972, 252–3). 10 *Olimpinės odės* kontekste akivaizdu, jog ἀλάθεια, kurią atskleidžia χρόνος, apibūdina tikrovę – arba, galima sakyti, tikrovėje glūdinčią (pergalės) prasmę. Tik laikas, kuris chronologinėje eigoje parodo keletą tarpusavyje susijusių etapų, atskleidžia pradžios sąryšį su pabaiga, Heraklį ir jo žygdarbius leidžia sieti su pirmaisiais atletais ir Dzeusą šlovinančiomis jų pergalėmis, kurios gyvos poeto atkuriamoje atmintyje, kuri tolygi tiesai kaip „neužmarščiai“. Savo ruožtu, laikas Hagesidamą iš Vakarinių Lokrų atskleidžia ne kaip *idiotēs*, bet kaip dieviškoje apvaizdoje regimos visumos dalį, vedantį šventą tradiciją į ateitį. Žmonių veiksmai, įvykdyti sekant tikrovėje numatytais sakraliomis trajektorijomis, yra tikri, teisingi ir todėl nepamirštami.

Paprastai žmogus nėra pajėgus išvelgti tokio prasminio istorijos integralumo, stokodamas išvalgos į dalykų pradmenis ir baigtis. Bet čia savo galią parodo poetas, kuris atskleidžia aiškiai regis tai, ką regėjo Jamas, ir tai, ką regi χρόνος – su pastaruoju jis susitapatina, auditorijai perpasakodamas tą „akivaizdžią“ (σαφανές) tiesą, kurią žaidynių steigties akimirką pradeda pasakoti laikas. Šis lyg epinikinis poetas išvardija pirmųjų nugalėtojų vardus. Šalia stovi likimo deivės, dar labiau pabrėžiančios žaidynių prasmėje veikiančią apvaizdą ir šio civilizacinio įvykio išsisknijimą tikrovėje. Taigi poetui duota matyti tai, ką nuo Krono kalvos regi dievas, laikas ir pranašas: kosminį su žaidynėmis susijusių įvykių tarpusavio sąryšį. Čia reikšmingai iškyla Sigelman pastebėjimas apie tai, jog senovės graikų amžinybė nėra nesibaigiantis linijinis tęstinumas – tai sinchroniškumas, kuomet praeitis, dabartis ir ateitis egzistuoja kaip tarpusavyje prasmingai susijusios visumos dalys.⁷⁵ „Vietoje to, kad skelbtųsi esąs aiškiaregys kaip Hesiodas ir Bakchilidas, Pindaras mums leidžia atsistoti į pranašo vietą ir iš vidaus pamatyti, koks darbas vyksta sugaunant ir išreiškiant pranašo viziją. [...] Pindaro giesmės nemirtingumo

⁷⁴ Apie *alētheia* sąvoką Homero epuose žr. Starr (1968, 349) ir Cole (1983, 9), kurie pastebi, kad ši sąvoka yra naudojama nusakyti žodinei tiesos išraiškai (o ne metafizinei, nurodančiai į reiškinius grindžiančią tikrovę).

⁷⁵ Sigelman pateikiami pavyzdžiai: Homero Kalchantas, kuriam Apolonas suteikia μαντοσύνη, dovaną žinoti viską „kas yra, bus ir buvo“ (τά τ'έόντα τά τ'έσσόμενα πρό τ'έόντα, // 1.70) ir Aischilo Kasandra, kuri tragedijos monologe vienu metu mato visas tris Atrėjo namų kartas (Sigelman 2016, 5).

paslaptis: nesvarbu, kada ir kaip giesmės yra klausoma ar skaitoma, nesiliaujantis poetinis darbas nuolatos konstruoja praeities, dabarties ir ateities vienovę“ (Sigelman 2016, 6). Krono kalva tampa kosminiu apžvalgos tašku, nuo kurio žvelgiant laikas ir erdvė yra sutvarkomi į aprėpiamą vienį ir pasaulis įgyja prasminius kontūrus. Tai taškas, kur praeitis, dabartis ir ateitis koegzistuoja kaip sinchroniškumu perteikta amžinybė, sustabdyta dieviškoje vizijoje, kurią galime vadinti κόσμος. Ir tai taškas, nuo kurio pačią odę suprantame kaip tokio kosmo reprezentaciją. Kartu su poetu atsistoję ant Krono kalvos galime suvokti, jog amžina yra tai, kas įprasminata pamatinėje tikrovės struktūroje.

Tokia yra Hagesidamo pergalė. Ji tokia tampa dėl atleto prigimtinio puikumo ir pastangų, dėl dievo malonės ir ypač poezijos galios, kurios veikimo dėka jaunuolio iš Vakarinių Lokrų pasiekimas yra įterpiamas į pamatinę tikrovės struktūrą. Pergalė leidžia poetui išvysti Hagesidamą taip (τὸν εἶδον, 100), kaip jis apibūdinamas giesmės pabaigoje: prie Dzeuso altoriaus švytintis Ganimedo jaunyste (99–105). Tai – Hagesidamui skirtas poeto pažadas šia giesme palikti jį amžinai jauną ir triumfuojantį Dzeusui. Čia svarbu paminėti dar vieną dalyką: priešingai nei dievas ar didvyris, atletas negali pats savęs įrašyti į kosmo struktūrą. Tą gali dievai, kurie užsiima fundamentaliosiomis kosminėmis steigtimis: jų padėti ar gyvenami pasaulio pagrindai – gamtiniai monumentai, tokie kaip kalnai, salos, upės – yra tvariausia, patiems dievams vienalaikė pasaulio dalis. Herojai, savo ruožtu, vykdo sakralias civilizacines steigtis: stato šventyklas, aukurus, orakulus, įkuria žaidynes, miestus, pradeda išskirtinių vyrų gimines ir pan. Jų įkurtos tvarios civilizacinės struktūros ir jų pačių kapai (*hēroa*) tampa juos primenančiais, po mirties įkūnijančiais monumentais.⁷⁶ Ir nors Pindaro apdainuojami laimėtojai taip pat dažnai yra steigėjai (Hieronas įkuria Etnos miestą (*P.* 1), Psaumidas Kamarinietis padeda atstatyti sunaikintą Kamariną (*Ol.* 4; *Ol.* 5)), vis dėlto pagrindinis jų pasiekimas – pergalė atletinėse žaidynėse, dėl kurių jie nusipelno memorializacijos, – nėra savaime išliekamosios vertės monumentai. Monumentalizacijai reikia poeto, kuris suteiktų iškovotai pergalei tvarų pagrindą pasaulyje. Tai ypač išryškina šios *1 Olimpinę odę* kulminuojančios eilutės, besikreipiančios į vežimų lenktynėse nugalėjusį Hieroną Sirakūzietį (106–111):

⁷⁶ Daugiau apie herojų kulto svarbą senovės graikų polio kultūrai žr. Burkert 1985, 204–7.

θεὸς ἐπίτροπος ἐὼν τεαῖσι μήδεται / ἔχων τοῦτο κᾶδος, Ἰέρων, / μερίμναισιν· εἰ δὲ μὴ ταχὺ λίποι,
/ ἔτι γλυκυτέραν κεν ἔλπομαι / σὺν ἄρματι θοᾷ κλειῖξιν, ἐπίκουρον εὐρῶν ὁδὸν λόγων / παρ' εὐδείελον
ἐλθῶν Κρόνιον.⁷⁷

Tai ne Hieronas, iškovojęs pergalę, keliauja ant Krono kalvos, bet poetas,⁷⁸ kurio darbas yra Hierono pergalę susieti su tuo, kas neišdildoma, amžina – Krono kalvos reprezentuojama pasaulio tvarka, pačiame žaidynių steigime užkoduotoje jų prasmėje, apjungiančioje praeitį, dabartį ir ateitį. Tokiu būdu poetas pats tampa vienu iš civilizacinių steigėjų, savo įgaliojimus steigti kosmą gaudamas iš nugalėtoją ir poeziją globojančių dievų, empiriniame pasaulyje pasireiškiančių šalia sakralia verte ir archaiškumu pasižyminčių gamtos monumentų.

Taigi Pindariškoje pasaulio vizijoje χρόνος veikia kaip „išpildytojas“, kuris aktualizuoja tikrovės struktūroje įrašytą lemtį, atskleisdamas civilizacijai reikšmingų papročių ir atleto pergalės prasmę. Šią pindariškojo laiko savybę iliustruoja *Olimpinėse odėse* figūruojanti Krono kalva, ties kuria pranašui ir poetui atsiskleidžia dieviškos ateities, dabarties ir praeities tarpusavio sąsajos. Ant Krono kalvos taip pat susitinka trys skirtingi laiko klodai: dieviškas ikiistorinis arba mitinis laikas, kuriam priklauso pasaulio pagrindai; herojiškas laikas, parvedantis prie pirmųjų civilizacinių steigčių ir žymintis perėjimą iš mitinio laiko prie chronologinės laiko sampratos; galiausiai – istoriškas žmogaus laikas. Ir nors žmogus yra laikina, efemeriška būtybė, poetui jį įterpus į prasminę grandinę ir susiejus su kultūrinėje atmintyje jau įamžintais, išliekamąją vertę turinčiais pasaulio objektais, jo tapatybė sutvirtėja ir virsta monumentu, kuris išlieka per dievo malonę ir žmonių atmintį.

3.5. Giesmė ir pasaulio architektūra

⁷⁷ Dievas, globodamas tavuosius reikalus, Hieronai, planuoja, jais rūpindamasis. Jeigu jis tavęs greitu metu nepaliks, viliuosi šventiškai apdainuoti dar didesnę saldybę greitajam vežimui, atrasdamas paslaugų žodžių kelią, kai lipsiu ant saulėtos Krono kalvos.

⁷⁸ *Ol.* 9 pateikia šiek tiek kitokį įvaizdį – ten ant Krono kalvos pergalės melodija užveda patį laimėtoją (*Ol.* 9.1–2). Tačiau ir šiuo atveju laimėtojo užvedime ant Krono kalvos dalyvauja poetas ir giesmė.

Išryškinius bei aptarus erdvės, laiko ir atminimo veikimo principus Pindaro projektuojamuose galimuose pasauliuose, belieka aptarti bendrą šiuos principus realizuojantį struktūrinį pamatą – pačią giesmę. Jau buvo užsiminta apie tai, jog Pindaro giesmė yra lanksti, keičianti pavidalą, galinti virsti laimėtoją įkūnijančiu pasauliu. Šiame skyriuje bus detaliau aptarta, kokiais įvaizdžiais Pindaras pabrėžia giesmės galią įgyti įvairiausių pavidalus, persikūnijant į laimėtojo tapatybę komunikuojantį pasaulį.

Mąstant apie giesmę kaip projektuojamo pasaulio pamatą reikėtų trumpam prisiliesti prie Pindaro metapoetikos. Galimą pasaulį valdančius dėsnius parodo ne vien erdvės ir laiko konfigūracijos, bet ir poeto balsas, tiesiogiai išsakantis, kas amžinos šlovės pasaulyje yra galima, teisinga ir tikra, ir koks yra poezijos vaidmuo amžiną šlovę padarant įmanomą. Atsiremkiye į šią poeto gnominę ištarą: giesmės pradmenys yra padėti dievų ir daimoniškų laimėtojo puikumo arba pasiekimų (ἀρχαὶ δὲ βέβληνται θεῶν / κείνου σὺν ἀνδρὸς δαιμονίαις ἀρεταῖς, ⁷⁹ N. 1.8). Šie žodžiai akcentuoja jau pabrėžtą mintį, jog prasminė struktūra, kurią poetas apdainuoja, erdvės ir laiko harmonija – kosmas, kurią atspindi atletinė pergalė, – neturėtų Pindaro auditorijos būti traktuojama kaip autorinė fikcija, tačiau kaip pačioje tikrovėje egzistuojanti tiesa, bendramatė su dievais. Poetas odėse save pristato kaip „aiškiaregį“, kuris, matydamas ir girdėdamas pamatinę tikrovės struktūrą dieviškos malonės dėka, sudeda ją į žodžius ir apnuogina tiems, kurie nėra apdovanoti kosminiu regėjimu. Jo balsas, gnominėmis ištaromis vis išskylantis įtvirtinti tiesas apie poeziją, šlovę ir pamaldumą, rodo autoritetą jas komunikuoti ir veikia kaip „kosmologijos mediatorius“ (Boeke 2005, 206). Tad apskritai pindariškoji giesmė yra tikrovėje esančio kosmo – grožio ir harmonijos, – pergalės metu blykstelinčio laimėtojo figūroje, atskleidimas. Poetas nevengia pabrėžti, jog dėl šios priežasties dieviška yra ir pati giesmė.

Giesmės dieviškumas parodomas tiek pačia giesmės struktūra – laiko ir erdvės ribų peržengimu, sujungiant vienas nuo kito kardinaliai nutolusius objektus ar įvykius į darnų savipakankamą kosminį vienetą, – tiek gnominiais įvaizdžiais, kuriais poeto balsas išreiškia giesmės mobilumą ir daugiapavidališkumą. Vienas iš ryškiausių įvaizdžių, pabrėžiančių giesmės galią kirsti laike ir erdvėje nutolusius taškus, iš toli pasiekti savo auditoriją ir akimirksniu susieti erdvėlaikyje nutolusius taškus, yra strėlė (βέλος, *Ol.* 2.84, 91; *Ol.* 9.8, 22; *Ol.* 13.95). Strėlė pabrėžia ir giesmės efektą: jos galią toli nunešti apdainuojamojo šlovę. *9 Olimpinė odė*, skirta Efarmostui iš Opo, prasideda teiginiu, jog Archilocho

⁷⁹ Kontekstui: ἄρμα δ' ὀτρύνει Χρομίου Νεμέα θ' ἔργμασιν νικαφόροις ἐγκώμιον ζεῦξαι μέλος. / ἀρχαὶ δὲ βέβληνται θεῶν / κείνου σὺν ἀνδρὸς δαιμονίαις ἀρεταῖς „Chromijo vežimas ir Nemėja ragina [mane] pagyrimo giesmę pakinkyti prie pergalingų darbų. Pradmenys yra padėti dievų ir šio vyro daimoniškų pasiekimų“, N. 1.9–10. Pažyminys – *kieno* pradmenys yra padėti? –yra eliptiškai praleistas, bet aiškiai numanomas iš prieš tai ėjusio sakinio: būtent, μέλος, giesmės pradmenys.

pergalės giesmė⁸⁰ užvedė nugalėtoją ant Krono kalvos (1–4). Šiuos žodžius seka poeto invokacija „toliašaudėms Mūzoms“ (ἐκαταβόλων Μοισᾶν, 5), išreiškianti tokį prašymą: pasiūsti giesmių lietu pas Dzeusą, ant šventosios Krono kalvos, ir į Pitonę (su mintimi apie tolimesnius Efarmosto laimėjimus). Šios strėlės, pasak poeto, nenukrisiančios, bet sėkmingai šlovinsiančios „vyrą iš garsiojo Opo“. Kiek toliau Pindaras taip pat pasižada „liepsnojančiomis dainomis“ (μαλεραῖς ἐπιφλέγων ἁοιδαῖς, 23) uždegti Efarmosto gimtąjį miestą – Opą, visur „greičiau nei sparnuotu laivu“ paskleisdamas žinią apie laimėjimą (21–5). Matyti, jog Pindaras naudoja strėlės įvaizdį, norėdamas pabrėžti, jog per jo giesmes reiškiasi dieviškas Mūzų veikimas, kurio dėka šlovė greitai plinta po atletinių varžybų miestus, laimėtojo kilmės kraštą, pasiekdama net Dzeusą, t.y. pačius dievus.

Tačiau toliašaudžių strėlių įvaizdyje slypi ir kitas svarbus sugretinimas: ἐκαταβόλος yra kultinis Apolono epitetas, kuriuo 9 *Olimpinėje odėje* nusakomos Mūzos, o 8 *Pitinėje odėje* Pindaras kreipiasi į patį Pitonės dievą, prašydamas malonės „regėti harmoniją“ (κατά τιν’ ἀρμονίαν βλέπειν, P. 8.61).⁸¹ Graikų religijoje žinomas kaip keliaujanti, staigiai erdvę perskrodžianti, plačios įtakos dievybė, kurios kultinės šventės Dele ir Delfuose organizuotos pagal jo atvykimų (*epidēmia*) ir išvykimų (*apodēmia*) į Hiperborėjus arba Likiją ciklą, jis taip pat yra ta dievybė, kuri per savo pavaldines Mūzas poetui suteikia išskirtinę galią regėti kosminę, sinchroninę pasaulio viziją. Taip Apolono veikimas apsireiškia giesmėje, kuri be vargo teleportuojasi po Oikumeną ir anapus jos, į praeitį ir į dabartį, tą darydama tiek retoriškai, savo pačios galimo pasaulio ribose, tiek sufleruodama laimėtoju greitam atnešamą populiarumą referuojamame pasaulyje. Giesmės galia perimti tokį dievišką poveikį atspindi giesmės vaidmenį graikų religijoje: Apolonui skirtų švenčių metu pajanas, Apolonui skirta kultinė giesmė, iškviesdavo dievą iš tolumų į šventės vietą (Burkert 1985, 146). Nuoseklu manyti, jog Pindaro giesmės taip pat invokuoja šio dievo erdvę ir laiką transcenduojantį, barjerus peršokantį veikimą. Aiškėja ir Pindaro tematiniai šuoliai, giesmei „it bitei lakstant nuo žiedo prie žiedo“ (P. 10.54–5). Giesmė, kaip ir jos įkvėpėjas Apolonas, be vargo teleportuojasi iš vieno erdvėlaikio taško į kitą, sudurdama juos tematinių sąsajų tinklu. Tad kosminę harmoniją Pindaras kuria ne chronologiniu naratyviniu, bet tematiniu nuoseklumu, kuris jam leidžia greitai daryti stambius šuolius per erdvę ir laiką.

⁸⁰ Apie Pindaro intertekstualumą ir nuorodą į Archilochą 9 *Olimpinėje odėje* žr. Pavlou (2008).

⁸¹ Plg. *Hymn. Hom. Apol.* 1, 63, 90, 134, 140, 158, 215, 222, etc.: ἐκατηβόλος, ἕκατος, ἐκατηβελέτης.

Kitas svarbus įvaizdis, pabrėžiantis giesmės galią transportuoti auditoriją į tolimiausius pasaulio kraštus ar seniai praėjusius laikus, yra giesmė kaip kelias arba kelionė (ὁδός, *Ol.* 1. 110, *Ol.* 6. 25, *N.* 7.51; οἴμος,⁸² *Ol.* 9. 47, *P.* 4. 248; κέλευθος, *Ol.* 6. 23, *I.* 4.1; πλόος, *N.* 3.27). 4 *Istminėje odėje* poetas gnomine ištara paskelbia turįs ypatingą dovaną: jam dievai suteikė galybę visur vedančių kelių (ἔσσι μοι θεῶν ἕκατι μυρία παντᾶ κέλευθος, *I.* 4.1). Kaip šie keliai funkcionuoja, atskleidžia 6 *Olimpinė odė*. Šioje, aptartajam Jamidų dinastijos palikuoniui Hagesijui Sirakūziečiui skirtoje giesmėje, kelio įvaizdis yra pasitelkiamas kaip jungtis tarp miniatiūrinio mito apie pranašą Amfiarają⁸³ 12–17 eilutėse ir Hagesijo genealoginių šaknų – pranašo Jamo. Mitinėje miniatiūroje, poetui prieš tai išreiškus intenciją pašlovinti Hagesiją, vieną iš Sirakūzų įkūrėjų, mulų lenktynių nugalėtoją, aiškiaregių šeimos palikuonį, papasakojama, kaip Tebų karalius Adrastas gedėjo pranašo ir sykiu puikaus karžygio Amfiarajo (12–16) – poetas užtikrina, jog šie žodžiai gerai apibūdina apdainuojamąjį Hagesiją (17). Tuomet poetas parodo savo autoritetą, išsikviesdamas Mūzas ir paragindamas Fintį (kaip manoma, Hagesijo vadeliotoją), „tiesiu keliu“ (κελεύθῳ ἐν καθαρᾷ, 23) vežti poetą pas tų „vyrų giminę“ (πρὸς ἀνδρῶν / [...] γένος, 24–5). Dar daugiau, poetas priduria Hagesijo mulams, kurie žino „kelį“ (ὁδὸν, 25), atverias „giesmių vartus“ (πύλας ὕμνων, 27), pro kuriuos simboliškai praėjus įvykių veiksmas perkeliamas į „Pitaną, šalia Euroto vagos“ ir į mitinius pradmenis, kuomet Poseidas pradėjo Jamo motiną Evadnę (28–30). Mūzų iškvietimu ir įsakmiu tonu, kuriuo valdo vadeliotojo, mulų, kelio ir vartų įvaizdžius, poetas demonstruoja savo žodžio autoritetą transportuoti pasakojimą, o kartu – auditoriją iš vieno laiko ir erdvės taško į kitą. Perkėlimai vyksta selektyviai vadovaujantis tematiniu susietumu arba prasmingumu, charakterizuojančiu projektuojamą ne atsitiktinį ir abstraktų, bet Hagesiją nusakantį kosmą. Kelio įvaizdis taip pat akcentuoja anksčiau minėtą hodologinį erdvės tvarkymo principą. Pindarui vaizduojant pasaulį kaip kelionę po laimėtojo tapatybei aktualius taškus, kelionės kontrolė išreiškia poeto galią kurti ir tvarkyti Hagesiją apibūdinantį kosmą, tokiu būdu atliekant dievų kosmines steigtis atspindintį veiksmą.

Galiausiai darnią, sakralią ir monumentalią giesmės vidinę architektūrą pabrėžia giesmės prilyginimai architektūrinėms konstrukcijoms.⁸⁴ 6 *Olimpinė odė* prasideda konstatuodama iškilmingą

⁸² Οἴμος – pažodžiui „kelias“, metaforiškai – dainos kelias, gija (LSJ). Žodis žinomas iš Homero epų ir *Homerinių himnų*, kur daugiausiai vartojamas dainos kelio prasme (pavyzdžiai Homeriniame korpuse detalai aptarti Bulloch 1985, 28–9).

⁸³ Mitinės miniatiūras arba proto-mitus Pindaras pasitelkia iliustruodamas einamąją odės temą. Žr. pvz. *P.* 9 arba *O.* 9, kur pasirodo mitinės miniatiūros apie Heraklį ir Patroklą (Carne-Ross, 1976, 8).

⁸⁴ Giesmės sulyginimus su architektūriniais statiniais žr: *Ol.* 6.1–4; *P.* 3.113; *P.* 6.7–8, 14–8; *P.* 7.3–4; *N.* 2.4; *N.* 8. 46–8.

intenciją, jog dabar poetas statys pastatą: iškels pastato fasadui auksines kolonas (χρυσέας [...] κίονας, 1–2), tarsi statytų nuostabią salę (θαητὸν μέγαρον, 2). Nurodoma, jog „pradedant darbą reikia pastatyti toliaspindį fasadą“ (πρόσωπον τηλαυγές, 3). Čia išryškėja architektūrinės dainos konstrukcijos aspektas: kaip ir pastatas, ji turi fasadą – įžangą, skirtą išreikšti kūrinio didybei; poetas giesmę stato (θέμεν, 4), tarpusavyje jungdamas struktūrinės jos dalis. Tuo tarpu 6 *Pitinė odė* akcentuoja giesmės architektūros sakralumą ir monumentalumą: šioje giesmėje poetas auditoriją nukelia į „pasaulio bambą“ (ὀμφαλὸν ἐριβρόμου / χθονός, 3–4), Delfus, kur auditorija su poetu procesijoje artėja prie Apolono slėnyje pastatyto (τετείχισται, 9) giesmių lobyno (ῥυμῶν / θησαυρὸς, 7–8), laukiančio laimėtojo Ksenokrato Akragantiečio. 14–8 eilutėse pranešama, jog šio lobyno švytintis fasadas (φάει δὲ πρόσωπον ἐν καθαρῷ, 14) pagarsins Ksenokrato pergalę, darančią garbę jo tėvui ir giminei. Lobynas minimas neatsitiktinai: tai nuoroda į Delfų šventojoje teritorijoje stovėjusius lobynus – dedikacijas dievams, kuriuos praeidavo Šventuoju keliu traukiančios šventinės procesijos.⁸⁵ Wilamowitz atkreipia dėmesį į šiame kontekste Pindaro naudojamą žodį *fasadas*, πρόσωπον: šventyklų teritorijose esančių lobynų fasaduose, itin matomoje vietoje, siekiant garbingai įamžinti aukotoją, būdavo įrašomas jo vardas (Willamowitz 1922, 139–40; Shapiro 1988, 4). Tad sulygindamas giesmę su Delfų lobynu Pindaras akcentuoja jos monumentalizuojančią, įamžinančią ir sakralią funkciją, parodydamas, jog pergalės giesmė yra laimėtojo ir poeto bendra atnaša žaidynių dievui, o kartu užtikrindamas, jog giesmėje įrašytas laimėtojo vardas, kaip ir įrašas Delfų lobyno fasade, per amžius garsins užsakovą. Tuo remdamiesi Pindaro tyrėjai pagrįstai teigia, jog giesmės sulyginimas su materialia struktūra funkcionuoja kaip jos prilyginimas dedikacijai, dievams atnašaujamai aukai (Kurke 2015, 1).

Tačiau manau, jog ten, kur Pindaras lygina giesmę su architektūriniais statiniais, galima išžvelgti ir kitą aspektą. Prisiminus *N.* 1.8, kur teigiama, kad giesmės pamatus arba pradmenis (ἀρχαί) padėjo dievai, o taip pat anksčiau aptartą mintį, jog giesmę Pindaras kuria žvelgdamas į dievų malonės dėka regimą harmoniją, galima daryti prielaidą, jog giesmė yra sakrali (dedikacinė) konstrukcija, kurią poetas renčia ant kosme jau egzistuojančių pamatų. Architektūra tampa tinkamu žodžiu nusakyti logiką, pagrindžiančią Pindaro odžių pasaulius.

Kaip matome, pindariškoji giesmė yra keičianti formą ir gali be vargo kirsti laiką ir erdvę, virsdama keliu, bite, vežimu, laivu ar strėle. Tačiau tuo pat metu ji, tarsi tvari architektūrinė konstrukcija,

⁸⁵ Iš lobynų įspūdingiausias buvo Sifno lobynas (žr. Herod. 3.57.2 ir Paus. 10.11.2).

remiasi į organizuotą vidinę struktūrą, kurią poetas, veikdamas kaip „kosmologijos mediatorius“, kuria pagal jam prieinamą dieviškosios tvarkos pavyzdį. Pindaro metapoetika, kuri artikuliuoja tokį giesmės gebėjimą įgauti laimėtojo pasaulio pavidalą, leidžia geriau suprasti pačios poezijos vaidmenį, įgyvendinant memorializacijos intenciją. Būtent giesmė yra fundamentali Pindaro galimo pasaulio egzistavimo sąlyga: jos valioje yra laiko ir erdvės dėsnų įvedimas ir kaitymas, komunikacija su dievais ir dabarties bei ateities žmonėmis, galia sukurti tokią tikrovę, kuri ne tik visais savo dėmenimis bylotų žmogaus dalyvavimo civilizaciją steigiančiuose ir įtvirtinančiuose įvykiuose prasmę, bet ir užtikrintų nemirštamą atminimą jo tapatybei.

4. Išvados

Šiame darbe analizuodami Pindaro pasaulėkūros principus parodėme, jog epinikijai kuria laimėtojus reprezentuojančias pasaulio versijas (mikrokosmus). Mums buvo svarbu pabrėžti, jog tokie mikrokosmai, Pindaro pozicionuojami panheleninio Olimpino kosmo rėmuose, gali būti laikomi unikaliais atminties monumentais, kuriuose laimėtojo tapatybė apibrėžiama ir įtvirtinama ne tiek per asmens charakterizaciją, bet veikiau per nuorodas į atminties taškus (*loci*) laimėtojui aktualiame pasaulyje. Per šiuos taškus parodomos konkrečios atleto buvimo pasaulyje apraiškos, o susiejant jo pergalę ir asmenį su mitologiniais bei istoriniais atskaitos taškais atskleidžiama laimėtojo pasiekimo prasmė ir mastas. Aplink pergalės įvykį sutelktus laimėtojų pasaulius, gimstančius tokios poetinės strategijos dėka, vadinome galimais pasauliais, siekdami parodyti, jog pačioje autoriaus kuriamo pasaulio struktūroje yra įdiegti laiko, erdvės ir priešastingumo dėsniai, įgalinantys atleto amžiną šlovę ir tvarų atminimą. Šiuose pasauliuose žaidynių laimėtojo įrašymas į dievų ir didvyrių kosmines paradigmas sukuria pagrindą praeitį (mitologiniai ir istoriniai precedentai, laimėtojo genealogija), dabartį (pergalė žaidynėse) ir ateitį (būsima amžina šlovė) apjungiančiai pergalės giesmei, turinčiai sakralią galią įterpti laimėtojo tapatybę į panheleninį kosmą, įsteigti diskurso pasaulyje laimėtoją primenančius, jo atminimą įtvirtinančius „mnemoninius maršrutus“.

Darbe taikyta kosmografinė prieiga leido sutelkti dėmesį į tai, kaip Pindaras tokius galimus pasaulius komponuoja. Matėme, jog erdvė ir laikas epinikijuose tvarkomi taip, kad kuo aiškiau pabrėžtų atleto pasiekimo prasmę ir įkontekstintų jo pergalę universalių sakralinių, mitologinių ir kultūrinių orientyrų lauke. Universalios nuorodos į panheleninius centrus: žaidynių šventoves, ir kosmines ribas:

Olimpą, Hada, sugestijuoja senovės graikų diskurso pasaulį, kuris apima ne tik su įvairiomis pasaulio sritimis susijusią mitologiją, bet ir atitinkamus tą pasaulį valdančius logikos, moralės dėsnius. Pasitelkęs atpažįstamus kosmografinius rėmus (Olimpinį kosmą), Pindaras į juos įveda partikuliarias *loci*, bylojančias apie laimėtojo namų kraštą, genealogiją, tradicijas, kitus precedentą pergalei kuriančius žygdarbius ir steigtis, ir tokiu būdu sukonkretinęs, „įsteigia“ tvarią naują laimėtojo tapatybę referuojamame pasaulyje (t.y. „tikrovėje“). Taip pat ir poetinis manipuliavimas laiko matmeniu padeda pozicionuoti pergalę kūrinio kosme. Laimėjimas duoda poetui pretekstą parodyti sakraliose žaidynių lokacijose atsiveriantį trijų laiko dimensijų – mitinės bei istorinės praeities, pergalės dabarties ir šlovingos ateities – sinchroniškumą, kuriame atleto pergalė pasirodo kaip kosmo struktūroje dievų įsteigtos paradigmos tęstinė, nuolat atkartojama ir sudabartinama aktualizacija. Susieta su dieviškuoju laiku, ir laikina žmogiškoji tapatybė tampa nemirštama. Taip laimėtojo pasaulis tekste kuriamų sąsajų pagalba įvedamas į Pindaro auditorijoms pažįstamą pasaulį: viena vertus, į diskurso pasaulį, kurio semantinėje erdvėje išsiskleidžia jo prasmė, kita vertus – į referuojamąjį pasaulį, kuriame jis susikuria ryšį su apčiuopiamais monumentaliais atitikmenimis, pajėgiais reprezentuoti apdainuojamąjį nugalėtoją net po jo mirties.

Pabaigai teigtume, jog kosmografinis žvilgsnis į Pindaro poetiką vaisingas tuo, jog padeda atskleisti, kaip literatūros kūrinys retoriškai artikuliuoja ir įtvirtina savo autoritetą sąveikauti su jau egzistuojančiais pasaulio modeliais, jais remiantis, juos interpretuojant, modifikuojant ir plečiant. Pindaro epinikijai, steigdami savitą galimą pasaulį, pinasi su referuojamuoju ir diskurso pasauliais. Šios sąveikos procesų išsigryninimas padeda suprasti kosmografijos svarbą kuriant teksto prasmę ir atskleidžia glaudų dialoginį ryšį tarp poetinio teksto ir jo pirmavaizdžių. Tolimesnė tokios sąveikos analizė skatintų užduoti klausimą, ar ir *kaip* tekstų steigiami galimi pasauliai daro įtaką savo kilmės pasauliams: pirmiausiai, diskurso pasauliui ir su juo toliau sąveikaujantiems vėlesniems tekstams, o tuomet – ir pačiam referuojamam pasauliui, kurį interpretuoja, ir tuomet analizuoti šios įtakos procesus ir raiškos formas.

5. Šaltiniai ir literatūra

5.1. Šaltiniai

- Frazer, J. G. (Ed., Trans.) (1921). *Apollodorus, The Library in 2 Volumes*. Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd.
- Crosby, H. L. (Trans.). (1946). *Dio Chrysostom, Discourses 37–60*. Loeb Classical Library 376. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Race, W. H. (Ed., Trans.). (1997). *Pindar: Olympian Odes. Pythian Odes* (Vol. 1). Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Race, W. H. (Ed., Trans.). (1997). *Pindar: Nemean Odes. Isthmian Odes. Fragments* (Vol. 2). Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Wilkins, A. S. (Ed.). (1902). *M. Tulli Ciceronis Rhetorica. M. Tullius Cicero*. Typographeo Clarendoniano.

5.2. Literatūra

- Agócs, P. A. (2009). Memory and Forgetting in Pindar's Seventh Isthmian Ode. In L. Dolezalova (Ed.), *Strategies of Remembrance from Pindar to Hölderlin*. Newcastle, Cambridge Scholars Publishing Ltd, 33–91.
- Athanassaki, L. (2010). Giving Wings to the Aeginetan Sculptures: The Panhellenic Aspirations of Pindar's Eighth Olympian. In *Aegina: Contexts for Choral Lyric Poetry*, 257–293. Oxford, Oxford University Press.
- Athanassaki, L. (2012). Performance and re-performance. In *Reading the Victory Ode*, 134–157. Cambridge, Cambridge University Press.
- Athanassaki, L. (2011). Song, politics, and cultural memory: Pindar's seventh Pythian, the Alcmeonid temple, and the politics of performance. In Athanassaki, L. & Bowie, E. (Eds.) *Archaic and Classical Choral Song: Performance, Politics and Dissemination*. Berlin, Boston: De Gruyter, 235–268.
- Bakhtin, M. M. (1981). Forms of Time and of the Chronotope in the Novel. In M. Holquist (Ed.), *The Dialogic Imagination: Four Essays*, 84–259. Austin, TX, Texas University Press.
- Boeke, J. du P. (2005). *Wisdom in Pindar: Gnomai, Cosmology and the Role of the Poet*. Doctoral dissertation. Stellenbosch, University of Stellenbosch.
- Brenne, S. (2002). Die Ostraka. In P. Siewert (Ed.), *Ostrakismos-Testimonien I*, 36–166.
- Budelmann, F., & Phillips, T. (Eds.). (2018). *Textual Events: Performance and the Lyric in Early Greece* (Vol. 1). Oxford, Oxford University Press.
- Bulloch, A. W. (1985). *Callimachus: The Fifth Hymn: The Bath of Pallas*. Oakland, CA, University of California, Berkeley.
- Burkert, W. (1985). *Greek Religion*. Cambridge, MA, Harvard University Press.

- Burnett, A. P. (2005). *Pindar's Songs for Young Athletes of Aigina*. Oxford, Oxford University Press.
- Buxton, R. (1992). Imaginary Greek Mountains. *The Journal of Hellenic Studies*, 112, 1–15.
- Carne-Ross, D. S. (1976). Weaving with Points of Gold: Pindar's Sixth Olympian. *Arion: A Journal of Humanities and the Classics*, New Series, 3(1), 5–44.
- Clay, J. S. (2003). Introduction. In *Hesiod's Cosmos*, 1–11. Cambridge, Cambridge University Press.
- Cole, T. (1983). Archaic Truth. *QUCC* 42, 7–28.
- Cook, A. B. (1914). *Zeus: A Study in Ancient Religion*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Coste, D. (1989). *Narrative as Communication*. Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Detienne, M. (1996). *The Masters of Truth in Ancient Greece*. Brooklyn, NY, Zone Books.
- Diller, H. (1956). Der vorphilosophische Gebrauch von kosmos und kosmein. In *Festschrift Bruno Snell*, 47–60.
- Doležel, L. (1998). *Heterocosmica: Fiction and Possible Worlds*. Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- Drachmann, A. B. (1903). *Scholia Vetera in Pindari Carmina*. Leipzig, Teubner.
- Eco, U. (1979). *The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts (Advances in Semiotics)*. Bloomington, IN, Indiana University Press.
- Eliade, M. (1957). *The Sacred and The Profane: The Nature of Religion*. New York, Harcourt, Brace & World, Inc.
- Farnell, L. R. (1930–32). *The Works of Pindar 1–3*. London, Macmillan.
- Fränkel, H. (1960). Die Zeitauffassung in der frühgriechischen Literatur. In *Wege und Formen frühgriechischen Denkens*, 10–11. Munich, Beck.
- Finkelberg, A. (1998). On the History of the Greek *κόσμος*. *Harvard Studies in Classical Philology*, 98, 103–136.
- Ford, A. (2002). *The Origins of Criticism: Literary Culture and Poetic Theory in Classical Greece*. Princeton, Princeton University Press.
- Gagné, R. (2021). *Cosmography and the Idea of Hyperborea in Ancient Greece*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Gentili, B. (1984). *Poesia e pubblico nella Grecia antica: da Omero al V secolo*. Bari, Laterza.
- Instone, S. (2008). Introduction. In *Pindar. The Complete Odes (Oxford World's Classics)*. Oxford, Oxford University Press.
- Hampe, R. (1952). Zur Eschatologie in Pindars zweiter olympischer Ode. In *Hermēneia: Festschrift, Otto Regenbogen*. Heidelberg, 46–65.
- Hubbard, T. K. (2004). The Dissemination of Epinician Lyric: Pan-Hellenism, Reperformance, Written Texts. In *Oral Performance and Its Context*, 71–93. Leiden, Brill.
- Hubbard, T.K. (1985). *The Pindaric Mind: A Study of Logical Structure in Early Greek Poetry*. Leiden, Brill.
- Jaeger, W. (1947). *Paideia: The Ideas of Greek Culture*. Trans. G. Highet. Oxford, Oxford University Press.
- Janni, P. (1984). *La mappa e il periplo: cartografia antica e spazio odologico*. Rome, Bretschneider.
- Komornicka, A. (1972). Quelques remarques sur la notion d'*Alathea* et *Pseudos* chez Pindare. *Eos* 60, 235–253.

- Kowalzig, B. (2004). Changing Choral Worlds: Song-Dance and Society in Athens and Beyond. In P. Murray, P. Wilson (eds.), *Music and the Muses: The Culture of 'Mousike' in the Classical Athenian City*, 39–65. Oxford, Oxford University Press.
- Kowalzig, B. (2007). And Now All the World Shall Dance: Dionysus *choroi* between Drama and Ritual. In E. Csapo, M. Miller (eds.), *The Origins of Theatre in Ancient Greece and Beyond: From Ritual to Drama*, 221–253. Cambridge-New York, Cambridge University Press.
- Kurke, L. (2000). The Strangeness of 'Song Culture:' Archaic Greek Poetry. In O. Taplin (ed.), *Literature in the Greek and Roman Worlds: A New Perspective*, 58–87. Oxford, Oxford University Press.
- Kurke, L. (2012). The Value of Chorality in Ancient Greece. In J. K. Papadopoulos & G. Urton (eds.), *The Construction of Value in the Ancient World*, 218–235. Los Angeles, CA, Cotsen Institute of Archaeology Press.
- Kurke, L. (2015). Pindar's Material Imaginary: Dedication and Politics in Olympian 7. *UCL Housman Lecture*. UCL Department of Greek and Latin.
- Leeuw, G. (1978; 2014). *Religion in Essence and Manifestation*. Princeton, Princeton University Press.
- Mallwitz, A. (1972). *Olympia und seine Bauten*. Munich, Prestel.
- Manetti, G. (1993). *Theories of the Sign in Classical Antiquity*. Bloomington, IN, Indiana University Press.
- McInerney, J. (2015). From Delos to Delphi: How Apollo comes Home. In *Human Development in Sacred Landscapes*, 103–120. Göttingen, V&R Unipress.
- Miller, S. G. (2004). *Ancient Greek Athletics*. New Haven, CT, Yale University Press.
- Mullen, W. (1982). *Choreia: Pindar and Dance*. Princeton, Princeton University Press.
- Nagy, G. (1990). *Pindar's Homer: The Lyric Possession of an Epic Past*. Baltimore and London, John Hopkins University Press.
- Nagy, G. (1994). Genre and Occasion. In *Metis* 9, 11–25.
- Nagy, G. (2013). *The Ancient Greek Hero in 24 Hours*. Cambridge, MA, Belknap Press.
- Nash, L. L. (1975). Olympian 6: Alibaton and Iamos' Emergence into Light. *The American Journal of Philology*, 96(2), 110–116.
- Neer, R., Kurke, L. (2019). *Pindar, Song, and Space*. Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- Nicholson, N. (2016). *The Poetics of Victory in the Greek West*. Oxford, Oxford University Press.
- Nisetich, F. J. (1988). Immortality in Acragas: Poetry and Religion in Pindar's Second Olympian Ode. *Classical Philology*, 83(1), 1–19.
- Norwood, G. (1945). *Pindar*. Oakland, CA, University of California Press.
- O'Sullivan, P. (2003). Victory Statue, Victory Song: Pindar's Agonistic Poetics and Its Legacy. In D. J. Phillips and D. Pritchard (eds.), *Sport and Festival in the Ancient Greek World*, 75–100. Swansea, Classical Press of Wales.
- Park, A. (2013). Truth and Genre in Pindar. *The Classical Quarterly*, 63(1), 17–36.
- Pavel, T. G. (1989). *Fictional Worlds*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Pavlou, M. (2008). Metapoetics, Poetic Tradition, and Praise in Pindar Olympian 9. *Mnemosyne*, 61(4), 533–567.
- Pavlou, M. (2010). Pindar "Nemean" 5: Real and Poetic Statues. *Phoenix*, Vol. 64, No. ½, 1–17.

- Pfeijffer, I. L. (1999). *Three Aeginetan Odes of Pindar: A Commentary on Nemean V, Nemean III and Pythian VIII*. Leiden, Brill.
- Raschke, W. J. (ed.). (1998). *The Archaeology of the Olympics: The Olympics and other Festivals in Antiquity*. Madison, University of Wisconsin Press.
- Rawles, R. (2012). Early Epinician: Ibycus and Simonides. In *Reading the Victory Ode*, 3–27. Cambridge, Cambridge University Press.
- Robbins, E. (1987). Nereids with Golden Distaffs: Pindar, Nem. 5. *QUCC* 25, 25–33.
- Schmitt, R. (1967). *Dichtung und Dichtersprache in indogermanischer Zeit*. Weisbaden, Otto Harrassowitz.
- Shapiro, K. D. (1988). Ὑμνων Θησαυρός: Pindar's Sixth Pythian Ode and the Treasury of the Siphnians at Delphi. *Museum Helveticum*, 45(1), 1–5.
- Shulman, D. (2012). *More than Real. A History of the Imagination in South India*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Sigelman, A. C. (2016). *Pindar's Poetics of Immortality*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Smoot, G. (2009). *A Commentary on Pindar's Olympian Ode II*. Washington, D.C., Harvard University Center for Hellenic Studies.
- Snodgrass, A. (1987). *An Archaeology of Greece. The Present State and Future Scope of a Discipline*. Berkeley and Los Angeles, University of California Press.
- Solmsen, F. (1982). Achilles on the Islands of the Blessed: Pindar vs. Homer and Hesiod. *The American Journal of Philology*, 103(1), 19.
- Spelman, H. (2018). *Pindar and the Poetics of Permanence*. Oxford, Oxford University Press.
- Starr, C. G. (1968). Ideas of Truth in Early Greece. *PP* 23, 348–359.
- Steiner, D. (1993). Oggetti Parlanti. *HSCP*, 95, 159–180.
- Steiner, D. (1998). Moving Images: Fifth-Century Victory Monuments and the Athlete's Allure. *CA*, 17, 123–150.
- Steiner, D. (2001). *Images in Mind: Statues in Archaic and Classical Greek Literature*. Princeton, Princeton University Press.
- Svenbro, J. (1984). *La parola e il marmo: alle origini della poetica greca*. Turin, Boringhieri.
- Thomas, R. (2007). Fame, Memorial, and Choral Poetry. In S. Hornblower and C. Morgan (eds.), *Pindar's Poetry, Patrons, and Festivals*, 141–166. Oxford, Oxford University Press.
- Tureček, D. (2006). The Theory of Fictional Worlds, Aesthetic Function, and the Future of Literary History. *Style. Czech Fictional Worlds*, 40(3), 221–230.
- Vivante, P. (1972). On Time in Pindar. *Arethusa*, 5(2), 107–131.
- Westphal, B. (2007). *Geocriticism: Real and Fictional Spaces*. New York, NY, Palgrave Macmillan US.
- Werth, P. (1995). How to Build a World. In *New Essays in Deixis*, 49–80. Leiden, Brill.
- Werth, P. (1999). *Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse*. Harlow, Longman.
- Wilamowitz-Moellendorff, U. v. (1922). *Pindaros*. Berlin, Weidmann.

6. Santraukos

6.1. Santrauka

Šiuo darbu atsakoma į klausimą, kokie esminiai erdvės, laiko ir priežastingumo dėsniai charakterizuoja Pindaro odžių projektuojamą kosmą ir kaip kiekvienoje pergalės giesmėje perteiktas pasaulis padeda atlikti esminę epinikinio žanro funkciją: sukurti apdainuojamam žaidynių nugalėtojui atminties monumentą. Tyrimas atsispiria nuo Renaud Gagné (2021) pasiūlytos kosmografinės prieigos, tyrinėjančios pasaulėkūros poetiką, t.y. kaip tekstai retoriškai artikuliuoja jų prasmei aktualias kosmologijas, ir apžvelgia esminius epinikijų erdvę ir laiką tvarkančius Pindaro pasaulėkūros principus. Darbas yra suskirstytas į dvi dalis: įvadinė teorinė dalis pristato pasaulėkūros retorikai aktualias teorines prieigas ir sąvokas. Antroji dalis nagrinėja esmines prasmines struktūras, lemiančias pasaulio tvarką Pindaro epinikijuose. Pirmiausia skiriamas dėmesys memorialinei epinikijo funkcijai; parodoma, kaip pasaulio idėja gali pasitarnauti šią funkciją išpildant. Toliau aptariama, kaip reikšminiai centrai ir ribos, steigiami epinikijuose, suteikia iškylančioms pasaulio versijoms unikalią tapatybę. Galiausiai apžvelgiama, kaip epinikiniame kosme veikia laimėtojo lemtį atskleidžiantis laikas ir kokį vaidmenį, surišant erdvę ir laiką į integralų prasminį vienetą, komunikuojantį laimėtojo tapatybę ir jo pasiekimo reikšmę, atlieka giesmė. Erdvės ir laiko struktūros parodo, jog epinikijai kuria laimėtoją reprezentuojančias pasaulio versijas (mikrokosmus). Tokie mikrokosmai, Pindaro pozicionuojami panheleninio Olimpino kosmo rėmuose, gali būti laikomi unikaliais atminties monumentais, kuriuose laimėtojo tapatybė apibrėžiama ir įtvirtinama ne tiek per asmens charakterizaciją, bet veikiau per nuorodas į atminties taškus (*loci*) laimėtojui aktualiame pasaulyje.

Raktažodžiai: *Pindaras, epinikijai, pergalės odės, kosmografija, pasaulėkūra, kosmas, Didžiosios Atletinės žaidynės, galimi pasauliai*

6.2. Summary

This work explores what fundamental laws of space, time, and causality characterize cosmos in Pindar's epinicia and how the world projected by each victory ode serves the essential function of the genre: to monumentalize the victor of the Panhellenic Games. The study builds on the cosmographic approach proposed by Renaud Gagné (2021), which explores the poetics of worldbuilding, i.e., how texts rhetorically articulate the cosmologies that are relevant to their meaning, and looks at the fundamental principles that govern the epinician space and time of Pindar's worldbuilding. The work is divided into two parts: an introductory theoretical part introduces the theoretical approaches and concepts relevant to the rhetoric of worldbuilding. The second part analyzes the fundamental structures that determine the world order in Pindar's epinicia. The first focus is on the memorial function of the epinicion; it is shown how the idea of the world can serve to fulfil this function. It is then discussed how the centres and boundaries established in the epinician space give the emerging versions of the world a unique identity. Finally, it is looked at how time reveals the destiny of the victor and what role song fulfils in binding space and time into an integral unit, communicating the identity of the victor as well as the significance of his achievement. The structures of space and time reveal that the epinicia set up versions of the world (microcosms) representative of the winner. Such microcosms, positioned by Pindar within the framework of the Panhellenic Olympic cosmos, can be considered unique mnemonic monuments, in which the identity of the winner is defined and established not so much through personal characterization but rather through references to points of memory (*loci*) in the world relevant to the *laudandus*.

Keywords: *Pindar, epinicia, victory odes, Great Athletic Games, cosmography, cosmos, possible worlds, worldbuilding*